МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра оперативно-розшукової діяльності

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Матеріали
Міжнародного науково-практичного круглого столу
(Київ, 19 лютого 2020 року)

Київ
2020

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра оперативно-розшукової діяльності

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Матеріали
Міжнародного науково-практичного круглого столу
(Київ, 19 лютого 2020 року)

Київ
2020

УДК 343.985:351.741(477)
А437

Редакційна колегія:

Чернєй В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарєв С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Тіхонов С. В., завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ;

Шаповаленко Є. В., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 20 січня 2020 року (протокол № 5)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їх якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

А437 Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 258 с.

УДК 343.985:351.741(477)

© Національна академія внутрішніх справ, 2020

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Чернєй В. В. 12

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Чернєй В. В., Тіхонов С. В.
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ 14

Аброськін В. В.
ОПТИМІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ 19

Албул С. В.
ПОЛІЦЕЙСЬКА РОЗВІДКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІНОЗЕМНИХ КРАЇН: РОЗМЕЖУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 23

Андрейко Ю. О.
ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ТА ПРОГРАМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ 26

Білоус Р. В.
КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ 30

Василинчук В. І., Іванчик І. А.
ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД 32

Грібов М. Л., Козаченко О. І.
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА 38

Канцідайло О. О.
ВИКОРИСТАННЯ НЕСПРАВЖНІХ (ІМІТАЦІЙНИХ) ЗАСОБІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА Й ОСІБ, ЯКИХ ЗАЛУЧЕНО ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 44

Князєв С. М.
ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ЯК СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЇ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ Й ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 47

Нєбитов А. А., Ємець О. М.
ВЗАЄМОДІЯ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ІНШИХ КРАЇН У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 51

Никифорчук Д. Й.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ МОЖЛИВИМ ВИЯВАМ ТЕРОРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ 55

Черняк А. М.
МІЖНАРОДНИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ ОБМІН: ТЕНДЕНЦІЇ ДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХОДИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ ВИЯВАМ 59

Бурак М. В.
АЛГОРИТМ ДІЙ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОШУКОМ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ РОДОВИЩ НАФТИ Й ГАЗУ 64

Венедіктов А. А., Венедіктова Ю. Є.
ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ТА КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 67

Єрмаков Ю. О.
ВИДОБУТОК ГРАНІТУ ЯК ОДИН ЗІ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ 72

Єфімов М. М.
АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯННЯМ,
ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З УЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ 74

Заєць І. С.
ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ
ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА 77

Зарубей В. В., Рабчун В. В.
ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ХУЛІГАНСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З БЛОКУВАННЯМ
РОБОТИ (ДІЯЛЬНОСТІ) ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ,
УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ 81

Климчук М. П.
СЛІДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ
СТІЛЬНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ, Й ОСОБЛИВОСТІ
ЇХ ВИЯВЛЕННЯ 84

Кобець М. В.
ПРОЦЕДУРА ЗАСТОСУВАННЯ
СУЧАСНИХ ПРОГРАМНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ
ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ 89

Кобко Є. В.
ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 92

Корольчук В. В.
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ
ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ 95

Крижна В. В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ 98

Кришевич О. В.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПОТЕРПІЛОГО ВІД ШАХРАЙСТВА 102

Кудінов В. А.
МОЖЛИВОСТІ СИТУАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ 106

Кулик М. Й., Симчук А. С.
ФІКСАЦІЯ ПРОЦЕСУ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ
ПРОВЕДЕННЯ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА 110

Лизогубенко Є. В., Никифорчук В. Д.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ
ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У СФЕРІ БАНКІВСЬКИХ
ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ 115

Марков М. М.
СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ
ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ 118

Ніколаюк С. І.
ПСИХОЛОГІЧНІ РІВНІ МОТИВАЦІЇ ОСІБ,
ЯКІ НАДАЮТЬ ІНФОРМАЦІЮ ПРО ВЧИНЕННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 121

Павленко С. О.
КЛАСИФІКАЦІЯ РІВНІВ ІЄРАРХІЧНОЇ СТРУКТУРИ
ОРГАНІЗОВАНОЇ (ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ)
ЗЛОЧИННОСТІ, ЩО СПЕЦІАЛІЗУЄТЬСЯ
НА НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕПРАВЛЕННІ
НЕЛЕГАЛЬНИХ МІГРАНТІВ 124

Пічкуренко С. І., Злагода О. В.
ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ І СЛІДЧИХ
ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ 127

Приполов І. І.
ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАВДАНЬ 130

Севрук В. Г.
ДЕПАРТАМЕНТ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ОРГАНІЗОВАНІ
ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ, СФОРМОВАНІ
НА ЕТНІЧНОМУ ПІДҐРУНТІ 134

Степанова Г. М.
СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ПІДПАЛИ 137

Сухомлин Ю. В.
КЛОПОТАННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ 140

Тарасенко О. С.
ХАРАКТЕРИСТИКА ХАКЕРА ЯК ОСОБИ, ЩО ВЧИНЯЄ ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОТИПРАВНИМ КОНТЕНТОМ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ 145

Томма Р. П.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ (ВИКРИВАЧІВ), ЯКІ НАДАЮТЬ ДОПОМОГУ В ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ, НА ПІДСТАВІ АНАЛІЗУ ВІТЧИЗНЯНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 147

Шапарь А. О.
ДЕТЕКТИВНА (РОЗШУКОВА) ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ Й ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД 150

Шаповаленко Є. В.
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ РОЗШУКОВОЇ РОБОТИ 154

Шевченко Т. В.
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 156

Шевчук О. Ю.
ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН 158

Бєгалов Є. П.
ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ДВОХ ЧИ БІЛЬШЕ ВЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ 162

Буждиганчук Є. Ю.
ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СУТЕНЕРСТВА,
УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ.....165

Венгерова Ю. В.
МОЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСІВ
ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....168

Вербієць А. С.
АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ВИДОБУТКОМ
І РЕАЛІЗАЦІЄЮ БУРШТИНУ 172

Верещак О. І.
МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ.....174

Ганзенко М. В., Стрельченко О. Г.
ПИТАННЯ НАГЛЯДУ У СФЕРІ ОБІГУ
ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ 177

Ібрагімов Р. М.
НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ
ПІДРОЗДІЛАМИ ЗЛОЧИНАМ
У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ 179

Кравець В. В.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ:
ПОНЯТТЯ ТА СПЕЦИФІКА 182

Крикун С. В.
ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО
ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ «ЗЛОЧИННОЮ
СПІЛЬНОТОЮ».....185

Кримський Т. С.
СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕСАНКЦІОНОВАНИМ
ДОСТУПОМ ДО КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ
І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ.....189

Крошко Ю. О.
ЗАВДАННЯ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕПАРТАМЕНТУ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 192

Мартиш О. Ю.
ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ СПЕЦІАЛЬНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ 195

Никипорець С. М.
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 275 КПК УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ 198

Оголенко А. В.
СПЕЦИФІКА СПІЛКУВАННЯ З ОСОБАМИ, ЯКІ КОНФІДЕНЦІЙНО СПІВПРАЦЮЮТЬ ІЗ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 202

Павлик М. П.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ 205

Пархоменко Ю. О.
ОСОБА, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ 208

Романовська О. І., Пивовар Ю. І.
СУТНІСТЬ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ 211

Сидоренко Л. В.
КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 215

Слива Ю. М.
ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД СУДОВОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 219

Федоренко О. А.
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ
ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ
ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ 221

Федоровська Н. В.
ТЕРМІНОВИЙ ЗАБОРОННИЙ ПРИПИС:
ЮРИДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ 225

Хома Д. О., Дідух М. М.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
СТРЕСОСТІЙКОСТІ 228

Чемерис Д. Д.
ПОЄДНАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ)
ДІЙ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ
У СПРАВАХ ПРО БЕЗВІСНЕ ЗНИКНЕННЯ ОСІБ 231

Чечель А. О., Біліченко В. В.
СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ
ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ З ПИТАНЬ
ПРОТИДІЇ ПІДЛІТКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 235

Шляховський О. А.
НАПРЯМИ ВИЯВЛЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ
ПІДРОЗДІЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ (ОЗНАК)
ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ 238

Шматкова А. В.
ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ КРАДІЖОК БАГАЖУ
ПАСАЖИРІВ В АЕРОПОРТУ 240

Юрченко О. В.
ПРОТИДІЯ ПЕРЕВИЩЕННЮ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ
ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ
НЕСПРАВЖНІХ (ІМІТАЦІЙНИХ) ЗАСОБІВ 244

Мостепанюк Л. О.
ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 240-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ…….247
Говорун Д. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ ЩОДО РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА ВОДІЇВ АВТОТРАНСПОРТУ……..…249
Остренко М. В.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ГРОМАДЯНАМ, ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ……253
Нечитайло В. О.
ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄРДР ЩОДО ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ, ВЧИНЕНОГО ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ……..…256

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Чернєй Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги!

Від імені ректорату і Вченої ради Національної академії внутрішніх справ вітаю всіх гостей та учасників наукового зібрання.

На запрошення оргкомітету відгукнулися представники Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, провідні вітчизняні й іноземні експерти, знані вчені закладів вищої освіти і наукових установ різних регіонів держави.

Важливість обговорення окресленої проблематики обумовлена потребами оперативно-розшукової та слідчої практики підрозділів Національної поліції в умовах кардинальних законодавчих змін і системного реформування державних правоохоронних інституцій, зокрема Міністерства внутрішніх справ України.

Увагу акцентовано передусім на міжнародному вимірі порушеного питання. Насамперед це правові, організаційні й інформаційно-аналітичні інструменти збирання та використання доказів суб'єктами сторони обвинувачення, що успішно працюють у західноєвропейських країнах, Ізраїлі, США, державах пострадянського простору. З огляду на іноземний досвід і визнані світовим співтовариством стандарти протидії злочинності, у структурі Національної поліції створено Управління кримінального аналізу, Департамент стратегічних розслідувань, відбувається поетапне становлення служби детективів. Передумовами ефективної протидії злочинності в зазначених країнах є також організований громадянським суспільством соціальний контроль за системою органів правопорядку, незалежність судової влади, ефективний захист свідків та інших осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Пріоритетом для академії як одного з провідних освітніх закладів системи МВС є вдосконалення всіх видів професійного навчання правоохоронців, які не лише уповноважені виявляти,

документувати й розслідувати злочини, а й беруть безпосередню участь у захисті територіальної цілісності й суверенітету країни.

Завдяки спільним зусиллям профільних кафедр і наукових лабораторій запроваджено нові, найактуальніші спеціалізації підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції. Курсанти старших курсів проходять комбіноване стажування, що передбачає опанування методики кіберрозвідки, кримінального аналізу, а також проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема в реальних умовах оперативної обстановки (виїзди на місця подій, виявлення та затримання правопорушників).

Підготовлено й видано близько сотні коментарів, підручників, довідників і рекомендацій, отримано патенти й авторські свідоцтва на прилади і технології в галузі спеціальної та криміналістичної техніки, автоматизовані робочі місця тощо.

Першочерговими завданнями вважаємо опрацювання можливостей систематичного проведення таких заходів з виокремленням практичних питань як на базі НАВС, так й інших закладів освіти в регіонах.

Бажаємо всім учасникам круглого столу плідної роботи, ефективного обміну досвідом і здобутками!

Чернєй Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
Тіхонов Сергій Васильович,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ДЕТЕКТИВІВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Учені та практики неодноразово акцентували увагу на потребі кардинального перегляду інституту оперативно-розшукової діяльності на тій підставі, що в КПК України унормовано повноваження слідчих і співробітників оперативних підрозділів проводити в процесуальному порядку всі необхідні для розкриття та розслідування злочинів слідчі (розшукові) дії, серед яких і ті, які мають негласний характер [1; 2].

Такий «привілейований», порівняно з оперативним працівником, статус слідчого, закріплений у КПК України (ст. 40), передбачає, що слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій оперативним підрозділам, які, відповідно до ч. 3 ст. 41, зобов'язані їх виконувати. Слід зважати на те, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, проте не має права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися із цього приводу з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41).

Однак практика засвідчує (зокрема, під час проведення занять у НАВС у межах підвищення кваліфікації поліцейськими), що деякі працівники оперативних підрозділів, попри вимоги закону, ухиляються від виконання доручень слідчого, помилково розглядаючи це як виконання не властивих їм функцій. Причому близько половини опитаних оперативників вважають, що слідчий самостійно мав би виконати надані ним доручення. Водночас 72,0 % опитаних слідчих вважають офіційне закріплення оперативного працівника для постійної допомоги слідчому однією з найефективніших форм організації досудового розслідування.

Така співпраця, по-перше, звільняє слідчого від необхідності писати безліч доручень (що заощаджує час), по-друге, надає змогу сторонам психологічно та професійно сформувати позитивні робочі контакти, оптимально використовувати методи й засоби, наявні в оперативно-розшукових апаратах. Проте цю форму взаємодії не завжди належно сприймають на практиці, зокрема у зв'язку з непорозумінням керівників відповідних служб [3, с. 6].

Через значне збільшення навантаження на слідчих, брак у них практичних навичок організації та безпосереднього проведення одночасно гласних і негласних слідчих (розшукових) дій органи досудового розслідування не спроможні виконувати в повному обсязі покладені на них завдання. Тому їхня робота зводиться переважно до внесення інформації про кримінальні правопорушення до ЄРДР і здійснення заходів гласного характеру. Водночас негласні слідчі (розшукові) дії, з огляду на особливу процедуру та специфічні тактичні прийоми, здебільшого не проводять. Унаслідок цього не завжди забезпечується належне оперативне реагування на вчинені кримінальні правопорушення та цілком не реалізуються завдання кримінального провадження.

Така ситуація зумовила необхідність запровадження нового формату правовідносин органів слідства й оперативних підрозділів кримінальної поліції. Відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (наказ МВС України від 7 липня 2017 року № 575), поряд з терміном «розслідування кримінального правопорушення» застосовано й категорію «розкриття» [4]. Хоча визначення цього поняття нормативно не закріплено, за змістом ідеться саме про встановлення оперативним шляхом обставин злочину й особи підозрюваного в учиненні неочевидного злочину, а також інформування про це слідчого.

У засобах масової інформації дедалі частіше з'являються матеріали про інститут детективів. Детективи – це універсальні поліцейські, уповноважені проводити весь спектр процесуальних (гласних і негласних) дій, спрямованих як на виявлення (англ. *detect* – виявляти), так і на розслідування кримінальних правопорушень.

Першою серед країн пострадянського простору перейняла досвід функціонування інституту детективів Грузія. Спеціально уповноважені офіцери з досудового розслідування протягом тривалого часу вже працюють у поліції Польщі, Німеччини, Чехії,

Франції та інших країн. Поєднання повноважень слідчих та оперативних працівників (у нашому розумінні таких категорій суб'єктів) максимально спрощує їх взаємодію та сприяє роботі в команді, коли всі офіцери відповідного підрозділу поліції однаково зацікавлені в результатах своєї діяльності [5, с. 395].

У вітчизняному правовому полі про підрозділи детективів, які здійснюють оперативно-розшукові та процесуальні дії, уперше було зазначено в п. 4 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [6].

Суть експерименту із запровадження інституту детективів, який нині триває в деяких підрозділах Національної поліції, полягає в тому, що в структурі слідства створено штатні підрозділи, укомплектовані зі слідчих й оперативних працівників. Таких офіцерів вважають умовно «детективами», хоча юридично це ті самі слідчі, які повинні працювати самостійно, поєднуючи функції слідчих та оперативних підрозділів. Передбачалося, що внаслідок спільної праці та взаємного навчання вдасться сформувати «універсального» працівника, однак досягти цієї мети, за окремими винятками, так і не вдалося.

Утворення в деяких територіальних підрозділах поліції посад «детективів» за рахунок підрозділів, які виконували оперативно-розшукові функції, призвело до втрати ланки, що оперативним шляхом здобувала інформацію про осіб, які вчинили злочини, тобто здійснювала безпосередньо розкриття злочину. Водночас надмірне процесуальне навантаження на новостворених «детективів», об'єктивна необхідність проведення ними низки гласних слідчих (розшукових) дій, їх узгодження та отримання дозволів у прокуратурі й суді унеможливили виконання оперативно-розшукових функцій.

Принципово інша ситуація склалася в підрозділах центрального й обласного рівнів, у яких менший обсяг навантаження позитивно позначається на ефективності праці. Однак і в такому разі очевидною є необхідність співпраці «детективів» з оперативними підрозділами, які забезпечують орган досудового розслідування інформацією, ініціюють підготовку доручень на проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, надають пропозиції до плану розслідування, здійснюють роботу з конфіденційними джерелами, беруть участь у реалізації інформації та супроводженні кримінального провадження під час судового розгляду.

Прикладом успішного впровадження інституту «детективів» можна вважати організацію роботи у 2017–2019 роках слідчої

групи з розкриття серії вбивств інкасаторів у м. Харкові. Процесуальна незалежність слідчих та оперативний потенціал надали можливість системно відпрацювати низку важливих напрямів і з'ясувати обставини, украй важливі для розуміння суті цих злочинів. Визначальними факторами, що сприяли продуктивній праці, були високі професійні якості кожного члена групи, звільнення від усіх інших видів службового навантаження та концентрація зусиль виключно на плановій спільній роботі.

На наш погляд, з метою запровадження єдиного процесуального статусу для службових осіб, уповноважених здійснювати досудове розслідування в системі Національної поліції (незалежно від назви – «детективи», «слідчі»), необхідно внести відповідні зміни до КПК України, законів України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», а також низки відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів. На рівні центрального органу управління Національною поліцією та підрозділів обласного (міжрегіонального) рівня доцільно створити відповідні департамент й управління (відділи) шляхом об'єднання (злиття) підрозділів слідства та кримінальної поліції. Найвищий ефект від роботи «детективів» слід очікувати в підрозділах стратегічних розслідувань, протидії торгівлі людьми, обігу наркотиків, кіберзлочинності, які самостійно виявляють інформацію про злочинну діяльність, здійснюють заходи щодо її перевірки, документування та реалізації. Невідкладне запровадження таких ініціатив надало б можливість:

– усунути подвійне підпорядкування та внутрішньовідомчі бар'єри між слідчими й оперативними підрозділами;

– оптимізувати кадрові ресурси шляхом скорочення частини керівних посад і значного збільшення чисельності працівників, які уповноважені проводити досудове розслідування;

– наділити службових осіб Національної поліції повноваженнями здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді та прокурора;

– працювати як самостійно, так і в складі групи (не затрачаючи часу на очікування виконання доручень), а також нести персональну відповідальність за власні дії та рішення;

– забезпечити швидке та повне розслідування найскладніших і резонансних злочинів, учинених організованими групами й злочинними організаціями, зокрема з міжрегіональними та міжнародними зв'язками;

– підвищити якість підготовки (перепідготовки) та підвищення кваліфікації поліцейських за єдиними стандартами професійної освіти.

Стосовно останньої позиції слід зауважити, що в системі поліції Польщі, Німеччини, Чехії та інших країн запроваджено різні категорії посад (від семи до одинадцяти), кожній з яких відповідають нормативно закріплені вимоги до спеціальних звань, стажу практичної роботи за фахом, рівня освіти, а також грошового забезпечення працівників, які уповноважені здійснювати досудове розслідування [7, с. 63–65].

Оскільки в разі реалізації запропонованих вище законодавчих ініціатив на поліцейських буде покладено проведення всього комплексу специфічних процесуальних заходів гласного й негласного характеру, ці фахівці мають проходити підготовку в профільних закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання за єдиними навчальними програмами та подальшою фаховою спеціалізацією (з огляду на розподіл підслідності за лінійним принципом – щодо злочинів загальнокримінального спрямування, у сфері економіки, дорожньо-транспортних, кіберзлочинів тощо).

Список використаних джерел

1. Грібов М. Л. Теорія оперативно-розшукової діяльності: необхідність оновлення системи фундаментальних категорій науки з огляду на потреби практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 98–105.

2. Князєв С. М. Нормативно-правова регламентація негласної роботи й оперативно-розшукової діяльності в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2018. № 2 (107). С. 123–133.

3. Чернєй В. В. Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі Національної поліції України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 3 (100). С. 5–18.

4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17.

5. Чернявський С. С., Татаров О. Ю. Досвід Грузії щодо реалізації нового кримінального процесуального законодавства

в діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 390–400.

6. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18.

7. Шевчишен А. В. Досудове провадження за кримінально-процесуальним законодавством України та зарубіжних країн (порівняльний аналіз) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 214 с.

Аброськін В'ячеслав Васильович,
ректор Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОПТИМІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Ефективна протидія злочинності, насамперед в її найнебезпечніших організованих формах, неможлива без обізнаності у процесах, що відбуваються у злочинному середовищі, без можливості впливати на них з профілактичною метою, без ретельного негласного документування фактів протиправної діяльності. Поліцейська практика більшості розвинених країн та позитивний досвід роботи правоохоронних органів України засвідчують, що зазначені функції реалізуються шляхом впровадження у злочинне середовище штатних та позаштатних негласних працівників [6, с. 3]. Разом із тим, чинне законодавство, що регламентує окремі питання впровадження негласних працівників оперативних підрозділів у злочинне середовище, містить певні суперечності.

Відповідно до п. 8 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених Законом підстав надається право виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України. Для цього оперативним підрозділам надано право «мати…негласних штатних та позаштатних працівників» (п. 13) та «використовувати конфіденційне співробітництво» (п. 14) [3]. У свою чергу, в

Розділі IV «Заходи щодо забезпечення боротьби з організованою злочинністю» Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» на законодавчому рівні передбачена можливість легендованого введення негласних співробітників в організовані злочинні угруповання. При цьому, оперативним підрозділам надається право використання у боротьбі з організованою злочинністю негласних співробітників (ст. 13) та учасників організованих злочинних угруповань (ст. 14) [4].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації відносить до категорії негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до ст. 272 КПК України, під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі та документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником вказаної групи чи злочинної організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування. Виконання вказаними особами такого спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

Відповідно до ч. 6 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи [2].

Логіко-семантичний аналіз вказаних норм, а також практика їх застосування дає підстави стверджувати, що спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації безпосередньо здійснюють штатні та позаштатні негласні працівники оперативних підрозділів, впроваджені у злочинне середовище [1, с. 35]. Слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, прокурор не виконують таке спеціальне завдання, а приймають рішення про його проведення. У свою чергу, уповноважені оперативні підрозділи за дорученням слідчого здійснюють організацію його проведення (розробляють та реалізовують комплекс заходів з легендованого впровадження особи у злочинне середовище).

У цьому сенсі більш коректним вбачається визначення, яке міститься у спільному наказі Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», де передбачено, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами [5]. При цьому, тактика здійснення оперативного впровадження негласних працівників для виконання спеціального завдання до організованих груп чи злочинних організацій регламентується окремими відомчими нормативними актами з грифом обмеженого доступу.

Отже, слідчий, який проводить досудове розслідування злочину, прокурор та уповноважені оперативні підрозділи здійснюють впровадження негласного працівника оперативного підрозділу в організовану групу чи злочинну організацію. У свою чергу, впроваджений негласний працівник оперативного підрозділу вже виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

З метою приведення у відповідність положенням теорії і практики оперативно-розшукової діяльності, необхідним є внесення змін у ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України та у п. 8 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме:

а) Назву статті 272 КПК України «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» викласти у наступній редакції:

Стаття 272 «Впровадження негласного працівника оперативного підрозділу в організовану групу чи злочинну організацію».

Частину 2 статті 272 Кримінального процесуального кодексу України викласти у наступній редакції: «Впровадження негласних працівників в організовану групу чи злочинну організацію з метою

виконання спеціального завдання здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу».

б) Пункт 8 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» викласти у наступній редакції: «впроваджувати негласних працівників в організовану групу чи злочинну організацію та виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 Кримінального процесуального кодексу України».

Список використаних джерел

1. Албул С.В. Методологія кримінальної розвідки: теоретико-праксеологічний дискурс / С.В. Албул // Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 2. С. 34–37.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. URL: http://zakon1.rada.gov.ua (дата звернення 22.01.2020).
3. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: http: // zakon1.rada.gov.ua (дата звернення 22.01.2020).
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30. 06. 1993 № 3341-XII із змін. [Електронний ресурс]. URL: http: // zakon1.rada.gov.ua (дата звернення 22.01.2020).
5. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. К., 2012. 84 с.
6. Albul S. V. Intelligence function of operatively-search activities of the Ukrainian National police: questions of conceptualization and procdualization // Legal scholarly discussions in the XXI century: collective monograph / S. V. Albul, O. V. Dykyi, V. Dyntu, A. Ye. Fomenko, etc. – Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 1–19.

Албул Сергій Володимирович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПОЛІЦЕЙСЬКА РОЗВІДКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІНОЗЕМНИХ КРАЇН: РОЗМЕЖУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Компаративний аналіз сучасної європейської та світової практики засвідчує, що більшість розвинених країн йдуть шляхом чіткого розгалуження кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності [2, с. 117; 3]. У правоохоронній діяльності зарубіжних країн уже багато років існує поняття поліцейської (кримінальної) розвідки, яка передбачає отримання, накопичення, систематизацію й аналіз численних та досить різноманітних відомостей про осіб, які підозрюються у причетності до злочинної діяльності. Вбачаємо за доцільне докладно зупинитися на досвіді законодавчого регулювання розвідувальної поліцейської діяльності Литовської Республіки. Так, 2 жовтня 2012 року Сеймом Литовської Республіки було прийнято Закон «Про кримінальну розвідку» [4]. З 1 січня 2013 року цей Закон набрав чинності, а Закон Литовської Республіки «Про оперативно-розшукову діяльність» свою чинність втратив. Відповідно до вказаного Закону, під кримінальної розвідкою розуміють діяльність спеціально уповноважених суб'єктів щодо збирання, фіксації та використання наявної інформації про об'єкти кримінальної розвідки. Завданнями кримінальної розвідки у Литовській Республіці виступають: превенція злочинної діяльності; виявлення злочинної діяльності, а також осіб, які готують, вчинюють або вчинили злочинні діяння; захист осіб від злочинного впливу; пошук осіб, які переховуються від досудового розслідування та суду, від відбування покарань та осіб, що зникли без вісті; пошук речей, грошових коштів, цінних паперів, іншого майна, пов'язаного із злочинною діяльністю; забезпечення внутрішньої безпеки суб'єктів кримінальної розвідки.

Об'єктами кримінальної розвідки виступають злочинні діяння, що вчинені, вчинюються або готуються, особи, які вчинили, вчинюють або готують ці злочини, активні дії цих осіб

щодо нейтралізації кримінальної розвідки, інші особи та факти, що пов'язані з державною безпекою [4]. Інформацією кримінальної розвідки є відомості, отримані суб'єктами кримінальної розвідки під час виконання завдань кримінальної розвідки, яка зафіксована у встановленому законом порядку. При цьому, передбачені наступні методи добування інформації кримінальної розвідки: опитування; огляд; негласне спостереження; засідка; агентурна діяльність; впровадження у злочинне середовище; контрольна перевірка; таємна операція; контрольоване переміщення та імітація злочинної діяльності [1, с. 12].

Суб'єкти кримінальної розвідки мають право: створювати та використовувати інформаційні системи кримінальної розвідки; створювати юридичні особи для виконання завдань кримінальної розвідки та вести господарську діяльність; з дозволу юридичної особи виробляти та використовувати у кримінальній розвідці документи, що ідентифікують особу, бланки документів та реквізити. В разі, якщо є інформація про об'єкт кримінальної розвідки, суб'єкти кримінальної розвідки мають право: використовувати методи збирання інформації, якщо це не потребує санкціонування прокурором або судом; користуватися технічними засобами; встановлювати контакти з особами, які є об'єктами кримінальної розвідки; використовувати допомогу громадян при виконанні завдань кримінальної розвідки; використовувати допомогу спеціалістів у певних галузях; негласно отримувати відбитки пальців рук осіб, запис голосу, запах та інші об'єкти для виконання завдань кримінальної розвідки; відповідно до легенди використовувати документи, які необхідні для здійснення агентурної діяльності; використовувати поліграф; відповідно до чинного законодавства безкоштовно отримувати інформацію з основних державних та відомчих реєстрів, інформаційних систем та баз даних; отримувати від фізичних та юридичних осіб необхідну інформацію, за виключенням такої, яка отримується за мотивованим рішенням суду; проводити моніторинг публічної інформації в ЗМІ; використовувати відомості інформаційних систем кримінальної розвідки; застосовувати матеріали будь-якого типу або інші методи маркування, що не становлять шкоду здоров'ю та життю, з метою подальшої ідентифікації предметів. За наявності санкції суду або прокурора суб'єкти кримінальної розвідки мають право: отримувати від суб'єктів господарювання, що надають послуги мереж електронного зв'язку, Банку Литви, фінансових підприємств та кредитних установ, а також від інших юридичних осіб інформацію, для отримання якої потрібно

обґрунтоване судове рішення; у спеціальному порядку використовувати технічні засоби, виконувати негласне вилучення пошти та огляд документів, контроль поштових відправлень, контроль за листуванням тощо; здійснювати негласне проникнення до помешкань осіб, службових та інших приміщень, проводити їх огляд, вилучати для дослідження документи, предмети, матеріали, інші об'єкти, необхідні для кримінальної розвідки та здійснювати їх негласне маркування; застосовувати методи збирання інформації – імітування злочинної діяльності, контрольоване переміщення, візуальне спостереження тощо [1, с. 13; 4].

Підставами для здійснення кримінальної розвідки за законодавством Литовської Республіки є: наявність інформації про підготовку або вчинення тяжкого чи особливо тяжких злочинів, а також про осіб, що їх планують, вчинили або вчинюють; факт переховування підозрюваного, обвинуваченого або засудженого; безвісна відсутність особи; необхідність захисту особи від злочинного впливу. В разі, якщо під час здійснення кримінальної розвідки встановлюються ознаки злочинної діяльності, негайно розпочинається досудове розслідування. Але, у випадках, коли може виникнути загроза безпеці негласних працівників, задіяних у кримінальній розвідці, досудове розслідування може не розпочинатися до завершення розвідувальних заходів.

Закон визначає, що негласними працівниками кримінальної розвідки є штатні співробітники суб'єктів кримінальної розвідки, службова належність яких до відповідних підрозділів є засекреченою та відповідним чином залегендованою. Таким штатним негласним працівникам кримінальної розвідки під час виконання завдань дозволяється під легендою працювати у підприємствах, в установах та організаціях та отримувати за це винагороду [6]. При цьому, обмеження щодо заборони сумісництва для працівників державної служби на таких осіб не розповсюджуються. До іншої категорії негласних працівників кримінальної розвідки відносяться повнолітні фізичні особи, які на конфіденційній основі співпрацюють з суб'єктами кримінальної розвідки за умов письмової або усної угоди. Всі категорії негласних працівників кримінальної розвідки знаходяться під захистом держави (відомості щодо їх персональних даних віднесено до державної таємниці).

На наш погляд, з прийняттям та набранням чинності Закону «Про кримінальну розвідку» протидія злочинності у Литовській Республіці стала складатися з двох логічно пов'язаних складових: постійнодіючої розвідувальної діяльності

та кримінальної процесуальної. Фактично, кримінальна розвідка (як вид державної діяльності) у Литовській Республіці прийшла на зміну оперативно-розшуковій діяльності. Узагальнюючи наявний досвід діяльності розвідувальних підрозділів поліції зарубіжних країн, зокрема Литовської Республіки, їх позитивні результати у боротьбі з різними проявами злочинності, законодавчий підхід щодо регулювання такої діяльності, можемо констатувати, що питання транзитивності оперативно-розшукової діяльності та кримінальної розвідки є актуальними для вітчизняної науки і практики, потребують ретельного опрацювання та вирішення.

Список використаних джерел

1. Албул С. В. Досвід країн Балтії у становленні кримінальної розвідки (на прикладі Литовської Республіки) // Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 1. С. 11–14.

2. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова компаративістика: монографія / О. М. Бандурка, М. М. Перепелиця, О. В. Манжай та ін. Харків: Золота миля, 2013. 352 с.

3. Грибов М. Л. Международный опыт разведывательной работы полиции в контексте реформирования органов охраны правопорядка в Украине / М. Л. Грибов // Universum: Экономика и юриспруденция : электрон. научн. журнал. 2014. № 2 (3). [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.7universum.com/ru/economy/archive/item/928.

4. О криминальной разведке: Закон Литовской Республики от 02.10.2012 № XI-2234 // [Електронний ресурс]. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу: http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_e.htm

Андрейко Юрій Олександрович,
начальник Управління запобігання корупції Державної служби України з безпеки на транспорті

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ТА ПРОГРАМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Важливою умовою ефективності розслідування одержання неправомірної вигоди є формування і застосування алгоритмів та програм розслідування, використання криміналістичних знань, що у комплексі спрямовані на вирішення завдань конкретних слідчих ситуацій. Аналіз практики протидії злочинності показує, що ефективне управління слідчою ситуацією відбувається не лише

висуненням і перевіркою версій, але й за допомогою алгоритмізації і програмування розслідування.

Програма розслідування злочинів є належно систематизованими криміналістичними алгоритмами у сукупності з іншими практичними рекомендаціями, що включають у себе різну сукупність слідчих (розшукових) дій, проведення яких, у свою чергу, може програмуватися [1, с. 87].

У загальному плані програма розслідування конкретного виду злочину є конструкцією, що пропонує визначену послідовність слідчих (розшукових) дій, логічно відображає типовий розвиток слідчої ситуації. У програмах розслідування можна комбінувати алгоритми проведення слідчих (розшукових) дій, окремі тактичні прийоми, знаходити компромісні варіанти їх реалізації, визначати нові напрями розслідування тощо.

Реалізація слідчих (розшукових) дій у типових слідчих ситуаціях розслідування одержання неправомірної вигоди дозволяє алгоритмізувати дії слідчого та формувати типові програми розслідування, що забезпечує вирішення тактичних завдань досудового розслідування.

На підставі узагальнення наукових джерел та вивчення слідчої практики пропонується загальна класифікація програм розслідування одержання неправомірної вигоди:

1) програми розслідування, що спрямовані на вирішення тактичних завдань у слідчих ситуаціях початкового, подальшого та завершального етапу кримінального провадження;

2) програми розслідування, орієнтовані на вирішення окремих завдань, наприклад, вилучити документи про службову діяльність затриманого посадовця, виявити місця зберігання грошей, цінностей та інших речей, набутих кримінально протиправним шляхом й ін.

Практична значущість програм розслідування одержання неправомірної вигоди полягає у тому, що вони є базою для розробки методичних рекомендацій з планування, організації та ефективного розкриття і розслідування цих корупційних злочинів. Як зазначає О. В. Пчеліна, для кожного з етапів кримінального провадження розробляються відповідні їм алгоритми слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових і організаційних заходів. Таким чином формуються типові програми розслідування злочинів у сфері службової діяльності [2, с. 286].

Алгоритмізація проведення слідчих (розшукових) дій і типові програми розслідування одержання неправомірної вигоди

повинні реалізуватися комплексно. Під час розслідування цього злочину це виявляється у відповідних тактичних операціях.

Тактична операція є комплексом організаційних, слідчих та оперативно-розшукових заходів, здійснюваних одночасно для вирішення завдань з одержання доказової інформації. Механізм реалізації тактичної операції полягає у поступовому проведенні слідчим запланованих, а при алгоритмізації діяльності – запрограмованих, слідчих (розшукових) і процесуальних дій, організаційних заходів, спрямованих на поетапну реалізацію мети – від вирішення тактичних завдань слідчих ситуацій до розкриття злочину в цілому.

Зокрема, умовами проведення тактичної операції із затримання службової особи-хабарника під час одержання неправомірної вигоди, є: 1) наявність інформації про особу хабарника, місце, час і спосіб давання хабара; 2) заява особи про вимагання, пропозицію надати хабар висловлені чиновником; 3) наявність оперативної інформації про регулярне отримання хабарів службовою особою від відвідувачів [3, с. 72].

Встановлено, що типова тактична операція «Затримання службової особи-хабарника» включає такі слідчі (розшукові) дії та організаційно-технічні заходи:

– негласні слідчі (розшукові) дії – аудіо-, відеоконтроль особи, спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо-, відеоконтроль місця, контроль за вчиненням злочину;

– слідчі (розшукові) дії – обшук, огляд місця події, огляд предметів і документів, освідування;

– процесуальні заходи – підготовка понятих, залучення спеціаліста у слідчі (розшукові) дії, забезпечення техніко-криміналістичними засобами ходу проведення тактичної операції, підготовка процесуальних документів щодо обшуку житла чи іншого володіння особи, освідування особи, її затримання, доступу до речей і документів та ін.

Одночасно з тактичною операцією із затримання корупціонера, або через короткий проміжок часу, можуть проводитися одночасні обшуки у співучасників службової особи, її рідних, близьких родичів, приміщеннях, де зберігається майно, придбане за рахунок корупційної діяльності службовця. У криміналістичній літературі така тактична операція називається «Проведення групових обшуків».

Водночас, у ситуації інформаційної невизначеності кримінального провадження про одержання неправомірної вигоди, типова тактична операція спрямовується на збирання детальної

інформації відповідно до даних заяв і повідомлень про вимагання, пропозицію надати або одержання неправомірної вигоди конкретною службовою особою, що надійшли у правоохоронні органи. Тактичну операцію зі збору інформації про елементи складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України, проводять працівники підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України, Служби безпеки України, детективи Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідування спільно з підрозділами оперативного забезпечення.

Таким чином, в основі програм розслідування одержання неправомірної вигоди знаходиться алгоритмізація слідчих (розшукових) та процесуальних дій і організаційних забезпечувальних заходів. При цьому програми розслідування у конкретних слідчих ситуаціях, передусім на початковому етапі кримінального провадження, реалізуються у тактичних операціях.

Проведення тактичних операцій під час розслідування одержання неправомірної вигоди обумовлено слідчою ситуацією. У ситуації інформаційної визначеності про подію злочину проводиться тактична операція «Затримання службової особи-хабарника», у ситуації інформаційної невизначеності – тактична операція «Збір інформації про злочин». Тактична операція «Проведення групових обшуків» проводиться як у ситуації інформаційної визначеності, так й у ситуації інформаційної невизначеності.

Список використаних джерел

1. Шаталов А. С. Криминалистическая алгоритмизация и программирование расследования преступлений : в 3 ч. Ч. 2 : Ситуационный подход, цели и задачи, классификация : учебное пособие. М. : ГУ ВШЭ, 2001. 141 с.

2. Пчеліна О. В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : монографія / О. В. Пчеліна. Харків : В справі, 2017. 522 с.

3. Давиденко В. Тактична операція «викриття хабароодержувача» в системі початкових слідчих дій. Вісник Національної академії прокуратури України. 2011. № 2. С. 71–76.

Білоус Роман Вікторович,
начальник Департаменту кримінального аналізу Національної поліції України, кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Одним з основних чинників, що свідчить про ефективність здійснення протидії кримінальним правопорушенням органами Національної поліції, є рівень системи накопичення, концентрації та використання різної інтегрованої оперативно-розшукової інформації.

Наразі існує багато джерел розрізненої інформації, що аналізується автономно співробітниками різних підрозділів кримінальної поліції.

Тому у ході кримінального аналізу забезпечується цілеспрямований пошук, виявлення, фіксація, вилучення, упорядкування, аналіз та оцінка кримінальної інформації, її представлення (візуалізація), передача та реалізація [1, с. 175].

Аналіз практики свідчить, на сьогодні важко переоцінити значення кримінального аналізу для ефективної протидії злочинності, хоча ще не так давно зазначений напрямок оперативно-службової діяльності не був поширеним у Національній поліції та здійснювався у її структурних підрозділах поодиноко окремими працівниками або не здійснювався взагалі.

За останні роки в результаті реформування правоохоронної системи зазначений специфічний вид аналітики набув розвитку та довів здатність бути ефективним інструментом у протидії злочинності.

Підрозділи аналітики орієнтовані на проведення наступних форм аналізу які пов’язані між собою: оперативного, тактичного та стратегічного.

Так, наприклад оперативний кримінальний аналіз має важливе значення для здійснення ОРД на тактичному та оперативному рівнях управління і може здійснюватися у наступних формах: аналіз, що супроводжує ОРД; аналіз, який ведеться для підтримки; аналіз, що ініціює ОРД.

Усі форми аналізу пов’язані між собою, якщо аналіз супроводжує ОРД, то одночасно її підтримує і дає підстави для проведення нових оперативно-розшукових заходів. У ході аналітичного процесу оцінюється інформація щодо особи які

вчинила кримінальні правопорушення, ходу події, знарядь скоєння правопорушення, часу та місця його вчинення тощо.

Ми поділяємо думку П. Цигикал, що принциповою відмінністю кримінального аналізу від інформаційно-аналітичної діяльності є можливість отримання нової, раніше невідомої ініціатору розробки оперативно-значимої інформації не лише про події та об'єкти, але і про причинно-наслідкові зв'язки, додаткові кваліфікуючі ознаки (стійкість, згуртованість, наявність внутрішньої ієрархії в групі, розподілення ролей тощо) [2, с. 236].

Таким чином, підрозділи кримінального аналізу Національної поліції України об'єднують у собі функції кримінального аналізу та забезпечення формування і підтримки функціонування автоматизованих інформаційних систем, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової та аналітичної діяльності.

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що з метою протидії кримінальним правопорушенням підрозділи кримінального аналізу повинні вирішувати наступні завдання:

– якісне комплектування підрозділу, формування професійного ядра та організація підготовки фахових кадрів, що включатиме;

– розробку «політики» відбору працівників до підрозділів криманалізу;

– організацію співпраці з вищими навчальними закладами для підготовки фахівців аналітиків з початкового рівня до вищого, залучення їх можливостей для проведення курсів підвищення кваліфікації;

– проведення аналізу зарубіжної практики аналітичної роботи, розроблення плану підвищення кваліфікації з урахуванням міжнародного досвіду та вітчизняної практики;

– забезпечення систематичного проведення відповідних навчально-тренінгових заходів, у тому числі і міжнародних;

– постійне оновлення програмних аналітичних інструментів, модернізація технічних засобів, запровадження інноваційних технологій.

– отримання безпосереднього доступу до реєстрів та інших інформаційних масивів органів влади та організацій, з метою наповнення аналітичної діяльності необхідним інформаційним масивом;

– налагодження ефективної взаємодії з підрозділами кримінальної поліції, для кращого розуміння потреб кожної служби, визначення спільних пріоритетів та напрацювання дієвих алгоритмів співпраці;

– розробка нормативно-методичного підґрунтя діяльності підрозділу, що включатиме розробку нормативної бази та технічної документації, підготовку технічного завдання для програмного комплексу, розробку програмного забезпечення з урахуванням міжнародного досвіду та подальше створення програмно-апаратного комплексу;

– розвиток та подальше впровадження у діяльність Національної поліції України філософії Intelligence Led Policing – поліцейської діяльності, керованої аналітикою.

Список використаних джерел

1. Деревягін О.О. Перспективи застосування методики кримінального аналізу у протидії кіберзлочинам/ Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали 2 Всеук. еаук. практ. конф. (м. Одеса, 17 лист. 2017 р.). – Одеса: ОДУВС, 2017. – С. 175–176

2. П. Цигикал. Кримінальний аналіз як елемент системи інформаційного забезпечення оперативно – розшукової діяльності / Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України серія: військові та технічні науки № 2 (72) 2017. – С. 234–240.

Василинчук Віктор Іванович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
Іванчик Ігор Анатолійович,
заступник начальника Управління – начальник відділу контролю за виконанням антикорупційних програм в апараті МВС та центральних органах виконавчої влади УЗКПЛ МВС України

ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ: АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Захист викривачів є одним із найдинамічніших питань у сферах боротьби з корупцією та дотримання прав людини. Оскільки багато країн у всьому світі приймають нові або вдосконалені закони про захист викривачів, важливо, щоб ці закони містили всебічний механізм захисту для службових осіб

і громадян, які повідомляють про правопорушення, що завдають шкоди або становлять загрозу суспільним інтересам [1, с. 10].

Як свідчить практика застосування вимог Закону України «Про запобігання корупції» протягом останніх двох років деякі положення цього закону, а також інших законодавчих актів потребують системних змін, які мають позитивно вплинути на стан запобігання, виявлення та протидії корупції в нашій державі. Однією зі сфер, яка вимагає до себе посиленої уваги, є співпраця з особами, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції (викривачі).

17 жовтня 2019 Верховною Радою України прийнято ініційований Президентом України Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції». Цей Закон набрав чинності з 1 січня 2020 року [2].

Прийнятий Закон вносить зміни до Закону «Про запобігання корупції» стосовно визначення правового статусу викривачів корупції, їх прав та гарантій захисту, забезпечення умов для розкриття інформації про корупцію.

Змінами встановлено законодавче визначення терміну «викривач». Так, згідно із Законом, «викривач – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання».

Крім того, відповідно до внесених до Кодексу України про адміністративні правопорушення змін викривач є свідком у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (частина третя статті 272) [3].

Також закон передбачає внутрішні (способи захищеного та анонімного повідомлення інформації керівнику або уповноваженому підрозділу органу, де викривач працює, проходить службу чи навчання або на замовлення яких виконує роботу), зовнішні (шляхи повідомлення інформації викривачем через фізичних чи юридичних осіб, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки тощо) та регулярні канали (анонімне

інформування викривачем зокрема НАЗК) повідомлення про корупційні правопорушення. При цьому НАБУ, НАЗК та інші спеціально уповноважені суб'єкти у цій сфері зобов'язані створити захищені анонімні канали зв'язку (канали онлайн-зв'язку, анонімні гарячі лінії, електронні поштові скриньки та інше), через які викривач може здійснити повідомлення, гарантовано зберігаючи свою анонімність. Вимоги до захисту таких каналів зв'язку визначає НАЗК.

Розширено повноваження НАЗК в частині дотримання законодавства з питань правового та іншого захисту викривачів у зв'язку із повідомленнями ними про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а саме НАЗК:

– погоджуватиме призначення та звільнення керівників уповноважених підрозділів/осіб з питань запобігання та виявлення корупції;

– здійснюватиме перевірку дотримання законодавства про захист викривачів, функціонування каналів повідомлення (але тільки регулярних, не внутрішніх);

– матиме право вносити приписи про усунення порушень трудових та інших прав викривачів і притягувати порушників до відповідальності;

– матиме право ініціювати перегляд судових рішень за участі викривача, навіть тих, де НАЗК не брало участі тощо.

Також Законом встановлено, що анонімні повідомлення про можливі корупційні правопорушення підлягають перевірці у строк не більше 15 днів від дня його отримання. Якщо у вказаний строк перевірити інформацію неможливо, керівник відповідного органу повинен продовжити строк розгляду повідомлення до 30 днів.

Повідомлення про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, інших порушень цього Закону через регулярні або внутрішні канали повідомлення такої інформації підлягає попередній перевірці у строк не більш як десяти робочих днів.

Закон гарантує викривачу захист:

– трудових прав (викривачу, його близьким особам не може бути відмовлено у прийнятті на роботу, їх не може бути звільнено чи примушено до звільнення, притягнуто до дисциплінарної відповідальності чи піддано з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу або загрозі таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням про можливі

факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень інших порушень цього Закону);

– право на конфіденційність та анонімність (заборонено розкривати інформацію про особу викривача, його близьких осіб або інші дані, які можуть ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, третім особам, які не залучаються до розгляду, перевірки та/або розслідування повідомлених ним фактів, а також особам, дій або бездіяльності яких стосуються повідомлені ним факти, крім випадків, установлених законом);

Для захисту прав та представництва своїх інтересів викривач може користуватися усіма видами правової допомоги, передбаченої Законом «Про безоплатну правову допомогу» або залучити адвоката самостійно.

Водночас цей закон доповнюється, зокрема, статтею 53-7 «Винагорода викривачу», яка передбачає, що право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у п'ять тисяч і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом на час вчинення злочину. При цьому, розмір винагороди викривачам корупції становитиме 10% від грошового розміру предмета корупційного злочину або розміру завданих державі збитків від злочину та встановлюватися після ухвалення обвинувального вироку суду. Розмір винагороди не може перевищувати трьох тисяч мінімальних заробітних плат, установлених на час вчинення злочину.

Уповноважені підрозділи/особи з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів теж отримують нові права, зокрема:

– витребовувати документи (але крім державної таємниці) від інших структурних підрозділів;

– викликати і опитувати керівництво органу, інших осіб, яких викривають;

– вносити керівнику подання про притягнення до дисциплінарної відповідальності, звертатися до НАЗК щодо порушених прав тощо.

Також, відповідні зміни внесені і до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», згідно із якими викривач має право на забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [4].

Разом з тим, потребують відповіді на питання, чи вважаються викривачами тільки працівники державних органів, підприємств, організацій, інших юридичних осіб, чи все ж таки всі фізичні особи можуть бути викривачами, а особливо журналісти та громадські активісти. Останнім часом світові лідери та керівники міжнародних організацій наголошують на необхідності посилення захисту викривачів, незалежно від того чи така діяльність здійснюється у сфері дотримання антикорупційного законодавства, чи під час протидії правопорушенням у інших сферах суспільного життя.

Крім того, потребують законодавчого врегулювання роль і місце уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання корупції в частині захисту викривачів.

Порівнюючи ситуацію щодо захисту викривачів в іноземних країнах, необхідно вказати, що там ці питання регулюються спеціальним законом. Серед країн Європейського Союзу особливої уваги заслуговують Словенія, Ірландія, Велика Британія. Дані країни мають не лише сильне законодавство в даній сфері, а й реально працюючі механізми реалізації даних правових норм. У таких країнах, як США та Південна Корея, теж існують механізми захисту викривачів. Однак навіть хороше законодавство не завжди належно застосовується на практиці, як, наприклад, в Румунії та Японії. Є держави, де викривачі часто не захищені від звинувачень у наклепі (Португалія, Чехія), розкритті анонімності (Іспанія, Естонія, Литва, Аргентина, Австралія, Китай), спрямованих негативних дій від звинувачених корупціонерів у відповідь (Польща, Словаччина, Нідерланди, Бразилія).

Спеціальні закони про захист викривачів в таких державах, як Сполучені Штати Америки, Австралія, Велика Британія, Японія, Південно-Африканська Республіка, Республіка Сербія захищають викривачів, які повідомляють не лише про вчинення корупційних, а й інших порушень внутрішнього законодавства країни.

У США основним актом, який регулює захист викривачів є Закон про захист викривачів 1989 року. Даний Закон гарантує свободу слова для працівників, які розкривають інформацію, що містить ознаки правопорушення. Зокрема, він покликаний захистити федеральних службовців, які розкривають «незаконність влади, відходи та корупцію» від несприятливих наслідків, пов’язаних із їх працевлаштуванням. Викривачі захищені від відповідальності за розголошення інформації. Вони розкривають інформацію, якщо обґрунтовано вважають, що

докази є: порушенням будь-якого закону, правила чи порядку; грубим порушенням правил під час здійснення управління; грубою розтратою коштів; зловживанням владою; інформація становить суттєву чи специфічну небезпеку для громадського здоров'я чи для публічної безпеки. Даний Закон захищає викривачів, які можуть зазнати зменшення заробітної плати, виплат чи скорочення на робочому місці. Існує низка правил, які являють собою стандарти громадянського захисту від необґрунтованого звільнення, від неможливості розірвання трудового договору. Однак даний Закон не розповсюджується на податкове законодавство та на кошти, які використовуються в політичних компаніях. Саме в подібних категоріях справ викривачі для підтвердження факту вчинення корупційного правопорушення повинні прикріпляти до повідомлення про факт корупція різного роду докази. Якщо в ході перевірки інформації компетентним органом буде встановлено, що інформація зазначена в повідомленні, є недостовірною, викривач буде підданий кримінальному обвинуваченню.

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що було б за доцільне передбачити чіткі правила і повноваження уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання корупції в частині захисту конфіденційної інформації про повідомлення викривачів, а також захисту їх трудових прав.

Список використаних джерел

1. Правовий захист викривачів / За заг. редакцією Нестеренко О. В., Шостко О. Ю. – Харків: Права людини, 2016. – 94 с.

2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р./ (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056) Електроний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1094 р (Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984) Електроний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18

4. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 11, ст. 51).

Грібов Михайло Леонідович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;
Козаченко Олександр Іванович,
професор кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності навчально-наукового інституту права Міжрегіональної академії управління персоналом, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

З давніх часів правоохоронні, розвідувальні та контррозвідувальні органи усіх держав світу таємно використовували послуги осіб, які погоджувались на засадах конспірації здобувати та надавати їм необхідну інформацію, негласно створювати умови потрібні для проведення певних дій, заходів, операцій тощо. Незважаючи на стрімкий розвиток науки і техніки, значні досягнення в галузі інформаційних технологій, інтенсивну інформатизацію суспільства даний вид діяльності в усьому світі залишається основним засобом попередження та виявлення злочинів, а у багатьох випадках і їх розслідування [1].

Сьогодні в Україні у сфері негласного співробітництва накопичилася низка нерозв'язаних проблем, насамперед юридичного характеру [2, 3]. Ці проблеми значно знижують ефективність використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі зі злочинністю.

Невід'ємним елементом вдосконалення будь-якої діяльності, у тому числі й правоохоронної, є використання досвіду інших держав. У цьому плані не є винятком і негласне співробітництво. Підвищення ефективності інституту негласного співробітництва в Україні, в числі іншого, має ґрунтуватися на запозичені позитивного іноземного досвіду.

З метою внесення конкретних пропозицій з вдосконалення законодавства України в частині використання негласного співробітництва для виконання завдань протидії злочинності (на основі міжнародного досвіду), а також визначення особливостей практичної реалізації таких пропозицій нами було проведене спеціальне дослідження.

У межах досягнення зазначеної мети було виконано наступні завдання:

1) визначення елементів зарубіжного досвіду правового регулювання негласного співробітництва, які доцільно запровадити до українського законодавства з метою підвищення ефективності протидії злочинності;

2) визначення умов, за яких зазначені зміни будуть дієвими та ефективними.

За результатами проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків.

1. Запозичення позитивного іноземного досвіду негласного співробітництва має бути науково обґрунтованим та ураховувати відмінності правових систем України та інших держав, застосування різних механізмів правового регулювання однотипних суспільних відносин, різних традицій, звичаїв та поведінкових стереотипів, притаманних народам України та інших країн.

Передумовами успішного використання досвіду розвинутих зарубіжних країн для реформування інституту негласного співробітництва є: по-перше, значні фінансові інвестиції у розбудову та функціонування цього інституту, по-друге, радикальна зміна ставлення населення до осіб які негласно сприяють діяльності правоохоронних органів у позитивний бік. Останнє можливе лише за умов реального зростання економічного потенціалу країни й добробуту громадян, реального забезпечення державою їх соціального та правового захисту, реалізації їх прав і свобод, передбачених Конституцією України.

2. З метою вдосконалення правового регулювання негласного співробітництва в Україні можливо вжити наступних заходів:

2.1. За прикладами ФРН та США в Україні доцільно регламентувати діяльність осіб, які за власною ініціативою, використовуючи законодавчі гарантії конфіденційності, надають правоохоронним органам (безкоштовно або за винагороду) достовірну та актуальну інформацію про підготовку та вчинення злочинів (незалежно від об’єкта посягання). При цьому варто урахувати досвід Російської федерації щодо унормування призначення і виплати поліцією винагороди за допомогу в розкритті злочинів і затриманні осіб, які їх вчинили, забезпечення конфіденційності надання такої інформації та безпеки осіб, які її повідомили. Ці особи не можуть вважатися негласними співробітниками (позаштатними негласними працівниками), але є

складовою соціального інституту негласного співробітництва. З їх числа у подальшому може формуватися негласний апарат, а самі вони мають розглядатися як потенційні кандидати до такого співробітництва, як це практикується у США, ФРН та інших розвинутих демократичних країнах.

2.2. Корисним для запровадження в Україні є досвід США щодо залучення до співробітництва розроблюваних, підозрюваних, обвинувачених та засуджених (ув'язнених) на визначених законом підставах щодо можливості звільнення їх від відбування кримінального покарання або його пом'якшення у разі надання реальної допомоги у виявленні та (або) розслідуванні фактів підготовки та (або) вчинення злочину.

2.3. Доцільним є і запровадження в Україні програми захисту свідків, за аналогією із США, що можливе лише за вказаних вище економічних умов.

2.4. Корисним для запровадження в Україні є досвід, що має місце як у розвинутих демократичних країнах, так і в країнах пострадянського простору щодо можливості безпосередньої участі негласних співробітників у проведенні оперативно-розшукових заходів (негласних слідчих дій) та використання ними спеціальних технічних засобів одержання та фіксації інформації з метою отримання доказів у кримінальному провадженні.

2.5. Щодо урахування досвіду країн пострадянського простору, то доцільним убачається унормування на рівні закону наступних положень:

а) чітке визначення виплат та винагород негласним співробітникам, як таких, що не можуть бути оподатковані;

б) визначення прав негласних співробітників: на компенсацію витрат, понесених у зв'язку з їх участю в оперативно-розшукових заходах, а також збитків, що настали у зв'язку з цим; на збереження в таємниці відомостей про надання ними сприяння органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; відмовитися в односторонньому порядку від виконання договору, укладеного в зв'язку з участю в оперативно-розшуковій заході, за умови повернення або оплати ними всього отриманого за цим договором; на доступ до державної таємниці в обсязі, який необхідний їм для виконання своїх обов'язків при наданні сприяння на конфіденційній основі правоохоронним органам; на забезпечення власної безпеки і безпеки їх близьких, а також збереження їх майна від злочинних посягань, пов'язаних

з наданням ними сприяння на конфіденційній основі правоохоронним органам;

в) обмеження щодо можливості залучення до негласного співробітництва лише дієздатних повнолітніх осіб (а з урахуванням досвіду управління по боротьбі з наркотиками США – встановлення, у якості винятку, випадків та умов за яких до негласного співробітництва можуть бути залучені неповнолітні);

г) можливість проведення особисто негласним співробітником за завданням оперативного працівника (слідчого, детектива): оперативного опитування, оперативного огляду, візуального спостереження, одержання зразків для порівняльного дослідження; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;

ґ) можливість укладення трудового договору та зарахування термін негласного співробітництва до трудового стажу лише тим негласним співробітникам, для яких сприяння ОРД є основним видом діяльності (інші особи можуть одержати трудовий стаж для нарахування пенсії за основним місцем роботи) [4].

3. Назву ст.275 КПК України сформулювати як «Негласне співробітництво», а саму статтю викласти у такій редакції:

Слідчі органів досудового розслідування можуть на разовій основі, на підставі усних домовленостей, із забезпеченням конфіденційності та конспірації, залучати до проведення негласних слідчих (розшукових) дій дієздатних фізичних осіб за їх добровільною згодою або ініціативою, а також одержувати від них інформацію, потрібну для виконання завдань кримінального провадження. Таким особам може виплачуватися грошова винагорода за надану інформацію або послуги у розмірах, що встановлюються відомчими нормативно-правовими актами.

Слідчі органів досудового розслідування можуть на постійній основі та договірних засадах, із забезпеченням конфіденційності та конспірації, залучати до виконання завдань кримінального провадження дієздатних фізичних осіб за їх добровільною згодою або ініціативою на підставах та у порядку, передбачених ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Залучення таких осіб до виконання завдань кримінального провадження може відбуватися у формі: одержання ними та надання слідчому інформації, що має значення для кримінального провадження; створення ними сприятливих умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій; безпосередньої участі у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Під час проведення процесуальних дій та для прийняття організаційних і тактичних рішень у кримінальному провадженні слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок негласного співробітництва із зазначеними особами, а також інформацію одержану негласними співробітниками оперативних підрозділів за його дорученням.

Доручення слідчого на проведення негласної слідчої (розшукової) дії оперативному підрозділу передбачає можливість даного оперативного підрозділу використовувати негласне співробітництво для її підготовки та проведення.

4. Статтю 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» потрібно викласти у такій редакції: «Органи державної влади, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані сприяти оперативним підрозділам у вирішенні завдань ОРД.

Штатні гласні та негласні працівники можуть на разовій основі на підставі усних домовленостей, із забезпеченням конфіденційності та конспірації, залучати до виконання окремих завдань ОРД (а також доручень слідчого, прокурора в межах кримінального провадження) дієздатних фізичних осіб за їх добровільною згодою або ініціативою. Таким особам може виплачуватися грошова винагорода за надану інформацію або послуги у розмірах, що встановлюються відомчими нормативно-правовими актами.

Штатні гласні та негласні працівники можуть на постійній основі та договірних засадах, із забезпеченням конфіденційності та конспірації, залучати до виконання завдань ОРД (а також доручень слідчого, прокурора в межах кримінального провадження) дієздатних фізичних осіб за їх добровільною згодою або ініціативою.

Такі фізичні особи є негласними співробітниками (позаштатними негласними працівниками). Їх участь у виконанні завдань ОРД (а також доручень слідчого, прокурора в межах кримінального провадження) організовується штатними гласними або негласними працівниками.

Штатні гласні та негласні працівники, які залучили особу до негласного співробітництва, у відносинах з нею представляють (уособлюють) відповідний оперативний підрозділ та діють вій його імені.

Ці відносини виникають на підставі письмового або усного договору, що відповідає вимогам Цивільного кодексу України до договорів. У разі укладання усного договору

негласному співробітнику може бути запропоновано підписати зобов'язання про нерозголошення факту та змісту негласного співробітництва.

У разі укладання письмового договору там обов'язково зазначаються: обов'язки сторін щодо нерозголошення його факту та змісту негласного співробітництва, а також відповідальність за їх порушення (у тому числі матеріальна); умови, розміри та періодичність матеріальної винагороди негласного співробітника за надану інформацію та виконані доручення. Зазначена винагорода не підлягає оподаткуванню та стягуванню будь-яких зборів.

Негласний співробітник може виступити з клопотанням про оформлення з оперативним підрозділом трудових відносин з метою одержання усіх гарантій, що передбачені для працівників Законодавством України про працю. Оперативний підрозділ може задовольнити таке клопотання та укласти з негласним працівником трудовий договір (контракт). При цьому, негласний працівник має бути офіційно поінформований про ризики витоку інформації щодо негласного співробітництва з оперативним підрозділом через необхідність виконання вимог ст. 24 Кодексу законів України про працю.

Забороняється залучати до виконання завдань ОРД та кримінального провадження осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо негласне співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Список використаних джерел

1. Козаченко О. І., Грібов М. Л., Співвідношення понять «конфіденційне співробітництво» та «негласне співробітництво» Вісник кримінального судочинства 2019. № 1. С. 8–17.

2. Сергєєва Д. Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі // Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С.47–54.

3. Мороз С. М. Напрямки удосконалення законодавчого регулювання організації використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 339–348

4. Грібов М. Л., Козаченко О. І. Міжнародний досвід правового регулювання негласного співробітництва 2019. № 3 (112). С.83–97.

Канцідайло Олександр Олександрович,
начальник Головного управління Національної поліції в Закарпатській області

ВИКОРИСТАННЯ НЕСПРАВЖНІХ (ІМІТАЦІЙНИХ) ЗАСОБІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА Й ОСІБ, ЯКИХ ЗАЛУЧЕНО ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

До цього часу в Україні не набули широкого застосування заходи щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві та осіб, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Водночас їх актуальність і необхідність беззаперечна. Зазначені питання вивчені та обґрунтовані у публікаціях А. Орлеана [1], М. Копетюка [2] та П. Серебрянського [3].

У вказаних працях зазначено про ґрунтовне закріплення в українському законодавстві основних міжнародних та європейських стандартів, визначених у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. та протоколах до неї, Європейській конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р. та Другому додатковому протоколі до неї 2001 р., Директиві Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу щодо встановлення мінімальних стандартів забезпечення прав, підтримання та захисту жертв злочинів від 25 жовтня 2012 р. та Рекомендації Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям та в практиці Європейського Суду з прав людини. Водночас всі одностайно прийшли до висновку про необхідність продовження вдосконалення вітчизняного законодавства. [4].

На нашу думку основними причинами зазначеного є наступне. Про наявні правові можливості, викладені у Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [5], мало поінформовані працівники органів, які мають повноваження щодо застосування відповідних заходів. Крім того у статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» взагалі відсутня норма щодо повноважень поліції із забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [6]. Також відсутні окремі відповідні нормативні акти МВС та Національної поліції з цього питання.

Водночас у частині 3 статті 3 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», крім іншого, визначено, що здійснення заходів безпеки покладається за підслідністю на органи Національної поліції у складі структури якої з цією метою створюються спеціальні підрозділи. Проте в Національній поліції, у тому числі у складі кримінальної поліції, відповідного підрозділу до даного часу не створено.

Тому вбачається необхідність внесення доповнень до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» відповідної норми щодо повноваження поліції із застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Але зазначене також не забезпечить повною мірою виконання вимог положень Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Зокрема пунктом г частини 1 статті 7 цього Закону передбачено «заміну документів», як захід забезпечення безпеки. Водночас у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) відсутня відповідна норма, яка б передбачала відповідний порядок проведення такого заходу.

Як наслідок, на практиці з метою виконання постанов органів, які приймають рішення про застосування заходів безпеки, підрозділами кримінальної поліції «заміна документів» здійснюється шляхом виготовлення несправжніх (імітаційних) засобів (далі – НІЗ) згідно зі статтею 273 Кримінального процесуального Кодексу України. У вказаній нормі визначено, що за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або НІЗ. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Поряд з цим використання заздалегідь ідентифікованих або НІЗ з іншою метою забороняється [7].

Водночас відповідно до статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [8].

Ураховуючи таку вимогу основного закону є нагальна потреба у внесенні доповнень до статті 273 КПК України щодо

можливості виготовлення та використання НІЗ з метою забезпечення заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Необхідно також зауважити, що взагалі відсутні норми щодо питань виготовлення НІЗ і так само «заміни документів» з метою вжиття заходів безпеки в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [9].

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що ефективність реалізації заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві та осіб, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності потребує вдосконалення кримінального процесуального законодавства, положень Закону України «Про Національну поліцію», «Про оперативно – розшукову діяльність», підготовки відповідних відомчих нормативних актів, а також створення в структурі Національної поліції підрозділу з відповідними завданнями та функціями.

Список використаних джерел

1. А. Орлеан. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 3 (7). 2016 р. с. 87–92: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/18171/1/%D0%9E%D1%80%D0%BB%D0%B5%D0%B0%D0%BD%20%D0%90..pdf.

2. М. Копетюк. Особливості забезпечення безпеки осіб у досудовому кримінальному провадженні. Історико-правовий часопис. 2013 р. с. 126 – 130: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://evnuir.univer.lutsk.ua/bitstream/123456789/1845/1/2%20kopetuk.pdf.

3. П. Серебрянський. Правовий аналіз забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 6. Том 3. 2015 р., с. 117 – 118: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo06/part_3/29.pdf.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789

5. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3782-12.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

8. Конституція України: Закон України від 26 червня 1996 р. № 254к/96-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page.

Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена наказом ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12.

Князєв Сергій Миколайович,
здобувач Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ЯК СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЇ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ Й ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах розвитку організованої та професійної злочинності для досягнення вагомих результатів в боротьбі з нею від Національної поліції очікується більш ефективна робота щодо протидії злочинним виявам, а це, у свою чергу, передбачає якісно новий рівень організації взаємодії оперативних

підрозділів, органів досудового розслідування та уповноважених осіб інших служб при виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Нерідко про взаємодію служб йдеться як про певною мірою «примусовий» захід, який застосовується під загрозою дисциплінарних стягнень. Безліч невирішених питань на теоретичному рівні й в практичній діяльності спричиняють «непорозуміння» між оперативними підрозділами та органами досудового слідства під час спільної роботи, наслідками яких є несвоєчасне і неповне інформування слідчого про результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, проведення процесуальних дій оперативним працівником без доручення слідчого, тривалий термін досудового розслідування внаслідок невиконання доручень тощо.

Ефективність співпраці слідчих та оперативних підрозділів, як зазначалось ученими, багато в чому залежить від обрання форм взаємодії, відповідності її нормативно-правовим актам з урахуванням рекомендацій кримінальної процесуальної та криміналістичної теорії й практики, а також значною мірою – рівня організації ОРД.

Більшість авторів, не даючи визначення формам взаємодії, зазвичай поділяють їх на правові та організаційні. Звісно, цей розподіл дещо умовний, оскільки правові форми – спільне проведення слідчих дій, доручення слідчого оперативному працівникові, завжди потребують певної організації. У свою чергу організаційні форми (планування процесуальних дій, обмін інформацією, діяльність у складі СОГ) також є правовими, оскільки порядок їх реалізації закріплено у різних відомчих підзаконних актах.

Аналізуючи норми КПК України та відомчі нормативно-правові акти МВС і НП України, можна виокремити такі процесуальні форми взаємодії слідчих, працівників оперативних підрозділів та інших служб поліції:

1) взаємодія при надходженні до органів Національної поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагуванні на них;

2) створення слідчо-оперативних груп для розслідування кримінальних правопорушень (до складу якої можуть входити співробітники, які брали участь в огляді місця події, реалізації матеріалів ОРД, оперативній розробці фігурантів, проведенні інших агентурно-оперативних заходів);

3) виконання співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування;

4) взаємодія при зупиненні досудового розслідування у разі, якщо підозрюваний переховується від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності та його місцезнаходження невідоме (виконання постанов про розшук підозрюваного покладається на співробітників оперативних підрозділів);

5) взаємодія при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами ОРД до органу досудового розслідування.

Слушною є думка М. А. Погорецького про те, що матеріали ОРД можуть бути отримані слідчим шляхом ініціативного направлення органам кримінального переслідування запиту або витребування їх із підрозділів, що здійснюють ОРД [2]. Таким чином, можна зробити висновок, що направлення оперативними підрозділами матеріалів ОРД слідчому та їх витребування органами кримінального переслідування з метою використання при розслідуванні злочинів – також своєрідні форми взаємодії.

Обрання форми взаємодії пов’язано з характером слідчої або оперативно-розшукової ситуації, що склалася у зв’язку з кримінальним провадженням чи ОРС, залежить від слідчого й реалізується за його ініціативою та під його процесуальним контролем. Специфіка цих форм взаємодії полягає у тому, що під час їх реалізації формується система правовідносин між слідчим та оперативним підрозділом (начальником підрозділу Національної поліції та оперативним працівником), яка, поряд з кримінальними процесуальними, включає й інші правовідносини (адміністративно-процесуальні, службові тощо), що в підсумку має за мету забезпечення об’єктивності, всебічності й повноти дослідження обставин, що підлягають доказуванню.

Як вже зазначалось, за КПК України, окрім доручень на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, слідчий вправі самостійно проводити негласні слідчі (розшукові) дії. На нашу думку, ідея закріплення права слідчого щодо можливого самостійного проведення негласних слідчих (розшукових) дій є цілком виправданою. Слідчий, орієнтуючись в матеріалах досудового розслідування, які зібрав самостійно (або приймав в цьому участь), чіткіше усвідомлює мету проведення ним у

майбутньому негласних слідчих (розшукових) дій, їх спрямування, а також необхідні заходи з пошуку та закріплення доказів, які можуть бути отримані за їх результатами.

Можливість самостійного проведення слідчим негласних слідчих (розшукових) дій сприятиме процесуальній економії, оскільки слідчий в деяких випадках звільняється від дачі доручень оперативним підрозділам і очікування на їх розгляд та результати проведення. Водночас необхідно відмітити, що самостійне проведення слідчим таких дій, як, скажімо, контроль за вчиненням злочину (контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації самостійно практично неможливе.

Необхідно також відмітити, що новий КПК України не врегулював всіх проблемних питань стосовно організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, зокрема потребує уточнення (деталізації) закріплені КПК загальні засади та єдині вимоги до організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчими органів досудового розслідування або за їх дорученням чи дорученням прокурора уповноваженими оперативними підрозділами, порядок отримання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, правила фіксації отриманої під час їх проведення інформації, режим засекречування (розсекречування) та знищення відомостей (матеріальних носіїв) інформації щодо факту, методів та результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці.

Виходячи з викладеного, в правовому полі мають бути диференційовані підстави, порядок і повноваження суб'єктів проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів відповідно до положень нового КПК України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ряду відповідних відомчих інструкцій з уточненням процедури отримання дозволів на проведення відповідних дій (заходів), а також врегулювання процедур проведення оперативно-технічних заходів оперативно-технічними підрозділами, а також порядку реєстрації, обліку та зберігання документів і матеріальних носіїв секретної інформації, одержаних за результатами проведення таких заходів. З іншого боку, потребують нового наукового бачення перспективи законодавчого удосконалення правового

статусу слідчого, який уповноважений здійснювати НСРД, ініціювати та приймати участь у проведенні ОРД, закріплення гарантій його процесуальної незалежності і, що не менш важливо, уточнення статусу оперативного працівника, який поряд зі здійсненням ОРД, наділений й повноваженнями слідчого.

Список використаних джерел

1. Тихиня В. Е. К вопросу о взаимодействии оперативных работников и следователей при реализации дел оперативной разработки / В. Е. Тихиня, Н. И. Семашко // Формы и методы укрепления правопорядка в современных условиях : Сборник научных трудов слушателей. – Минск, 1990. – № 50/23. – С. 180–182.

2. Погорецький М. А. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв'язку : [монографія : у 2-х частинах] / Погорецький М.А. – Луганськ : ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2008.

Нєбитов Андрій Анатолійович,
начальник Головного управління Національної поліції в Київській області, доктор юридичних наук
Ємець Олег Миколайович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОДІЯ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ІНШИХ КРАЇН У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Державний кордон вже давно не є обмежувальним чинником для злочинності, особливо організованої, яка все більше набуває транснаціональних ознак. Проте, з іншого боку, існують ряд труднощів правового та організаційного характеру у взаємодії правоохоронних органів різних країн в протидії ній. У нас до напрямів реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [1] віднесено продовження міжнародного співробітництва вітчизняних правоохоронних органів із відповідними органами іноземних держав. Проблему протидії організованій злочинності передбачається розв'язати, серед іншого, шляхом зміцнення міжнародного співробітництва.

Запропоновано підвищити рівень взаємодії правоохоронних та інших державних органів з питань боротьби з організованою злочинністю, поліпшити міжвідомче співробітництво контролюючих і правоохоронних органів. Планом заходів щодо реалізації цієї Концепції [2] передбачається забезпечити виконання міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (пункт 13). Цим підтверджується актуальність проблеми міжнародного співробітництва в протидії злочинності та обумовлюється поставлена мета щодо вироблення рекомендацій з удосконалення взаємодії з правоохоронними органами інших країн при виявленні, припиненні та розслідуванні різних злочинів.

Серйозні злочини, якщо вони носять транснаціональний характер і вчинені за участю організованої злочинної групи, є сферою застосування Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [3], яку ми ратифікували 4 лютого 2004 року [4]. Її статтею 20 передбачено використання спеціальних методів розслідування. Так, якщо це допускається основними принципами її внутрішньої правової системи, кожна Держава-учасниця, у межах своїх можливостей і на умовах, встановлених її внутрішнім законодавством, вживає необхідних заходів для того, щоб дозволити належне використання контрольованих поставок і у тих випадках, коли вона вважає це доречним, використання інших спеціальних методів розслідування, таких як електронне спостереження або інші форми спостереження, а також агентурні операції, її компетентними органами на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності. Варто відзначити, що статтею 19 Конвенції передбачено можливість створення органів з проведення спільних розслідувань, а пунктом 18 статті 18 – заслуховування особи за допомогою відеозв'язку, якщо особиста її присутність на території запитуючої Держави-учасниці не є можливою або бажаною.

Крім того, доцільно приділити увагу Другому додатковому протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах [5], ратифікованому у нас 1 червня 2011 року [6], Сторони якого зобов'язались надавати без зволікання одна одній відповідно до положень цієї Конвенції якнайширшу взаємну допомогу в провадженні стосовно правопорушень, покарання яких на момент прохання про надання допомоги підпадає під юрисдикцію судових органів запитуючої Сторони. Статтями 9 і 10 Протоколу [6] регламентується

проведення слухання шляхом відеоконференції або телефонної конференції, а статтями 17–19 передбачається можливість проведення транскордонного нагляду, контрольованих поставок і таємних розслідувань. Відповідно до статті 20 за взаємною згодою компетентні органи двох або більше Сторін можуть утворити спільну слідчу групу з конкретною метою й на обмежений період, який може бути продовжений за взаємною згодою, для проведення кримінальних розслідувань на території однієї чи більше Сторін, що створили групу.

В Україні широкий спектр правовідносин, пов'язаних із взаємодією з правоохоронними органами інших країн у протидії злочинності, врегульовано дев'ятим розділом Кримінального процесуального кодексу [7], у якому, серед іншого, мова йде про загальні засади міжнародного співробітництва в рамках кримінального провадження, про надання міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій, про видачу осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадицію), про кримінальне провадження у порядку перейняття, про визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб. Проведений аналіз положень цього розділу дозволяє говорити про те, що прослідковується певний зв'язок з наведеними правовими нормами Конвенції [3] та Другого додаткового протоколу [5], зокрема статтею 569 регламентовано проведення контрольованої поставки на міжнародному рівні, що згідно зі статтею 271 є однією з форм контролю за вчиненням злочину. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії відповідно до статті 246. Статтею 570 передбачається прикордонне переслідування. Так, у разі проведення компетентними органами України прикордонного переслідування особи, яка вчинила незаконне переміщення через державний кордон України, проводиться розслідування її незаконної діяльності на території України згідно з вимогами цього Кодексу. Матеріали кримінального провадження щодо документування незаконної діяльності зазначеної особи на території України згідно з міжнародними договорами про прикордонне переслідування передаються відповідним органам держави, де цю особу притягнуто до кримінальної відповідальності, а в разі одержання таких матеріалів від відповідних органів іншої держави, вони долучаються до матеріалів досудового розслідування.

Однак, незважаючи на це, подальший аналіз правових норм показав, що у законах України положення міжнародних

договорів знайшли своє відображення не повною мірою. Мова йде, зокрема, про взаємодію з правоохоронними органами інших країн шляхом проведення електронного спостереження або інших форм спостереження, а також агентурних операцій, компетентними органами іншої Сторони на нашій території і навпаки з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності, що передбачено Конвенцією [3]. Крім того, закони України лише частково відповідають вказаному Протоколу [5], наприклад тим, що регламентують транскордонні спостереження (стаття 17), а також таємні розслідування, тобто коли запитуюча та запитувана Сторони домовляються надавати одна одній допомогу в проведенні розслідувань злочину працівниками поліції, які діють під прикриттям або видають себе за інших осіб (стаття 19).

Проведене дослідження сучасного стану взаємодії з правоохоронними органами інших країн у протидії злочинності дозволяє дійти до висновку про існування проблем в імплементації цілого ряду положень міжнародно-правових актів, до яких Україна приєдналась та які ратифікувала. Уважаємо доречним докласти зусиль до повноцінного запровадження передового досвіду в практику міжнародного співробітництва у тих випадках, де це не суперечить Конституції України та якщо це відповідає нашим національним інтересам.

Список використаних джерел

1. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схвалена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/201 // Офіційний вісник України від 04 листопада 2011 року, № 83, стор. 29, стаття 3019.

2. План заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 січня 2012 року № 53-р // Урядовий кур'єр від 11 лютого 2012 року, № 27.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року // Офіційний вісник України від 19 квітня 2006 року, № 14, стор. 340, стаття 1056.

4. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та

протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю): Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV // Відомості Верховної Ради України від 07 травня 2004 року, № 19, стаття 263.

5. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах: Вчинено у Страсбурзі 8 листопада 2001 року // Офіційний вісник України від 16 листопада 2012 року, № 85, стор. 491, стаття 3500.

6. Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах: Закон України від 1 червня 2011 року № 3449-VI // Відомості Верховної Ради України від 16 грудня 2011 року, № 50, стаття 545.

7. Кримінальний процесуальний кодекс від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Голос України від 19.05.2012, № 90–91.

Никифорчук Дмитро Йосипович,
начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ МОЖЛИВИМ ВИЯВАМ ТЕРОРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Значною загрозою належному забезпеченню правопорядку в Україні є збільшення кількості терористичних актів та загроз їх вчинення. Терористи протиставляють себе не окремим особам, а владі, державі і народу. При цьому боротьба з тероризмом набула міжнародного характеру [1, с. 328]. Підвищення рівня терористичної загрози на території України обумовлено геополітичним розташуванням України і як наслідок можливого виникнення «власного терору» та його «імпорту» з інших держав. На думку автора даних тез, «імпорту» терору із зарубіжних країн можуть сприяти міграційні процеси, що відбуваються в Україні та діяльність організованих злочинних угруповань з міжнародними зв’язками, які займаються транзитом наркотиків територією України [2, с. 43–45].

Бойові дії на Сході країни, а саме: події 2014 року в Донецькій і Луганській областях України засвідчили стратегічну і

ментальну неготовність правоохоронних органів до швидких, рішучих і скоординованим дій під час кризових ситуацій. В результаті було спровоковане стрімке зростання злочинності, збільшилася кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, в першу чергу умисних вбивств, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, розбійних нападів (в тому числі на установи та приміщення громадян), незаконні заволодіння транспортом (в тому числі інкасаторськими автомобілями) , знищення та пошкодження об'єктів власності, які відбуваються озброєними особами в камуфляжній формі і масках; погрози і насильство по відношенню до співробітників правоохоронних органів. Так, в 2014 році кількість особливо тяжких злочинів, порівняно з 2013 роком суттєво збільшилася – з 13776 до 25872 (темпи зростання становили +87,8%). Відбувалося збільшення кількості злочинів, які вчинялися з використанням вогнепальної зброї з 761 до 2523 (+69,8%). Вчинено проти основ національної безпеки України – з 483 до 2202 (+98,5%). До нелегального обігу надійшла значна кількість зброї. З початку збройного конфлікту в зоні проведення антитерористичної операції і операції об'єднаних сил, вилучено з незаконного обігу 19 кулеметів, 237 автоматів, 150 карабінів та гвинтівок, 183 пістолета і револьвера, 711 гранатометів, 181 одиниця атипового зброї, 7819 гранат, 544 вибухові пристрої, 845, 5 кг вибухівки. З початку конфлікту на Сході України не розшуканими залишаються 2 372 безвісти зниклих. Слідчими Національної поліції України було відкрито 3091 кримінальне провадження за фактами незаконного позбавлення волі та захоплення в заручники осіб [3, с. 24–26, 124]. Виходячи з досвіду автора даних тез, можна говорити про поширення незаконного зберігання та використання зброї, вибухівки та різних боєприпасів в різних регіонах України, яке потрапило до рук громадян із зони бойових дій. Даний факт значною мірою підвищує ймовірність можливого скоєння терористичних актів на території України, що в свою чергу вимагає консолідації зусиль з боку правоохоронних органів, зокрема органів Національної поліції України. З урахуванням діючих нормативно-правових актів, з метою недопущення проявів тероризму на території обслуговування Національної поліції України, рекомендується проведення комплексу наступних першочергових заходів:

1. Організацію належної взаємодії з органами Служби безпеки України та іншими правоохоронними органами і з залученням оперативних можливостей, моніторинг та аналіз стану оперативної обстановки в місцях масового скупчення людей на

території обслуговування. Постійний обмін оперативною інформацією.

2. Відпрацювання механізму реагування на заяви та повідомлення із залученням кінологічної та вибухотехнічної служби, достатньої кількості нарядів під час виявлення підозрілих предметів, закладання вибухових пристроїв і загроз їх застосування.

3. Створення спеціальних груп з метою своєчасної перевірки анонімних повідомлень про загрозу вибуху, вчиненні інших терористичних актів. Забезпечення швидкого виїзду таких груп в повному складі на місце події.

4. Постійне «відстеження» активності учасників соціальних мереж, забезпечення своєчасного реагування на прояви екстремістської діяльності в національному сегменті кіберпростору.

При цьому слід враховувати, що на сучасному етапі розвитку суспільства, у зв'язку з розповсюдженням і доступністю інформаційних технологій, все більшої популярності набуває так званий «інформаційний тероризм», який деякі вчені розглядають як суспільно небезпечні дії, спрямовані на інформаційний вплив на соціальні групи осіб, державні органи влади та управління, пов'язані з розповсюдженням інформації, яка містить загрози переслідування, розправи і вбивств, спотворення об'єктивної інформації, що спричиняє появу кризових ситуацій в державі, нагнітання страху і напруги в суспільстві і використовується для досягнення цілей терористів [4, с. 131].

5. Проведення зустрічей з керівниками закладів, установ і організацій, розташованих на території обслуговування, на яких акцентувати увагу на своєчасне інформування правоохоронних органів про можливу терористичну загрозу.

6. Забезпечення проведення з іншими правоохоронними органами спільних превентивних заходів, спрямованих на недопущення та попередження можливих терористичних проявів.

7. Облік та постійний контроль об'єктів критичної інфраструктури, які можуть бути уразливі для терористів.

8. Регулярне повторення і відпрацювання на інструктажі нарядів дій поліції при виникненні терористичної загрози і при виявленні підозрілих предметів.

9. Організація оперативного перекриття і відпрацювання місць зосередження криміногенного елементу (вокзалів, медичних установ, питних закладів, ломбардів, саун, притонів і т.п.).

10. Забезпечення «відпрацювання» підоблікових осіб, особливо тих, що вживають наркотичні засоби ..

11. Своєчасне вилучення зброї у осіб, що порушують прядок його зберігання.

12. Постійне орієнтування поліцейських на виявлення іноземців, особливо вихідців з регіонів, де відбуваються бойові дії та які можуть мати наміри вчинити терористичний акт.

13. Регулярне «відпрацювання» готелів, гуртожитків, мотелів, хостелів на предмет заселення туди підозрілих осіб.

14. Облік систем відеоспостереження в місцях масового скупчення людей на території обслуговування.

15. Перевірка за місцем проживання військовослужбовців, які повернулися із зони бойових дій з метою отримання інформації про незаконне ввезення і зберіганні зброї.

Зазначений комплекс заходів не є вичерпним і може бути доповнений з урахуванням ситуації, що склалася та оперативної обстановки і особливостей району, що обслуговується конкретним органом Національної поліції.

Список використаних джерел

1. Костенко О.М. Тероризм: поняття та протидії йому в світлі соціального натуралізму / О.М. Костенко // Правова держава. 2019. Вип. 30. С. 328 – 335. URL: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/PrDe_2019_30_39.

2. Никифорчук Д. Транзит наркотиків територією України як передумова поширення наркобізнесу в Європі //Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2019. – Т. 111. – №. 2. – С. 41–48.

3. Аброськін В.В. Роль органів національної поліції в забезпеченні правопорядку в зоні проведення операції об’єднаних сил // Всеукраїнський науково-практичний семінар «Забезпечення правопорядку на території проведення операції Об’єднаних сил»: Зб. тез доповідей. Маріуполь. 2018. 243 с.

4. Єна І.В. Інформаційний тероризм як елемент сучасної інформаційної політики. Вісник Запорізького Національного університету № 1. 2018. С. 128–134. doi: https://doi.org/10.26661/ 2616-9444-2018-1-15

Черняк Андрій Миколайович,
помічник голови Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, доктор юридичних наук

МІЖНАРОДНИЙ СТУДЕНТСЬКИЙ ОБМІН: ТЕНДЕНЦІЇ ДО КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХОДИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ ВИЯВАМ

Отримання іноземцями освіти в закладах вищої освіти (ЗВО) нашої держави завжди обіймало важливе місце не тільки в національній освітній галузі, а і як один з пріоритетних іміджевих чинників України в світі. З отриманням нашою державою незалежності вказаний сегмент освітніх послуг динамічно розвивається постійно збільшуючи кількісні показники. Розвиток міжнародного студентського обміну (МСО) має важливе економічне значення для країни й передусім для освітніх установ, які отримуючи відповідні фінансові надходження від власних іноземних студентів суттєво покращують своє фінансове становище. Щороку кожен іноземний студент в витрачає близько 400 тис. гривень, загалом це понад 30 млрд. гривень на рік.

Проте у цій сфері існує низка проблем, пов’язаних з її криміналізацією. Так, однією з ключових проблем організації набору на навчання іноземних громадян є неконтрольована реалізація запрошень для потенційних кандидатів на навчання. Наявні т.зв. «стрибки» під час видачі ЗВО запрошень на навчання для вихідців з країн Африки й Азії. Так, протягом різних суміжних по рокам вступних кампаній кількість виданих запрошень для навчання іноземців може бути більшою на 50–70 % по конкретній країні чи освітній установі, при відсутності такої динаміки в попередні й подальші роки. Це головним чином свідчить про хаотичний підбір представниками фірм-контактерів кандидатів на навчання в країнах походження та безконтрольну видачу адміністраціями освітніх установ запрошень на навчання, наявність угод ЗВО з недобросовісними підприємствами-посередниками.

Загалом 25 % загальна динаміка збільшення запрошень на навчання в 2017–2018 навчальному році в порівнянні з попереднім свідчить про неконтрольованість ситуації й відсутність бажання в значної частини адміністрацій ЗВО досягти якісних показників як в організації набору так і в наданні освітніх послуг іноземним громадянам, переймаючись

головним чином фінансовими результатами своїх освітніх установ. Як наслідок запрошень для навчання іноземним громадянам було видано у цей період 50248, а студентів у 2018 році збільшилось на 9295, з урахуванням студентів з країн СНД, які в переважній більшості не оформлюють відповідні запрошення). Відповідно відсоток реалізації запрошень складає близько 15–17 %. За результатами відповідної діяльності окремі регіональні ЗВО взагалі зайняли перші місця за кількістю виданих запрошень на навчання, перевершивши показники будь-якого столичного вищого навчального закладу. Вказана динаміка прослідковується вперше за роки незалежності нашої держави.

Як приклад, у 2016–2017 та 2017–2018 навчальних роках було на 70 % було більше видано запрошень для громадян Марокко (4026 та 6743 відповідно), 50% Індії (3571 та 5212 відповідно), 40 % Гани (990 та 1403). В той же час для громадян Єгипту, який є одним з основних постачальників іноземних студентів для ЗВО України, лише на 9% збільшилась кількість виданих запрошень на навчання (див. табл.). Особливе занепокоєння викликає збільшення у понад два рази видача у вказаний період запрошень для громадян Пакистану (1523). Підтверджуючи деструктивність відповідної діяльності зазначених суб'єктів міжнародного студентського обміну слід відмітити, що станом на 2017 рік в Україні отримували освіту 303 пакистанця (по 50–60 осіб на кожному курсі навчання), на кінець 2017–2018 навчального року їх число зросло до 338. Таким чином, з врахуванням того, що частина вихідців з цієї країни могла бути відрахована по закінченню навчання, студентів-пакистанців в українських ЗВО збільшилось близько на 100 осіб. Відповідно з 1523 запрошень, виданих у вказаному навчальному році понад 1400 не були реалізовані (відсоток реалізації менше 7%).

Як свідчить відповідна статистика, раптове збільшення кількості запрошень майже не трансформується в суттєве збільшення числа іноземних студентів. Головним мотивом вказаних дій є фінансовий фактор, отримання додаткових коштів за рахунок фактичного продажу запрошень потенційному кандидату на навчання.

Розуміючи невідповідність задекларованої іноземцем мети перебування (отримання освіти) реальній, а подекуди володіючи інформацією про протиправний характер його намірів, з метою уникнення від відповідальності представники суб'єктів підприємницької діяльності-контактерів відмовляються

декларувати свою причетність до запрошення вказаної категорії осіб, а окремі представники адміністрацій освітніх установ, за відповідну винагороду, декларують звітуючи перед МОН України, що іноземець особисто отримав запрошення чи міжнародною поштовою кореспонденцією. Про вказане серед іншого свідчить й статистика ДП УДЦМО – понад 52 % пакистанців «отримали запрошення на навчання особисто». Водночас, слід зважати на те, що частина пакистанців, яким вдалося потрапити в нашу державу за освітніми візами тимчасово легалізувалась, перейшла на нелегальне положення в Україні чи реалізувала свій намір щодо незаконного потрапляння в країни Європейського Союзу.

Подібні приклади діяльності мають місце й с стосовно іноземців з інших країн. Зокрема, за результатом організації набору на навчання іноземних студентів 2017–2018 навчальному році понад 30% іноземців «особисто отримати запрошення на навчання» (понад 13 тисяч запрошень). Вказані відсоткові показники не відображають реального стану речей ще й через фактично монопольне, становище в багатьох ЗВО окремих суб'єктів господарської діяльності, які завдяки наявним зв'язкам з керівництвом освітніх установ не допускають до організації набору інших осіб. Таким чином декларування особистого отримання запрошень іноземцем часто приховує фактичний їх продаж передусім вихідцям з країн ризикової міграції чи підвищеної терористичної загрози.

Іншою актуальною проблемою організації процесу навчання іноземних громадян в Україні є заочна освіта, яка наявна виключно через суб'єктивні протиправні наміри щодо особистого збагачення. Значна частина навчальних закладів не надає освітні послуги відповідної якості, намагаючись головним чином отримати фінансові дивіденди за рахунок навчання іноземців.

Це стосується як якості освітніх програм, наявного науково-викладацького складу, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу так і побутових умов навчання і проживання іноземних студентів. Попередньо отримана інформація свідчить що ряд закладів вищої освіти взагалі не надають освітні послуги іноземним студентам-заочникам. В кращому випадку освітні установи лише імітують відповідну освітню діяльність. Особливо це стосується частини приватних освітніх установ. Іноземці, які рахуються студентами вказаної категорії ЗВО використовують освітній статус для власної легалізації в Україні, працевлаштування, організації заходів з метою отримання

постійних документів для перебування в нашій державі (фіктивний шлюб та інше).

В деяких приватних ЗВО, у тому числі тих, які є лідерами в нашій державі за кількістю виданих запрошень на навчання іноземцям, співвідношення іноземних студентів на стаціонарній і заочній формі навчання дорівнює 10-20 % (зокрема, в 2017–2018 навчальному році: в Міжрегіональній академії управління персоналом навчалось 1892 іноземців, з них заочників – 1511; у «Європейському університеті» з 1728 – 1601, відповідно).

Ситуація, що складається у сфері МСО характеризується криміналізацією, стрімким розповсюдженням та активною трансформацією різних схем злочинної діяльності, що, серед іншого, становить загрозу національній безпеці України. Вказане, насамперед, пов'язано зі збільшенням корупційних проявів з боку представників правоохоронних, контролюючих органів, адміністрацій ЗВО та використання з метою отримання незаконних доходів контакторів з негативною діловою репутацією.

Однією з ключових проблем організації набору на навчання іноземних громадян є неконтрольована реалізація запрошень для потенційних кандидатів на навчання. Значних обсягів й загального поширення на загальнодержавному рівні досягла протиправна діяльність адміністрацій закладів вищої освіти з видачі дипломів про здобуття вищої освіти іноземцями, які формально навчались на заочній формі, але жодного разу в нашій державі не перебували, або протягом 5-6 років навчання знаходились в Україні декілька разів. У подібних випадках сценарій реалізації незаконного наміру з особистого збагачення розвивається у двох можливих напрямках: здійснюється так звана повна підробка документів про освіту або іноземець формально повністю протягом періоду навчання проводиться по журналах, відомостях та базах даних, без реєстрації в регіональних органах ДМС України. Вказана деструктивна діяльність притаманна як представникам приватних так і державних вищих навчальних закладів, у тому числі тих, які мають статус національних.

Усе це вимагає відповідного реагування з боку державних органів, що, насамперед, має виявитися в успішній протидії злочинності у сфері МСО. За безпосередньої участі адміністрацій освітніх установ, Міністерства освіти і науки, Національної поліції, Державної міграційної служби, СБ України, інших уповноважених органів, насамперед необхідно нівелювати умови, які сприяють поширенню протиправних проявів корупційного характеру,

деструктивним чином впливають на розвиток системи міжнародної освіти та дискредитують нашу державу в світі.

Важливу роль у протидії злочинності у сфері МСО мають відіграти оперативні підрозділи, тобто, підрозділи правоохоронних органів, компетенцію яких, відповідно до закону становить проведення оперативно-розшукової діяльності та виконання доручень слідчого, прокурора на проведення процесуальних дій у досудовому розслідуванні.

Діяльність оперативних підрозділів з протидії злочинності є сукупністю заходів, що проводяться їх силами та засобами з метою запобігання злочинам, їх виявлення, припинення та розслідування. Протидія злочинам у сфері міжнародного студентського обміну є одним з напрямів діяльності оперативних підрозділів, що фактично сформований, але юридично не закріплений.

Запобігання злочинам у сфері міжнародного студентського обміну – це діяльність, що перешкоджає формуванню задуму вчинення таких злочинів та (або) не допускає його втілення, навіть у формі готування або замаху на вчинення цих злочинів.

Виявлення злочинів у сфері міжнародного студентського обміну – це діяльність з пошуку та фіксації інформації про: готування до злочину; замах на злочин; вчинення закінченого злочину в зазначеній сфері.

Припинення злочинів у сфері міжнародного студентського обміну – діяльність з зупинення злочину у зазначеній сфері, який вже розпочався (у тому числі перешкоджання готуванню, замаху та доведенню злочину до кінця). Припинення злочину оперативними підрозділами полягає у створенні фізичних умов, за яких злочин не може бути доведено до кінця, у тому числі затримання особи, яка вчиняє злочин.

Розслідування злочинів у сфері міжнародного студентського обміну – це процес пізнання стороною обвинувачення об'єктивної істини під час досудового кримінального провадження щодо конкретного кримінального діяння, вчиненого у зазначеній сфері, який втілюється у системі встановлених законом процесуальних дій, що застосовуються з метою виконання завдань, передбачених у ст. 2 КПК України. Оперативні підрозділи беруть участь у розслідуванні злочинів у сфері міжнародного студентського обміну через виконання доручень слідчого, прокурора.

Підвищення ефективності діяльності з протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну вимагає законодавчого врегулювання статусу оперативних підрозділів і розширення їх повноважень.

Бурак Марія Василівна,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АЛГОРИТМ ДІЙ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОШУКОМ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ РОДОВИЩ НАФТИ Й ГАЗУ

Висока вартість природного газу, нафти й нафтопродуктів, постійний попит на них, а також значна протяжність нафтопроводу по території України обумовили сплеск такого негативного явища, як масове незаконне відкачування, відбір цих продуктів з нафтотранспортної системи для подальшого збуту або власного споживання.

Так, з метою виявлення злочинів, пов'язаних з пошуком, експлуатацією родовищ нафти і газу, працівникам Національної поліції України необхідно перевірити та проаналізувати такі документи:

1) свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності (СПД), установчі документи, у тому числі документи, які подані для отримання спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами, банківські реквізити підприємства;

2) довідку про внесення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ). Із цієї довідки можна довідатися про основні види діяльності, які має провадити підприємство;

3) у випадку користування нафтогазоносними надрами, здійснення юридичною (фізичною) особою пошуку та розвідки родовищ нафти і газу, їх експлуатації (видобутку нафти (газу) або їх зберігання), спорудження та експлуатації підземних сховищ для зберігання нафти і газу - спеціальний дозвіл на користування нафтогазоносними надрами, виданий суб'єкту господарювання Міністерством енергетики та захисту довкілля України, та угода про умови користування нафтогазоносними надрами, яка є невід'ємною частиною зазначеного дозволу, в якій вказуються, зокрема, зобов'язання (технічні, технологічні, організаційні, фінансові, економічні, соціальні, екологічні) та відповідальність користувача родовищем нафти (газу) [1].

Обов'язково необхідно звернути увагу на строк дії даного дозволу, види робіт, на проведення яких він виданий, а також визначення меж ділянки нафтогазоносних надр, що надана суб'єкту підприємництва в користування.

У випадку, якщо діяльність, пов'язана з користуванням нафтогазоносними надрами, здійснюється на умовах договору про спільну інвестиційну діяльність, спільне виробництво або виробничу кооперацію, перевірити наявність хоча б у однієї із сторін цього договору відповідного дозволу на користування нафтогазоносними надрами.

У випадку введення користувачем нафтогазоносними надрами родовища нафти (газу) у промислову розробку перевірити наявність у СПД таких документів: спеціальний дозвіл на видобування нафти і газу (промислову розробку родовищ, що здійснюється після завершення геологічного вивчення родовища, геолого-економічної оцінки і затвердження у встановленому порядку запасів нафти і газу), або спеціальний на геологічне вивчення нафтогазоносних надр, у тому числі дослідно-промислову розробку родовищ з подальшим видобуванням нафти і газу; акти про договори на користування земельними ділянками; акти про надання гірничого відводу для розробки родовища, що засвідчує право СПД користуватися певною ділянкою надр; технологічний проект промислової розробки родовища, а також комплексний проект його облаштування [2].

У випадку спорудження та експлуатації підземних сховищ нафти, газу та продуктів їх переробки у СПД мають бути спеціальний дозвіл на будівництво та експлуатацію підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі підземних сховищ нафти чи газу та споруд для захоронення відходів виробництва нафтогазової галузі і супутніх вод, та проектно-кошторисна документація на спорудження і реконструкцію підземних сховищ, яка повинна бути піддана комплексній державній експертизі.

У випадку виконання СПД геофізичних робіт перевірити умови укладених договорів на виконання геофізичних робіт у свердловинах, що буряться, на нафту і газ, між геологорозвідувальними, буровими, нафтогазовидобувними та іншими підприємствами і геофізичними експедиціями.

З метою виявлення фактів фальсифікації документів щодо геолого-економічної оцінки запасів родовища нафти і газу необхідно перевірити додержання СПД кваліфікаційних та

організаційних вимог щодо провадження діяльності з пошуку та розвідки родовищ нафти і газу;

4) документи, що підтверджують право користування майном, яке забезпечує виконання умов і правил здійснення даного виду підприємницької діяльності;

6) при відпуску продукції нафтогазовидобувними підприємствами, а саме: нафти, що відвантажується залізничним транспортом, перевірити залізничну квитанцію на маршрут чи групу вагонів; нафти, що відвантажується трубопровідним транспортом, – акт приймання-здавання на пунктах здавання нафти; природного газу – акт приймання-здавання на пунктах заміру газу;

7) щорічний звіт суб'єкта господарювання, що здійснює на території України видобування нафти, природного газу та газового конденсату, про розміри нормативних втрат і виробничо-технологічних витрат на родовищах нафти природного газу та газового конденсату (під час їх видобування, підготовки до транспортування та транспортування), затверджений Міністерством енергетики та захисту довкілля України.

Із зазначеного звіту можна отримати інформацію щодо: загальної технологічної характеристики кожного родовища; планові обсяги видобутку поточного року, фактичні за 6 місяців, що передують даті подання звіту (крім новостворюваних об'єктів), та планові показники нормативних втрат і витрат поточного року; розрахунок нормативних втрат і втрат на наступний рік з кожного родовища за видами нормативних втрат і виробничо-технологічних витрат та в цілому дія суб'єкта господарювання [1].

Приділити особливу увагу системі обліку видобутої нафти (газу) та достовірності її показників:

8) умови щодо користування суб'єктами господарювання конкретними об'єктами надрокористування, визначені Міністерством енергетики та захисту довкілля України у документації на проведення конкурсу на отримання спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами;

9) програму робіт щодо користування надрами і дані про інвестиції надрокористувача (з обґрунтуванням та висновками).

У випадку укладання договорів про спільну діяльність у сфері надрокористування звернути увагу на кількість залучених інвестицій у видобуток нафти (газу);

10) правила проведення геологічних досліджень, пошуку, розвідки та оцінки запасів нафти (газу);

11) акти про надання гірничого відводу;

12) угоду про розподіл продукції між інвестором і державою, яка передбачає проведення інвестором пошуку, розвідки та видобування нафти (газу) на визначеній ділянці надр з наступною компенсацією витрат і отриманням винагороди у вигляді частини прибуткової продукції тощо.

В подальшому, керівник оперативного підрозділу поліції невідкладно направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України.

Відтак, ефективна боротьба зі злочинами у паливно-енергетичному комплексі залежить від своєчасного їх виявлення, організації оперативного обслуговування суб'єктів господарювання незалежно від форм власності тощо.

Список використаних джерел

1. Протидія підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України злочинам у паливно-енергетичному комплексі [Текст] : метод. рек. / [В.І. Василинчук, М.В. Бурак, І.М. Купранець та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 90 с.

2. Скалозуб Л.П., Василинчук В.І., Сапсай В.Д., Дученко Т.В. Збірник методичних рекомендацій з викриття злочинів у сфері економіки. К.: 2009. с. (Бібліотека оперативного працівника – відкритий фонд). 190 с.

Венедіктов Андрій Анатолійович,
адвокат ради адвокатів Полтавської області, кандидат юридичних наук;
Венедіктова Юлія Євгеніївна,
адвокат ради адвокатів Херсонської області

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ТА КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Назва статті може наводити на думку, що автори припустилися помилки під час її формулювання. Адже у ч. 1 ст. 275 КПК України законодавець чітко відносить конфіденційне співробітництво до компетенції слідчого, а у частині другій цієї статті зазначає, що до конфіденційного співробітництва

забороняється залучати адвокатів. Отже, захисник не може бути жодною із сторін, які беруть участь у конфіденційному співробітництві. Більше того, законодавець передбачив можливість конфіденційного співробітництва слідчого з іншими особами лише в межах проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Захисник не може брати участь у таких діях (саме з огляду на їх негласність). Таким чином можна дійти хибного висновку, що діяльність захисника та конфіденційне співробітництво це різні види діяльності, які не мають нічого спільного.

Проте усе це стосується лише вузького розуміння конфіденційного співробітництва – в контексті ст. 275 КПК України. Якщо терміни «конфіденційність» та «співробітництво» тлумачити у їх загальновживаному значенні, то конфіденційне співробітництво (з підозрюваним, обвинуваченим, його законним представником та іншими особами) є невід'ємною складовою діяльності захисника.

Так, тлумачення іменника «співробітництво» дає підстави визначати його як спільну діяльність певних суб'єктів. Конфіденційність у нормативно-правових актах України конфіденційність, здебільшого, розглядають не як властивість певної діяльності (дій, роботи, взаємодії, заходів тощо), а як властивість інформації. Так, частина 2 ст. 32 Конституції України передбачає, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Стаття 862 Цивільного кодексу України має назву «Конфіденційність одержаної сторонами інформації», а ст. 895 – «Конфіденційність відомостей про договір». Частина 1 ст. 162 Господарського кодексу України передбачає, що суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Пунктом 17.1.9. ст. 17 Податкового кодексу України встановлено, що платник податків має право на нерозголошення контролюючим органом (посадовими особами) відомостей про такого платника без його письмової згоди та відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, державну, комерційну чи банківську таємницю та

стали відомі під час виконання посадовими особами службових обов'язків, крім випадків, коли це прямо передбачено законами. Статтею 182 Кримінального кодексу України встановлюється відповідальність за незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації.

Аналіз вказаних положень вказує на те, що конфіденційність соціальної взаємодії різних суб'єктів не передбачає збереження у таємниці її факту (але передбачає взаємну довіру цих суб'єктів та втаємничення змісту інформації, якою вони обмінюються). Так, соціальна взаємодія банкіра та клієнта, лікаря та пацієнта, адвоката та підозрюваного (обвинуваченого) здійснюється конфіденційно. Водночас вона є відкритою, гласною: пацієнт офіційно записується на прийом, лікар оформлює медичну документацію; працівник банку та клієнт у приміщенні банку укладають договір, проводять банківські операції; адвокат відкрито послуговується наданими йому правами щодо захисту підозрюваного (обвинуваченого). У таких формах соціальної взаємодії немає місця негласності. Адже сам конкретний факт такої взаємодії ніхто не приховує [1].

Про це свідчить і аналіз змісту наукових досліджень з питань конфіденційності в питаннях суспільних відносин у сферах: релігійної діяльності надання медичних послуг; роботи банків з клієнтами; оподаткування журналістики; господарювання; адвокатської діяльності та ін. Щодо адвокатської діяльності, то принцип її конфіденційності закріплено на законодавчому рівні – у ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Отже, захисник, діючи спільно зі своїм клієнтом, задля досягнення однієї мети, фактично здійснює з ним конфіденційне співробітництво (абсолютно відкрито). В його інтересах він може на конфіденційних засадах відкрито співпрацювати і з іншими особами, які нададуть допомогу у збиранні доказів.

На відміну від цього, те співробітництво яке здійснює слідчий з іншими особами, відповідно до положень ст. 275 КПК України є не лише конфіденційним, а й негласним. Тобто йдеться про негласне конфіденційне співробітництво – без розголошення його факту.

Але й до виду такого співробітництва захисник може мати стосунок. Так, ст. 22 КПК України передбачає, що кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів

засобами, передбаченими цим Кодексом (ч. 1). Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом (ч. 2).

Відповідно до п. 4 ст. 46 КПК України захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, а тому вправі заявляти клопотання про проведення процесуальних дій (п. 12 ч. 3 ст. 42 КПК України). Спектр таких дій законодавець не обмежує. Отже, до їх числа можна зараховувати і НСРД.

Сьогодні в Україні практика проведення НСРД за клопотанням сторони захисту не поширена. Водночас існують прецеденти, коли слідчі судді задовольняють клопотання сторони захисту про проведення таких дій. Це, зокрема, стосується визначення місця знаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), аудіо, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК України), спостереження за особою, місцем або річчю (ст. 269 КПК України), арешту, огляду та виїмки кореспонденції (ст. 262, 262 КПК України) та ін.

При цьому, відповідно до ч. 3 ст. 22 КПК України під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу. Отже, проведення НСРД за клопотанням сторони захисту не може проводи слідчий того органу, що проводить досудове розслідування у даному кримінальному провадженні [2; 3].

Слідчий, якому буде доручене проведення негласних НСРД за клопотанням захисника, як і будь-який інший слідчий, для проведення НСРД може застосовувати положення ст. 275 КПК України. Але чи послуговуватись цим правом вирішує сам слідчий (орієнтуючись на власне внутрішнє переконання та на свої можливості), без урахування думки захисника. Це обмежує принцип диспозитивності, передбачений ст. 26 КПК України.

Як правило слідчий не застосовує особисто положень ст. 275 ні при проведенні НСРД за клопотанням сторони захисту, ні в будь-якому іншому випадку. Адже сьогодні відомчі нормативно-правові акти не наділяють слідчих повноваженнями з проведення конфіденційного співробітництва (виняток становлять детективи НАБУ, яких закон наділяє як повноваженнями слідчого, так і повноваженнями працівника оперативного підрозділу). Таке співробітництво є компетенцією

оперативних підрозділів, які виконуючи доручення слідчого на проведення НСРД набувають його повноважень (ст. 41 КПК України) та виконують функцію забезпечення доказування [4].

Але слід зауважити, що відомості одержані шляхом негласного співробітництва не можуть бути використані для кримінального процесуального доказування. Їх застосовують для прийняття певних організаційних і тактичних рішень щодо проведення НСРД. Так само і захисник не може використовувати у доказуванні відомості, отримані ним в процесі конфіденційного співробітництва (у широкому розумінні даного поняття). Такі відомості можуть бути використані ним лише при визначенні особливостей тактики збирання доказів та подання їх стороні обвинувачення та до суду.

Список використаних джерел

1. Грібов М. Л., Козаченко О. І. Співвідношення понять «конфіденційне співробітництво» та «негласне співробітництво». Вісник кримінального судочинства 2019. № 1. С. 8–18.

2. Старенький О .С. Проблемні аспекти здійснення стороною захисту доказування у кримінальному провадженні. Боротьба зі злочинністю: проблеми теорії та практики: Збірн. матеріалів круглого столу (19 лютого 2015 року) / За заг. ред. кандидат юридичних наук, доцента В. О. Іващенко, доктор юридичних наук, с.н.д. М. Л. Грібова, кандидат юридичних наук, доцента М.М. Пендюри. – К., ФПФСП Національної академії внутрішніх справ, 2015. – С. 63–65.

3. Погорецький М.А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (23 травня 2014 року) К.: Прінт-Сервіс, 2014. – С. 480–482.

4. Грібов М. Л. Забезпечення суб'єктами оперативно-розшукової діяльності доказування у кримінальному процесі / М. Л. Грібов // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2015. – № 2. – С. 101–109.

Єрмаков Юрій Олександрович,
начальник сектору кримінальної поліції Києво-Святошинського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Київській області, кандидат юридичних наук, доцент

ВИДОБУТОК ГРАНІТУ ЯК ОДИН ЗІ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НАДРОКОРИСТУВАННЯ

Непоодинокими в засобах масової інформації є повідомлення щодо виявлення правоохоронними органами незаконного видобутку граніту. Способи ж видобутку граніту з порушеннями є різноманітними, що супроводжується як прихованою незаконною діяльністю за наявності певних спеціальних дозволів, так і відкрито без будь-якого дозволу.

Так, поширеними є випадки коли Державною службою геології та надр України зупинено дію спеціального дозволу на користування надрами за порушення вимог законодавства до їх усунення із відповідним попередженням посадових осіб про прийняття такого рішення та припинення роботи з видобутку надр. Утім, видобуток надр не припиняється, що завдає шкоду надрам та навколишньому середовищу України [1]. Також достатньо поширеними є видобуток промисловий видобуток граніту без спеціального дозволу, що супроводжується «зухвалим» нанесенням шкоди навколишньому середовищу [2].

Зустрічаються ситуацію законного видобутку граніту як спосіб вчинення інших злочинів, зокрема після одержання спеціального дозволу на видобуток граніту здійснюється намивання піску [3], а бо ж під час розробки та видобутку гранітів використовується праця робітників та виробнича техніка, що не обліковується на підприємстві. При цьому, виручені від реалізації гранітів гроші використовуються для розрахунків з підприємствами-контрагентами за товари, роботи та послуги без оформлення відповідної фінансової документації [4]

Поряд з цим, достатньо складним, з погляду на виявлення та встановлення є спосіб незаконного видобутку граніту, пов’язаний із приховування дійсних об’ємів його видобутку. Зокрема, перш за все, це подвійний, потрійний облік видобутого граніту, у т.ч промислового гранту. Як приклад, підприємству

надано дозвіл на видобуток надр обмеженого об'єму або необхідність приховати певного дійсних об'ємів видобутку перед податковими органами. При цьому, видобутий граніт може обліковуватися під єдиними реєстраційними номерами, накладними тощо;

по-друге, ведення чорнової бухгалтерської документації. За таких умов, на підприємстві з метою приховування незаконного видобутку надр ведеться чорнова бухгалтерія по видобутку та реалізації граніту, зокрема промислового гранту;

по-третє, наявність незаконного видобутку паралельно із законним. Так, з метою унеможливлення встановлення факту незаконного видобутку граніту на підприємстві паралельно із законним видобутком здійснюється незаконний, зокрема використовується робоча сила, що не оформлена на підприємстві, спеціальна техніка не знаходиться на балансі або списана. У той же час, документація для вивезення граніту може використовуватися та, що оформлення під час офіційного видобутку.

Отже, способи незаконного видобутку граніту під час вчинення злочинів у сфері надрокористування є різноманітними та супроводжуються законною (легальною) діяльністю, а не рідко з приховуванням незаконної діяльності. Оскільки, незаконний видобуток граніту – це привабливий бізнес, особливо якщо він оброблений.

Список використаних джерел

1. Незаконний видобуток граніту виявили на Житомирщині. *Geonews.com.ua:* 2016-11-01. URL: geonews.com.ua/news/detail/nezakonnij-vidobutok-granitu-viyavili-na-59153.

2. Підприємство в Хмельницькій області незаконно видобуло 15 тис. тонн граніту на 3 млн грн. *Цензор.нет: 18.07.17* URL: https://censor.net.ua/ua/photo_news/448279/pidpryyemstvo_v_hmelnytskiyi_oblasti_nezakonno_vydobulo_15_tys_tonn_granitu_na_3_mln_grn_fotoreportaj.

3. Переплутали пісок з гранітом? Під Києвом викрили незаконну точку видобутку надр. *Стопкор: інформаційний портал 21.08.2019*. URL: https://stopcor.org/pereplutali-pisok-z-granitom-pid-kiyevom-vikrili-nezakonnu-tochku-vidobutku-nadr/

4. За незаконний видобуток гранітів арештовано директора державного підприємства. *Державна фіскальна служба України: офіційний портал*. URL: sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/print-56421.html.

Єфімов Микола Миколайович,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯННЯМ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З УЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Вчинення злочинів проти моральності в багатьох випадках характеризується своїм поєднанням з корупційними правопорушеннями. Загалом, корупційні правопорушення самі по собі несуть значний негатив для функціонування правової держави, відповідної європейським стандартам. В свою чергу, у випадках, коли вони пов'язані зі вчиненням інших кримінально караних діянь, їх суспільна небезпека зростає в геометричній прогресії. Адже в суб'єктами правопорушення буде ставати все більша і більша кількість осіб. Серед найбільш небезпечних та поширених кримінально караних посягань в сфері моральності необхідно виділити наступні: ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів; сутенерство; втягнення особи в заняття проституцією; створення та утримання місць розпусти; звідництво; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Як зазначають окремі автори, новітній період розвитку суспільних відносин обумовив кількісне зростання злочинності. Удосконалюються різноманітні засоби, методи та прийоми її діяльності, виникає безліч організованих злочинних угруповань, спілкування яких забезпечується використанням новітніх технологій. В той же час залишаються актуальними питання забезпечення основоположних прав та свобод людини, її життя та здоров'я, моральних цінностей. Важливим аспектом цього є попередження та розслідування злочинів проти моральності. Адже за багатовіковий період існування проституції як суспільного явища соціумом не визначено чіткого ставлення ні до неї, ні до повій, ні до конкретних заходів протидії «комерційному сексу» [3, с. 24]. Якраз з вчиненням, зокрема, і зазначених діянь виникають ризики вчинення корупційних правопорушень.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з

метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [4].

З огляду на те, що в КК України чітко передбачено відповідальність за досліджувані кримінальні правопорушення, то, зрозуміло, що в нашій країні це діяння є посяганням на відповідні суспільні відносини (відповідно до родового об'єкта – на моральні). Тому за будь-яких змін у законодавстві, це діяння повинно розслідуватись, вина осіб в його вчиненні доводитись і, в підсумку, останні повинні нести за це встановлену законом відповідальність [1, с. 135].

Слід зазначити, що вчинення злочинів проти моральності може бути пов'язане з рядом кримінальних корупційних проявів. Наприклад, це може бути зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 КК України), вчиненому з корисливих мотивів для прикриття діяльності з надання послуг інтимного характеру або створення та утримання місць розпусти; перевищенні влади або службових повноважень (стаття 365 КК України) при виявленні фактів сутенерства; одержання хабара (стаття 368 КК України) для замовчення виявлення факту ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів.

В свою чергу, О. М. Литвак серед типових факторів поширення корупційних діянь в Україні виділяє наступні: 1) відсутність сприятливого правового та організаційного режиму діяльності вітчизняного виробника, особливо щодо сплати податків, одержання бюджетних коштів, що сприяє постійному пошуку шляхів протиправного вирішення цих питань; 2) інтеграцію організованої злочинності із суб'єктами підприємницької діяльності; 3) правову незахищеність суб'єктів підприємницької діяльності від зловживань, протидії та вимагань з боку чиновників державного апарату на всіх його рівнях; 4) відсутність стабільного й збалансованого законодавства; 5) відсутність інвестиційної альтернативи «тіньовим» капіталам; 6) втрату історичних традицій, моральних і етичних норм; 7) значне розшарування населення за обсягом доходів, унаслідок чого на тлі збільшення кількості заможних людей значна частина державних службовців не має навіть помірного достатку, що об'єктивно сприяє корупційним проявам [2, с. 12].

Своєю чергою нами у результаті анкетування працівників поліції були виділені такі умови, що сприяють вчиненню злочинів проти моральності:

– розповсюджене рекламування у ЗМІ, мережах Internet або мобільних телефонних мережах надання інтимних послуг (95 %);

– приховане (замасковане) місце розташування місць розпусти (79 %);

– широкий спектр інтимних послуг із гнучкою фінансовою політикою або наявність «товару» будь-якої цінової категорії (58 %);

– відсутність сприятливого правового та організаційного режиму діяльності щодо сплати податків (52 %);

– значний кримінальний досвід роботи злочинців у сфері надання інтимних послуг – «секс-бізнесу» (31 %);

– втрата історичних традицій, моральних і етичних норм (12 %).

Підводячи підсумки, зазначимо, що для протидії корупційним діянням, які пов'язані зі вчиненням злочинів проти моральності, держава повинна провести ряд комплексних заходів. Зокрема, створити оптимальний порядок відбору кадрів на державну службу та визначити об'єктивні критерії для їх кар'єрного зростання. Також забезпечити державних службовців відповідною оплатою їхньої праці та набором соціальних пільг, що певною мірою буде стимулювати їх роботу. Крім того, ми вважаємо, реалії європейського напряму розвитку України зумовлюють необхідність переосмислення ряду питань: щодо легалізації сфери надання послуг інтимного характеру, щодо впровадження ефективної системи оподаткування зазначеної діяльності, щодо створення відповідних органів контролю за визначеною сферою. Вирішення цих питань, а також проведення зазначених заходів, на наше переконання, дозволить значно зменшити кількість корупційних проявів, що пов'язані зі вчиненням злочинів проти моральності, та ефективно протидіяти.

Список використаних джерел

1. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / М. М. Єфімов. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

2. Литвак О. М. Злочинність в Україні: стан, тенденції, заходи протидії (1992–1995 роки) : автореф. дис. … канд. юрид. наук / Х., 1997. 20 с.

3. Назаренко К. Ю. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2016. 218 с.

4. Про запобігання корупції : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 49. ст. 2056.

Заєць Інеса Сергіївна,
науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У XXI ст. одним з найперспективніших напрямків підвищення ефективності роботи правоохоронних органів з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є впровадження в криміналістику нових інформаційних технологій. Криміналістика активно трансформує в науку нові знання і технічні нововведення, пов'язані зі збиранням, дослідженням і оцінкою доказів, отриманих під час діяльності з розслідування кримінальних правопорушень.

На жаль, позитивні сторони впровадження нових науково-технічних розробок часто використовуються в злочинних цілях. Злочинці досить активно і продуктивно застосовують інформаційно-телекомунікаційний простір при вчиненні заздалегідь спланованого кримінального правопорушення, координують свою діяльність, підтримують зв'язок у злочинній групі, використовують при цьому технічні нововведення при вчиненні і з метою вчинення кримінальних правопорушень, тим самим залишаючи електронні сліди. Слід зазначити, що за допомогою комп'ютерної техніки та інформаційно-телекомунікаційних систем вчинюється величезна кількість кримінальних правопорушень, механізм яких встановити часто досить складно.

Висока активність впровадження сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій у криміналістичну діяльність і їх

освоєння окремими злочинцями, а також злочинними угрупованнями, суттєво змінила сучасні підходи до розвитку науки криміналістики і окремих її розділів. У сучасній криміналістиці все частіше обговорюються питання про місце і роль віртуальних слідів, електронних доказів у науці, а також про тенденції становлення цифрової криміналістики [1; 2].

Кількісно-якісні показники злочинності все більше свідчать про збільшення впливу бурхливого розвитку цифрових технологій, тим самим відображають нове середовище злочинності - віртуальний цифровий простір. При цьому категорія «цифрова криміналістика» до сих пір залишається недостатньо розробленою.

Актуальною і дискусійною до теперішнього часу залишається проблема розробки більш нових, досконалих техніко-криміналістичних засобів, які були б призначені і максимально ефективні для виявлення, фіксації, вилучення електронних слідів з місця події. Даний факт обумовлений тим, що ці сліди згодом можуть бути знищені за допомогою використання персонального комп'ютера з «віддаленим доступом», або ж трансформованих в іншу модифікацію символів, що не піддаються сприйняттю й осмисленню.

Таким чином, першорядний інтерес для криміналістики представляє різносторонній розвиток окремих напрямків цифрових технологій і знань у даній сфері. Удосконалення техніки, тактики, методики виявлення злочинних діянь у сфері інформаційно-телекомунікаційного середовища, способів вилучення, фіксації електронних слідів однозначно вимагає введення інноваційного підходу в криміналістичну науку. Формування окремих положень криміналістики, що стосуються технологій у діяльності з розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері інформаційних технологій і з використанням інформаційно-телекомунікаційних можливостей, дає можливість уявити специфічний механізм слідоутворення і алгоритм дій слідчого.

На думку О.М. Яковлєва, цифрова криміналістика - це ті нові знання у криміналістиці, які базуються на розумінні особливостей функціонування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і використовуються для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Цифрова криміналістика - новий термін, який не є сталим, проте вже має синоніми («електронна криміналістика», «комп'ютерна криміналістика»). Разом з тим це настільки серйозна і перспективна адаптація підходів традиційної криміналістики до

реалій розвитку сучасного інформаційного суспільства, що правоохоронна практика вимагає прискореного наукового становлення цифрової криміналістики і переходу до масової практичної реалізації її положень у діяльності з розкриття і розслідування кримінальних правопорушень [3, с. 360].

Однозначно те, що на сьогоднішній день правоохоронні структури зацікавлені в розробці концепцій щодо впровадження ефективних методів, засобів, методик, спрямованих на виявлення, розслідування, розкриття кримінальних правопорушень інформаційної спрямованості. При цьому особливий інтерес практичних співробітників правоохоронних органів представляє механізм слідоутворення злочинної діяльності, пов'язаної з інформаційною складовою. В рамках тенденції впливу техніко-інформаційного аспекту слід зазначити переважання «іншої» форми механізму слідоутворення – т. зв. «електронного, віртуального» сліду.

Електронні сліди залишаються в різних інформаційних базах даних, наприклад у базах операторів мобільного зв'язку; при використанні кредитних, дисконтних карт, проїзних документів, персональних комп'ютерів, засобів стільникового зв'язку та інших пристроїв, асортимент яких стрімко розширюється.

У зв'язку з цим сучасний правоохоронець просто зобов'язаний грамотно використовувати цифрові сліди в інтересах установлення обставин кримінального правопорушення. Виявлення, фіксація, розшифровка таких слідів сприяє розкриттю і розслідуванню кримінальних правопорушень, у т. ч. вчинюваних в Інтернет-просторі.

У криміналістичній науці і практиці віртуальні сліди розглядаються двояко, з огляду на їх специфічність. Їх не можна віднести ні до матеріальних, ні до ідеальних. На нашу думку, цифрові сліди являють сукупність інформації про діяльність користувача інформаційно-телекомунікаційного середовища під час перебування в електронно-віртуальному просторі. Свого роду цифровий слід можна розглядати як діяльність особи у віртуальному просторі.

З огляду на непідробний інтерес вчених і дослідників до зазначеної теми, на сьогоднішній день є безліч різних класифікацій цифрових слідів [4, с. 77]. Так, за формою носія виділяють цифрові сліди, розташовані на оптичних, напівпровідникових і магнітних носіях; за способом доступу: доступ до яких здійснюється локально або віддалено, розміщені у відкритому доступі і захищені сліди; за місцем зберігання: у володінні злочинця (персональний

комп'ютер, жорсткий диск, мобільний телефон), на пристроях потерпілого, свідка, сторонніх осіб та цифрові сліди, які одночасно зберігаються на пристроях усіх указаних осіб і в мережі Інтернет ; за типом пристрою, на якому зберігаються цифрові сліди, виділяють стаціонарні і мобільні; за цільовим призначенням: шкідливі програми і корисні програми (додатки з різноманітними функціями, необхідні для здійснення тактичних операцій або дій, що допомагають у повсякденній діяльності, у побуті, роботі тощо) [5, с. 19].

Очевидно, що виявлення, фіксація і вилучення цифрових слідів кримінального правопорушення потребує використання спеціальних знань і технологій, розробка та вдосконалення яких протягом останніх кількох років представляє виключно актуальний напрямок криміналістики. Таким чином, доцільно говорити про існування самостійного підрозділу криміналістичної техніки - криміналістичного дослідження електронних носіїв інформації та цифрових слідів. Даний розділ повинен забезпечити однаковість у роботі відповідних посадових осіб, які стикаються з вказаною категорією об'єктів. Ми вважаємо, що цифровим (віртуальним) слідам слід відвести окреме місце у переліку всіх слідів, які вивчаються у криміналістиці, а також визначитись з єдиною загальновизнаною класифікацією самих віртуальних слідів.

Наука криміналістика, як першорядна основа протидії злочинності, орієнтована на вивчення механізму вчинення того чи іншого виду кримінального правопорушення у сфері інформаційно-телекомунікаційної спрямованості, пошук доказової бази і відображення відповідних об'єктів у матеріальних слідах. У зв'язку з розвитком інноваційних технологій необхідним стає розвиток нового напрямку криміналістичної ідентифікації, пов'язаного з ідентифікацією технічних засобів за залишеними цифровими слідами. Кінцева мета такої ідентифікації - встановлення даних про особу, яка використала відповідний технічний засіб. Крім того, визначити відповідність інформації, що міститься на різних електронних носіях, або наявність на носії інформації із заданими характеристиками не представляється можливим за допомогою традиційних видів криміналістичної ідентифікації.

Список використаних джерел

1. Гребенюк М.В., Гавловський В.Д., Гуцалюк М.В., Хахановський В.Г. та ін. Використання електронних (цифрових)

доказів у кримінальному провадженні: методич. рекомен. Київ: МНДЦ при РНБО України, 2017. 79 с.

2. Алєксєєва-Процюк Д.О., Брисковська О.М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 2. С. 247–253.

3. Яковлев А.Н. Цифровая криминалистика и ее значение для расследования преступлений в современном информационном обществе. Совершенствование следственной деятельности в условиях информатизации: сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 12–13 апреля 2018 г.). Следственный комитет Республики Беларусь; редкол.: С.Я. Аземша. Минск: Промышленно-торговое право, 2018. 368 с.

4. Вехов В.Б. «Электронная» криминалистика: что за этим понятием? Проблемы современной криминалистики и основные направления ее развития в XXI веке: матер. Международ. науч.-практ. конф. Екатеринбург, 2017. С. 77.

5. Бахтеев Д.В. Криминалистическая классификация цифровой доказательственной информации. Криминалистика в условиях развития информационного общества (59-е ежегодные криминалистические чтения): сб. статей Международ. науч.-практ. конф. М.: Академия управления МВД России, 2018. С. 44–55.

Зарубей Вікторія Володимирівна,
професор кафедри досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Рабчун Вадим Володимирович,
ад'юнкт кафедри досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ХУЛІГАНСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З БЛОКУВАННЯМ РОБОТИ (ДІЯЛЬНОСТІ) ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

Криміналістична характеристика злочинів є важливою складовою методики розслідування. Використання її елементів та кореляційних зв'язків надає змогу більш ефективно планувати розслідування та проводити слідчі (розшукові) дії. Не є виключенням і криміналістична характеристика хуліганства, пов'язаного з блокуванням роботи (діяльності) державних органів,

установ та організацій. Тому її дослідження в ході окреслення елементів окремої методики є беззаперечно необхідним.

Стосовно її визначення І.Ф. Герасимов наголошував на тому, що криміналістична характеристика злочину має не тільки інформаційну роль, але й слугує фактичною базою для вирішення питань, що розглядаються в інших структурних елементах, зокрема: 1) відомості про способи вчинення злочинів надають можливість класифікації їх у методичних цілях та розробки окремих методик розслідування, або диференціювати методичні положення в рамках загальної методики; 2) висунення версій та планування розслідування; 3) тактики окремих слідчих дій [3, с. 8–10]. А інші науковці визначали наступні її завдання:

– виявлення злочинів, висунення версій про злочинний характер тієї чи іншої події;

– висунення версії про особу злочинця;

– висунення версії про вчинення злочину групою осіб;

– використання відомостей про типові місця приховання та реалізації викраденого для розшуку предметів посягання;

– застосування даних про механізм слідоутворення для правильного визначення кола можливих джерел інформації про злочин, більш цілеспрямованої роботи з їх виявлення, для виявлення матеріальних слідів злочину в ході огляду [5, с. 17–19].

Ми підтримуємо позицію В.Д. Берназа, який формулює її як основану на державних статистичних даних науково-обґрунтована система узагальненої інформації та їх джерел про обставини, які були доказані, та інші, які мали значення для попередження, виявлення, розкриття, розслідування та судового розгляду досліджуваних злочинів зазначеної категорії [1, с. 17].

Стосовно наповнення її елементами слід зазначити, що вчені-криміналісти по різному підходять до цього. Зокрема, окремі з науковців визначають такі елементи криміналістичної характеристики: 1) дані про суб'єкта злочину; 2) дані про цілі та мотиви діяльності по вчиненню злочинної діяльності; 3) дані про об'єкт злочинного посягання; 4) дані, що характеризують обстановку, в якій проходив процес злочинної діяльності; 5) дані про механізм злочинної діяльності; 6) дані про наслідки вчинених злочинів [8, с. 58].

В свою чергу, М.В. Салтевський, дослідивши ряд наукових праць та підходів до системи цієї наукової категорії зробив висновок, що вони різняться як за кількістю, так і за змістом елементів. А більшість авторів, як зазначає вчений, виділяють елементи, які можна звести до чотирьох основних:

предмет безпосереднього замаху; спосіб учинення злочину в його широкому розумінні; типова обстановка – «слідова картина» в її широкій інтерпретації; особа злочинця [6, с. 419].

Зі свого боку, нас цікавить дослідження криміналістичної характеристики хуліганства, пов'язаного з блокуванням роботи (діяльності) державних органів, установ та організацій. Тому розглянемо саме ці системи. Так, М.В. Салтевський визначив наступні складові криміналістичної характеристики хуліганства: безпосередній предмет злочинного посягання, типова «слідова картину», спосіб учинення злочину та особа злочинця [7, с. 16].

А вже М.М. Єфімов серед складових означеної наукової категорії встановив наступні: способи вчинення хуліганства; предмет злочинної діяльності; обстановку вчинення хуліганських дій; «слідову картину» вчинення хуліганства; особу потерпілого; особу злочинця (хулігана) [2, с. 317].

Наприклад, Н.О. Кононенко вказала на наявність таких складових: способи вчинення хуліганства; обстановка вчинення хуліганських дій; предмет злочинної діяльності; особа потерпілого; особа злочинця (хулігана) [4, с. 20].

Підсумовуючи, зазначимо, що на основі дослідження наукових джерел, аналізу матеріалів кримінальних проваджень та анкетування працівників правоохоронних органів нами були виокремлено систему криміналістичної характеристики хуліганства, пов'язаного з блокуванням роботи (діяльності) державних органів, установ та організацій, до якої віднесено такі елементи: 1) спосіб підготовки, учинення та приховування злочину; 2) обстановка вчинення злочину; 3) слідова картина; 4) предмет злочинного посягання; 5) особа потерпілого; 6) особа злочинця.

Список використаних джерел

1. Берназ В. Д. Криміналістична характеристика як наукова категорія / В. Д. Берназ // Південноукраїнський правничий часопис. – № 1. – 2006. – С. 16–18.

2. Єфімов М. М. Структура криміналістичної характеристики хуліганства / М. М. Єфімов // Криміналістика у протидії злочинності : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовт. 2009 р.). – К. : Хай-Тек Прес, 2009. – С. 315–317.

3. Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в структуре частных методик / И. Ф. Герасимов // Криминалистическая характеристика в методике расследования преступлений. – Свердловск: УрГУ. – 1978.

4. Кононенко Н. О. Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів : дисер. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ: Дніпропетровськ, 2016. – 214 с.

5. Радаев В. В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: лекция / В. В. Радаев. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1987. – 24 с.

6. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі); Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.

7. Салтевський М.В. О структуре криминалистической характеристики хулиганства и типичных следственных ситуаціях // Криминалистика и судебная експертиза. – Вып. 25. – Киев. – 1982. – С. 13–21.

8. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: Криминалистический анализ: Монография. – Одесса: Юридическая литература, 2002. – 360 с.

Климчук Михайло Павлович,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СЛІДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ СТІЛЬНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ, Й ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИЯВЛЕННЯ

У даний час одним з технічних засобів, які найбільш часто використовуються у протиправних цілях, є засоби стільникового зв'язку. При цьому вони виступають не тільки носіями криміналістично значимої інформації, а й предметами, і знаряддями злочинів. Наприклад, при вчиненні вимагання вже типовими є дії злочинних груп, коли по мобільному телефону висуваються вимоги про зарахування на абонентський рахунок злочинця грошових коштів за повернення викраденого транспортного засобу.

Останнім часом почастішали випадки «телефонного тероризму», коли злочинець, за допомогою засобів зв'язку здійснює завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці

громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Розповсюдженими є й т. зв. «телефонні» шахрайства, коли по телефону повідомляють про необхідність надання фінансової допомоги родичам, які нібито потрапили в складну життєву ситуацію. Зазначені та інші кримінальні правопорушення, учинені за допомогою засобів стільникового зв'язку, завдають значних матеріальних збитків, при цьому, в силу специфіки їх розслідування, злочинцям вдається тривалий час залишатися безкарними.

Певну проблему в розкритті та розслідуванні кримінальні правопорушення, учинені за допомогою засобів стільникового зв'язку, викликає така обставина. Механізм їх слідоутворення має свою специфіку, з урахуванням тенденції інтеграції в мобільний телефон функціональних можливостей комп'ютера, і, в порівнянні з традиційними слідами, вимагає розробки принципово інших методів і засобів їх дослідження. Це пов'язано, насамперед з тим, що дані сліди не залишають змін у зовнішньому матеріальному середовищі, так як в більшості випадків вони носять інформаційний характер. У зв'язку з цим вони в зазвичай не вивчаються сучасною традиційною трасологією. Як справедливо зазначає А. В. Касаткін, «при сучасному розвитку обчислювальної техніки та інформаційних технологій «комп'ютерні сліди» злочинної діяльності мають широке поширення. Це повинно враховуватися слідчими та оперативними працівниками в їх діяльності зі збирання доказів поряд з пошуком традиційних слідів» [1, с. 17-18].

Зважаючи на це доцільно сліди кримінальні правопорушення, учинені за допомогою засобів стільникового зв'язку, розділити на два типи. До першого віднести традиційні сліди (матеріальні сліди у вигляді слідів-відображень, слідів-речовин, слідів-предметів, також ідеальні сліди, що розглядаються трасологією) і нетрадиційні у вигляді комп'ютерно-технічних слідів, що носять віртуальний характер. При цьому під «віртуальним» слідом розуміється будь-яка зміна стану автоматизованої інформаційної системи (утвореного нею «кібернетичного простору»), пов'язана з подією злочину і зафіксована у вигляді комп'ютерної інформації (тобто інформації у вигляді, придатному для машинної обробки) на матеріальному носієві, у тому числі на електромагнітному полі».

Переходячи в практичну площину питання, при використанні засобів стільникового зв'язку при вчиненні

кримінального правопорушення, можна виявити матеріальні, ідеальні та віртуальні сліди.

Перший тип включає в себе матеріальні сліди (сліди пальців рук, мікрочастинки), які можуть залишитися на корпусі мобільного телефону, SIM-картці та картці-пам'яті, акумуляторній батареї та ін., будь-які документи, рукописні записи, роздруківки тощо, які свідчать про приготування і вчинення кримінального правопорушення.

Ідеальні сліди, що відображають подію злочину й елементи механізму його вчинення у свідомості та пам'яті людей, мають психофізіологічну природу формування і виявляються у вигляді уявних образів злочину в цілому, окремих його моментів і епізодів даного діяння [2, с. 56].

Характеризуючи віртуальні сліди, необхідно відзначити, що в даний час серед вчених не склалося єдиної думки у визначенні їх поняття та сутності.

Механізм слідоутворення даних кримінальних правопорушень безпосередньо пов'язаний з системою організації стільникового зв'язку. Тому певний інтерес викликають такі її основні елементи.

1. Апаратно-технічні засоби підтримки системи стільникового зв'язку, до яких можна віднести як базові, так і абонентські рухливі станції, центри комутації, ефірний інтерфейс.

2. Засоби інформаційної підтримки системи стільникового зв'язку, які включають в себе-програмне забезпечення, дані і бази даних, що дозволяють здійснювати свої функціональні можливості системи стільникового зв'язку.

3. Засоби допоміжної підтримки системи стільникового зв'язку. Сюди зазвичай відносять центри технічного обслуговування, роботи з клієнтами та ін.

З огляду на розглянуту вище систему стільникового зв'язку, типовими для кримінальних правопорушень, учинених з використанням засобів стільникового зв'язку будуть наступні сліди.

Це можуть бути інформаційні сліди на машинних носіях оператора зв'язку. Наприклад, дані первинного номера телефону, який використовується для зв'язку з LOG-файлом реєстрації; дати сеансу зв'язку; інформації про час зв'язку; статичних або динамічних IP-адресних журналів реєстрації провайдера в Інтернеті і відповідних телефонних номерів; швидкості передачі повідомлення; вихідних журналів сеансів

зв'язку, що включають тип використаних протоколів, самих протоколів та ін. [3, с. 157].

Це можуть бути сліди на самому мобільному телефоні. Наприклад, IMEI-код, SMS-повідомлення, відомості про надіслані повідомлення, телефонні з'єднання, абонентська книга телефону, використовувані телефонні номери, сліди мікрочастинок, пальців рук. Сліди, присутні на SIM-карті і наявні на мобільному телефоні, зазвичай ідентичні.

Особливого значення при злочинному використанні мобільного телефону мають аудіофонограмми. До них відносяться отримані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів, НСРД або іншим способом записи розмов між особами, зафіксовані на комп'ютерному файлі, в цифровому форматі, або на магнітному носії.

Як свідчить практика, при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених за допомогою засобів стільникового зв'язку, слідчими, зазвичай, для вилучення слідів можу бути призначені такі судові експертизи: дактилоскопічна, трасологічна, комп'ютерно-технічна, фоноскопічна та ін.

Останнім часом, зважаючи на збільшення використання функціональних можливостей комп'ютера в засобах стільникового зв'язку, розкриття і розслідування таких кримінальних правопорушень неможливе без застосування спеціальних знань у галузі сучасних інформаційно-цифрових технологій. Дана ситуація в свою чергу призводить до зростання значущості по відношенню до всіх інших, судової комп'ютерно-технічної експертизи.

Наступною за значимістю в розкритті і розслідуванні розглянутих злочинів, на наш погляд, є судова фоноскопічна експертиза. У більшості випадків її предметом є дані, отримані під час запису телефонних розмов. У свою чергу, вони можуть бути отримані або в результаті оперативно-розшукових заходів, або в результаті проведення окремих НСРД. При цьому особа, чиї переговори записані в фонограмі, має бути допитана щодо обставин телефонних переговорів.

На підставі ст. 245 КПК України слідчий здійснює відбирання експериментальних зразків голосу та мовлення осіб [4] із залученням, у разі необхідності, спеціаліста. За наявності підозрюваного перед слідчим постає питання в ідентифікації його голосу з наявною фонограмою. При цьому матеріали, надані для порівняльного дослідження, мають містити слова та фрази, в яких найкраще проявляються особливості вимови або інші відхилення

від норм літературної мови. З дотриманням вимог КПК України носій звукозапису відповідним чином прослуховується і упаковується, після чого направляється суб'єктом розслідування на фоноскопічну експертизу.

Таким чином, можна зробити висновок, що до обставин, які викликають найбільш істотні проблеми в розкритті і розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених за допомогою засобів стільникового зв'язку, слід віднести, насамперед, складний механізм слідоутворення, який вимагає розробки принципово інших методів і засобів їх дослідження. Крім цього, слідові картина вказаних кримінальних правопорушень безпосередньо пов'язана з системою організації стільникового зв'язку, що в свою чергу, визначає сукупність необхідних для дослідження нетрадиційних, комп'ютерно-технічних слідів слідчих (розшукових) дій, насамперед експертиз. Зміст та межі використання спеціальних знань обумовлені специфікою розслідування, і можуть бути значно ширшими за рахунок дослідження питань, що стосуються розвитку сучасних засобів стільникового зв'язку, комп'ютерних технологій і телекомунікаційних мереж.

Список використаних джерел

1. Касаткин А.В. Тактика собирания и использования компьютерной информации при расследовании преступлений: автореф. дис. канд. юрид. наук. М., 1997. 20 с.

2. Криминалистика: учебник; отв. ред. Н.П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2005.781 с.

3. Потапов С.А., Потапова И.С. Использование экспертиз при расследовании и раскрытии преступлений, совершенных с применением сотовых телефонов. Социально-экономические процесы и явления. Т. 11, № 11, 2016. С. 155–161. doi: 10.20310/1819-8813-2016-11-11-155-161.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

Кобець Микола Вікторович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРОЦЕДУРА ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ПРОГРАМНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин здійснюється як шляхом безпосереднього фізичного доступу до них спеціалістами уповноважених підрозділів правоохоронних органів, так і шляхом програмного проникнення. При цьому зняття інформації із засобів електронно-обчислювальної техніки полягає у застосуванні спеціальних технічних засобів із значними ресурсами оперативної та довгочасної пам'яті, що забезпечує повне копіювання інформації із жорсткого диска та інших електронних носіїв інформації підозрюваного, обвинуваченого, що можуть містити інформацію, яка може мати значення у кримінальному судочинстві. Програмне проникнення до електронних інформаційних систем (мереж) здійснюється шляхом застосування спеціальних програмних продуктів, які забезпечують копіювання інформації, що обробляється на ПЕОМ підозрюваного, обвинуваченого, на віддалений комп'ютер, який перебуває у користуванні оперативно-технічних підрозділів.

Загалом зняття інформації з електронних інформаційних систем – це негласна слідча (розшукова) дія, яка полягає в застосуванні технічного обладнання для одержання інформації, що міститься в електронній інформаційній системі, її частині чи комп'ютерній мережі, без відома її власника або утримувача, та пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

Основне завдання цього заходу – забезпечення конфіденційності доступу до комп'ютера фігуранта, інформаційно-телекомунікаційних засобів, носіїв інформації та виключення програмних можливостей операційної системи реєстрації дій працівника оперативно-технічного підрозділу (час входу користувача в систему, журнал реєстрації дій користувача, журнал реєстрації підключення зовнішніх USB-приладів, журнал дій системи з передачі даних від одного пристрою до іншого, а також

всередині системи під час зняття інформації з електронної системи фігуранта).

Для отримання інформації з електронних інформаційних систем оперативними підрозділами, зокрема оперативно-технічними, активно використовується програмно-апаратний комплекс «Cellebrite UFED».

У цьому технічному засобі є унікальна можливість зчитувати інформацію з месенджерів Viber, WhatsApp, Telegram тощо.

Також його застосування надає можливість доступу до хмарних сховищ інформації за допомогою вилучених з мобільного пристрою (стільникових радіотелефонів) тимчасових ключів авторизації, відновлення видаленої інформації, у тому числі фотографій, побудови маршрутів пересування шляхом аналізу історії використання точок доступу до «Wi-Fi» тощо.

Програмно-апаратний комплекс «Cellebrite UFED» може використовуватися:

– у межах оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень під час проведення оперативно-технічних заходів (далі – ОТЗ) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) зі зняття інформації з електронних інформаційних систем (відповідно до статті 264 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [3], які здійснюються на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення зазначеного заходу;

–у межах кримінального провадження під час проведення слідчої (розшукової) дії «Огляд» (ст. 237 КПК України) [3], для огляду мобільного терміналу (стільникового радіотелефону) та/або SIM-картки як огляд речей.

Є три шляхи проведення такої слідчої (розшукової) дії:

– на підставі доручення слідчого в порядку статті 40 КПК України [3], яке направляється керівнику оперативного підрозділу, що забезпечує супроводження кримінального провадження, який у свою чергу залучає до огляду працівника оперативно-технічного підрозділу;

– безпосередньо слідчим із залученням працівника оперативно-технічного підрозділу як спеціаліста відповідно до статті 71 КПК України [3], про що листом повідомляється відповідний оперативно-технічний підрозділ.

Направлення слідчим доручення на проведення слідчої (розшукової) дії «Огляд» та самого мобільного пристрою (стільникового радіотелефону) безпосередньо до оперативно-

технічного підрозділу є проблемним та недоречним з огляду дотримання всіх вимог Кримінального процесуального кодексу України та режиму секретності щодо приміщень та особового складу оперативно-технічного підрозділу.

Огляд мобільного терміналу (стільникового радіотелефону) та/або SIM-картки як речового доказу відповідно статті 237 КПК України [3] доцільно здійснювати у приміщеннях слідчих або оперативних підрозділів, які виконують доручення слідчого, із залученням працівника оперативно-технічного підрозділу та із застосуванням програмно-апаратного комплексу «Cellebrite UFED».

Як свідчить практика, найоптимальнішим методом використання програмно-апаратного комплексу «Cellebrite UFED» під час проведення слідчої (розшукової) дії – огляду мобільного терміналу (стільникового радіотелефону) є залучення працівника оперативно-технічного підрозділу безпосередньо слідчим як спеціаліста (ст. 71 КПК України [3]).

У такому випадку слідчий виносить відповідну постанову, а до оперативно-технічного підрозділу надсилається відповідний лист про необхідність проведення огляду мобільного терміналу (стільникового радіотелефону) працівником оперативно-технічного підрозділу (без зазначення прізвища), зазначається дата та місце проведення огляду.

За результатами огляду слідчий складає протокол. У свою чергу працівник оперативно-технічного підрозділу складає електронний звіт, який підписується алгоритмом хешування MDS або SHA-2, який долучається до відповідного протоколу слідчого та підписує цей протокол як спеціаліст.

До вказаного протоколу як додаток долучається електронний носій інформації з відомостями, отриманими під час огляду мобільних терміналів (стільникових радіотелефонів) та SIM-карток.

В окремих випадках, при проведенні слідчим або оперативним працівником за дорученням слідчого оглядів, під час яких вилучаються мобільні термінали (стільникові радіотелефони) та/або SIM-картки, а також при проведенні обшуків, можуть залучатися працівники оперативно-технічних підрозділів для огляду мобільного терміналу (стільникового радіотелефону) та SIM-картки безпосередньо на місці огляду або обшуку. За результатом такого огляду працівником оперативно-технічного підрозділу також складається електронний звіт.

Список використаних джерел

1. Кобець М. В., Жуков Б. В., Артеменко П. П. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення : навчальний посібник. Київ : Аванпост-Прим, 2013. 192 с.

2. Кобець М. В. Спеціальні технічні засоби у протидії організованій злочинності: поняття та правові норми їх застосування. Протидія організованій злочинній діяльності : матер. ІІІ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 19 квіт. 2019 р.). Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія» / Одеський держ. ун-т вн. справ, 2019. С. 38–42.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI.

Кобко Євген Васильович,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасна система міжнародної та національної безпеки України є невід'ємними та взаємообумовленими явищами. Міжнародна безпекова ситуація демонструє значущість посилення механізмів забезпечення національної безпеки України. Сучасні загрози міжнародному правопорядку зумовлюють потребу орієнтуватися навіть на ті загрози, що непритаманні для її ментальних, політичних, географічних характеристик. Міжнародне співтовариство стає на захист та підтримку тих держав світу, які визнають і беззаперечно дотримуються міжнародних правових стандартів у сфері міжнародної та державної безпеки, прав людини, шанує цілісність і недоторканість суверенних держав світу.

Проблематика правового забезпечення національної безпеки відображена в роботах таких дослідників, як: Ю. Битяк, Ю. Барабаш, А. Гриценко, А. Дацюк, А. Єзеров, С. Здіорук, Є. Ковальов, Ю. Ковбасюк, О. Користін, О. Литвиненко, Г. Новицький, В. Пилипчук, Г. Ситник, С. Чумаченко та ін.

Національна безпека має міжнародно визнане значення. Вона є своєрідною сферою існування людини, нації, держави, культури, традицій, звичаїв, ресурсів, що не лише міцно пов'язує людей між собою, а й єднає їх з історичною спадщиною та

навколишнім середовищем [1, с. 10]. Національна безпека будь-якої держави пов'язана із забезпеченням прав людини.

Сучасна міжнародна та національна безпека означена активізацією взаємозалежності держав, що дає змогу констатувати тенденції до інтеграційних процесів, прагнення до цілісності та єдності всього світу [2, с. 126]. Сьогодні змінилась значимість ООН та ставлення до організації держав-членів. Розвиток конфліктів та агресивні дії і наміри керівництва окремих держав свідчать про те, що ООН не є дієвим механізмом захисту держав-членів від воєнних загроз. Зі збільшенням політичного впливу та розширенням НАТО суттєво змінилась воєнно-силова конфігурація в Європі. Конфлікти, що спалахнули в державах в 90-х рр. минулого століття жевріють і нині [3, с. 18]. У таких умовах актуалізується необхідність вироблення і використання єдиного стандартизованого підходу до вирішення основних безпекових проблем у світі.

На міжнародному рівні відсутній єдиний універсальний документ, який би встановлював стандарти забезпечення міжнародної та національної безпеки в умовах різних викликів та загроз. Натомість, розроблена складна мережа міжнародних актів, що мають власний предмет правового регулювання, орієнтований на потенційні та реальні загрози.

Міжнародні акти, що закріплюють стандарти у сфері забезпечення національної та міжнародної безпеки можна поділити на види за різними критеріями. У виборі раціонального підходу до характеристики системи міжнародних стандартів у сфері забезпечення національної безпеки інтерес представляє критерії їх поділу саме за суб'єктами прийняття, оскільки саме існування таких актів є досягненням зазначених міжнародних організацій. Саме завдяки їм була розроблена концепція колективної безпеки, визначено основні глобальні загрози та утворена стандартизована система протидії.

Міжнародні акти ООН, прийняті Генеральною Асамблея ООН диференційовані відповідно до напрямів протидії сучасним загрозам міжнародної безпеки: тероризм, піратство, використання ядерної зброї, екстремізм тощо. Основними з них є: *у сфері забезпечення миру і безпеки:* Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 1948 р.; Декларація про право народів на мир від 1984 р. та ін.; *у сфері протидії тероризму:* Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму від 1999 р., Резолюція 58/81 від 2003 р. та Резолюція № 59/46 від 2004 р. «Заходи з ліквідації

міжнародного тероризму»; Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму від 1994 р.; Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 1997 р., Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 1979 р. та ін.; *у сфері забезпечення ядерної безпеки:* Конвенція про ядерну безпеку від 1994 р.; Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 2005 р. та ін.; *у сфері захисту авіації та судноплавства:* Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 1988 р.; Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 1971 р. та Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 1970 р. та ін.; *у сфері протидії екстремізму:* Резолюції № 68/127 «Світ проти насильства та екстремізму» від 2013 р.

Окремо слід акцентувати увагу на Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 1974 р., що є одним з дієвих правових інструментів запобігання злочинам проти миру, гарантування міжнародної безпеки і правопорядку.

Рада Безпеки ООН у своїх численних резолюціях деталізує і уточнює рекомендації міжнародних актів щодо забезпечення міжнародної та національної безпеки. Резолюції Ради Безпеки ООН ухвалюються для вирішення поточних та потенційних безпекових проблем, введення санкції та обмежувальні заходи тощо.

На основі зазначених міжнародних актів держави-члени ООН розробляють власні плани забезпечення національної безпеки та стратегічні документи. Ці плани та стратегії визначають зміст національної безпеки, джерела загроз, а також окреслюють значення співробітництва на міжнародному, національному та субнаціональному рівнях у сфері управління ризиками, пов’язаними з безпекою.

Не втрачають актуальності правові акти Ліги Націй як першої міжнародної організації, що присвятила свою діяльність забезпеченню миру і безпеки у світі та розробила низку ключових міжнародних стандартів.

Таким чином, сьогодні головною і такою, що потребує оперативного вирішення, є проблема забезпечення міжнародної безпеки. На міжнародному рівні відсутній єдиний універсальний документ, який би встановлював стандарти забезпечення міжнародної та національної безпеки в умовах різних викликів та загроз. Натомість, розроблена складна мережа міжнародних

актів, що мають власний предмет правового регулювання, орієнтований на потенційні та реальні загрози. Основною метою більшості міжнародних актів у досліджуваній сфері є сприяння стандартизації законодавства про національну безпеку держав-учасниць міжнародних організації, утворення мережі глобальної юридичної і фактичної координації. Проте, різні за властивостями національні правові системи обумовлюють різницю в практичних результатах виконання одних і ти же міжнародних вимог. Тому міжнародна платформа протидії безпековим викликам, де б глобально скоординовані дії різних держав утворювали всесвітню мережу, ще не отримала бажаної реалізації.

Список використаних джерел

1. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях: словник. 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ: Текст, 2008. 400 с.

2. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 126–139.

3. Погібко О. І. Воєнна доктрина України – нормативно-правове підґрунтя законодавчого забезпечення оборони держави. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2015. № 3. С. 17–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2015.

Корольчук Віктор Володимирович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ

Нині із ситуацією яка склалася на сході України та за сприянням і інших детермінантів незаконний обіг вогнепальної зброї зріс в рази. За останні роки зростають обсяги продажу бойової, газової та травматичної зброї, частішають і випадки, коли її переробляють під бойові патрони. Значним фактором у зростанні незаконного обігу є Інтернет, де можна не тільки придбати, а й подивитися відео інструкції, як власноруч зробити

пістолети чи вибухівку. Час від часу в засобах масової інформації прослідковуються непоодинока інформація про факти розкрадання бойової зброї, недбалого зберігання зброї та боєприпасів. Всі ці факти збільшують в рази питому вагу злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї. В подальшому розповсюдження даних фактів, пов'язаних з незаконним обігом зброї призведе до погіршення криміногенної ситуації в країні. Отже необхідно активізувати боротьбу з фактами незаконного виготовлення, збуту, збереження чи носіння холодної та вогнепальної зброї. Для запобігання злочинам, пов'язаним із незаконним обігом зброї підрозділами дозвільної системи впроваджуються заходи щодо припинення незаконного обігу зброї, боєприпасів, вибухових або хімічних речовин, за допомогою яких виявляють порушення встановленого порядку придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення зброї, бойових припасів до неї, вибухових матеріалів, встановлюють причини й умови, що сприяють здійсненню цих порушень, і вживають заходів щодо їх усунення. Також підрозділи дозвільної системи повинні обмежити надання дозволів на право виготовлення, придбання, перевезення, зберігання та використання підконтрольних дозвільній системі предметів і матеріалів та постійно в профілактичних цілях здійснювати контроль за дотриманням встановленого порядку зберігання та використання зброї, що перебуває у власності громадян, Проводити та роз'яснювальну роботу з питань чинного законодавства про зброю.

Співробітники Національної поліції в процесі профілактичної діяльності фактів, пов'язаних з незаконним обігом зброї мають право:

проводити бесіди;

застосовувати заходи адміністративно-правового впливу;

здійснювати віктимологічну профілактику;

вилучати речі, предмети, речовини, що заборонені до цивільного обігу чи зберігаються без відповідного дозволу;

контролювати збереження та використання зброї, боєприпасів й вибухових речовин;

проводити обов'язкові перевірки, інвентаризації і ревізії виробничої, та іншої діяльності пов'язаної із обігом зброї, боєприпасів, вибухових або хімічних речовин;

проводити контрольні закупки, вилучення й дослідження [1].

Особливістю профілактичної діяльності поліції є те, що поряд із гласними способами збирання інформації, заходами

виховного та виховно-правового впливу застосовуються оперативно-розшукові (негласні) заходи.

Виділимо основні етапи запобіжної роботи щодо фактів, пов'язаних з незаконним обігом зброї Національною поліцією:

розробка та реалізація загальних напрямів профілактики на основі аналізу рівня, структури й динаміки такої злочинності;

конкретизація загальних напрямків до рівня вирішення конкретних завдань на кримінально найнебезпечніших територіях і об'єктах господарства, зокрема, на підприємствах, установах й організаціях, пов'язаних з обігом зброї;

індивідуально-виховна робота з особами, що перебувають на відповідних обліках в правоохоронних органах та з особами, що були раніше засуджені, з метою не допустити вчинення нових злочинів;

запобігання злочинам з боку осіб, про кримінальні наміри яких стало відомо;

розкриття злочинів, запобігання злочинній діяльності, пов'язаної з незаконним обігом зброї, з метою недопущення вчинення злочинних дій, а також недопущення вчинення нових злочинів [2].

Також поліпшенню роботи з виявлення та запобігання незаконному обігові зброї та вибухових речовин сприятиме поетапне впровадження програми кримінологічного вивчення причин і умов вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом зброї через мережу Інтернет, яка включає в себе наступні етапи:

На першому етапі визначається мета і завдання. Об'єктом дослідження є незаконний продаж зброї через мережу Інтернет. Завдання полягає у підготовці, а саме в розробленні програм опитування, відповідних анкет, підбір питань що мають значення по суті справи.

На другому етапі йде збір первинної кримінологічної інформації, а саме опитування спостереження, анкетування, збір статистичних даних в розважальних закладах, в навчальних закладах, на ярмарках(як допоміжний варіант), а також опитування різних організацій, збір інформації що до продажу зброї у мережі Інтернет та опитування на форумах де ставляться речі на продаж, опитування у формі лотерейного анкетування людей що зареєстровані на цих форумах.

На третьому етапі опрацьовується зібрана інформація. А саме упорядковуємо за значимістю, за кількістю вказаних однакових можливих місць перебування осіб що займаються продажем зброї через мережу Інтернет. А також здійснюється

фіксація ново виявлених осіб які починають займатися незаконним продажем зброї через мережу Інтернет.

Останній етап це підготовка висновків, звіту і рекомендацій. А саме перша і одна із головних рекомендацій це посилення роботи відповідних департаментів Національної поліції та інших правоохоронних органів. Наступною рекомендацією буде посилення контролю над виконанням функціональних обов'язків вище зазначених суб'єктів. А для правової обізнаності населення – поширення відповідної інформації у ЗМІ, на радіо, телебаченні, а саме розповсюдження соціальної реклами яка буде нести в собі інформаційне навантаження щодо незаконного продажу зброї через мережу Інтернет.

Як висновок необхідно зазначити що тільки у взаємній співпраці та спільній роботі по всім напрямках правоохоронні органи здатні нівелювати одну з таких вкрай небезпечних проблем як злочинність, пов'язану з незаконним обігом зброї.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: підручник // Укладачі: Василевич В.В., Кулакова Н.В., Піщенко Г.І., Соловей О.О. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2011. – 294 с.

2. Іванов Ю. Ф. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов., О. М. Джужа. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 264 с.

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Як свідчать факти, небезпека тероризму в усьому світі має тенденцію до зростання. Є всі підстави припускати, що людство, наразі, знаходиться в такому стані, коли причин та умов, котрі породжують тероризм, стає все більше.

Сьогодні важко знайти державу, яка вважала б себе застрахованою від нападів терористів, оскільки хвиля терористичних актів, що прокотилася по всьому світу, доводить, що тероризм не має кордонів. Терористи можуть нести

суспільству більшу загрозу, ніж озброєні найсучаснішою зброєю армії. За цих умов воєнний спосіб вирішення того чи іншого конфлікту виявляється менш ефективним. Звідси випливає, що озброєні найсучаснішою зброєю армії втрачають свою роль засобів забезпечення національної безпеки країн, а натомість них мають виникати нові засоби забезпечення безпеки, здатні ефективно протидіяти вже не воєнній агресії, а терористичній [1].

Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякуванні населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [2].

Важливим завданням суб'єктів антитерористичної діяльності є налагодження взаємодії з метою припинення злочинної діяльності осіб, які причетні до тероризму. Україна ратифікувала всі антитерористичні конвенції та приєдналася практично до всіх ініціатив і режимів, які спрямовані на протидію тероризму, тобто на міжнародному рівні зусилля нашої держави добре поєднані з зусиллями світової спільноти.

Сьогодні тероризм слід розглядати і як широкомасштабне явище, яке становить загрозу важливим інтересам особи, суспільства і держави.

Це пояснюється тим, що:

– по-перше, тероризм «підриває» систему державної влади й управління, знижує ефективність управління суспільством, регулювання соціально-політичних процесів;

– по-друге, послаблення державних і суспільних структур, він посилює вплив у суспільстві опозиційних антиконституційних утворень;

– по-третє, активізуючи морально-психологічний вплив на населення, викликає хаос, масові заворушення, жорстокість людей, що використовується у своїх політичних інтересах;

– по-четверте, виходячи за межі державних кордонів, тероризм набуває міжнародного характеру та становить небезпеку для міжнародного співтовариства.

Слід зазначити, що види тероризму, форми його появу і наслідки неможливо прогнозувати. Саме тому надзвичайно складно напрацювати методологію ефективного протистояння цьому явищу. Тероризм швидко реагує на зміни в суспільстві, пристосовуючись до них і набуває нових форм, при яких його важко відрізнити від іншої організованої злочинності.

Станом на сьогодні в Україні загалом існує достатня база для боротьби з тероризмом. Це і Закон України «Про боротьбу з тероризмом», і Кримінальний кодекс України (ст.ст. 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5). Україна також є країною, що діє в рамках Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом (1977), яка передбачає видачу підозрюваних в тероризмі, Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом (1997) і Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999).

Варто зазначити, що в Україні розроблена цілісна система правоохоронних органів, діяльність яких направлена на боротьбу з тероризмом. Так, 12 грудня 2016 року на засіданні Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй було прийнято резолюцію № 2322 (одним з авторів є Україна), яка закликає держави до укріплення та розширення міждержавної взаємодії та взаємодопомоги у сфері боротьби з тероризмом, обміну інформацією щодо терористичних організацій та бойовиків-терористів, включаючи їх біометричні та біографічні дані. У документі також зазначається важливість співробітництва між судовими та правоохоронними органами щодо розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом. Прикладом тривалої співпраці з питань протидії тероризму є взаємодія США з країнами Європейського Союзу (передусім Францією, Німеччиною та Великою Британією), яка діє з 2001 року, коли адміністрація президента США підписала ключову угоду з поліцейською службою ЄС (Європол). Угода надала можливість здійснювати обмін стратегічною та технічною інформацією з питань протидії тероризму, відмивання грошей, протиправної торгівлі наркотиками, ядерними, радіологічними речовинами та людьми. У 2002 році додаткова угода між Європолом та компетентними органами США дозволила обмінюватись персональними даними підозрюваних осіб, а також запровадила інститут офіцерів зв'язку. З того часу взаємодія ЄС та США розширюється та охоплює також питання протидії фінансуванню тероризму, нелегальній міграції, іноземним бойовикам-терористам. В лютому 2015 року відповідні служби США підписали дві нових угоди з Європолом щодо протидії нелегальній міграції та іноземним бойовикам. Це забезпечило платформу для обміну інформацією щодо осіб, які забезпечують вербування та переправлення іноземних бойовиків, а також джерел їх фінансування [3].

У багатьох країнах світу запроваджені та виконуються спеціалізовані програми, спрямовані на недопущення поширення у суспільстві екстремістських поглядів, запобігання втягуванню молоді до участі у терористичних організаціях, застосовуються процедури амністії окремих осіб, які брали участь у терористичній діяльності, та адаптації їх до мирного життя. Дедалі більше країн звертає увагу на можливість радикалізації людей у місцях позбавлення волі. Так, з метою запобігання цій загрозі в КНР нині розглядається питання щодо ізолювання засуджених терористів від інших в'язнів. У РФ опрацьовується питання створення спеціалізованих тюрем для недопущення вербування інших засуджених і поширення серед них радикальної ідеології.

Одним із завдань на шляху дієвого попередження та припинення тероризму в Україні є відновлення добре зарекомендованого себе у минулому інституту профілактики злочинів. Організація боротьби з будь-якими злочинними проявами, які мають потенційну загрозу перерости в злочинні, викриття і компрометація перед широким загалом самої ідеології тероризму, виявлення і локалізація небезпечних тенденцій на ранньому етапі формування злочинного умислу – ось сукупність профілактичних заходів, які повинні стати дієвим важелем попередження тероризму в нашому суспільстві [4].

Тероризм – це тактика дій, яку в принципі неможливо знищити. З розвитком науки і технології вона також розвивається і удосконалюється. З огляду на це, актуальність цієї загрози залишатиметься постійною, змінюватися може лише її рівень.

Довіра населення до силових структур, здатність останніх запобігати терористичним атакам та високий рівень професійної підготовки кадрів є чинниками, без яких ефективна боротьба з тероризмом неможлива.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / за заг. ред. О.О. Резнікової. – Київ: НІСД, 2017. – 60 с.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченко, В.В. Чернєя. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

3. Трофімов А.С.Правове регулювання антитерористичної діяльності в Україні: моногр. / А.С. Трофімов; Нац. ун-т «ЮАУ імені Ярослава Мудрого». – Харків, 2012. – 390 с.
4. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці / О.С. Власюк. – Київ: НІСД, 2016. – 528 с.

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТЕРПІЛОГО ВІД ШАХРАЙСТВА

Оскільки шахрайство є насамперед корисливим злочином (тобто, пов'язаним із заволодінням майном) і постраждала особа тут є активним учасником (на відміну від, наприклад, крадіжки), тому й досліджувати жертву шахрайства слід, перш за все, враховуючи її економічну (власницьку, майнову) суб'єктність. Тобто, розглядати доцільно не кожен елемент структури особистості окремо, а всю її в сукупність в тому відношенні й обсязі, який дозволяє встановити взаємозв'язок соціально-психологічних компонентів особистості з характером економічної поведінки індивіда у різних життєвих ситуаціях. Особливістю шахрайства є його вчинення при безпосередній участі потерпілого, який, будучи введеним в оману обманними діями винного, або внаслідок суб'єктивної помилки щодо його намірів, сам передає йому своє майно або право на нього. Цю особливість поведінки жертв та інші віктимологічні характеристики шахрайства, слід враховувати при конструюванні основного і кваліфікованих видів його складу, індивідуалізації покарання та здійсненні заходів, спрямованих на зниження віктимізації і захист жертв злочинів. Часто люди страждають від шахрайства саме через підвищену віктимність, яка значною мірою зумовлюється соціально-психологічними властивостями особистості, але ці властивості мають неоднакову вираженість, різною мірою проявляються у поведінці особи, впливаючи, таким чином, по-різному на віктимність особистості. Вираженість властивості, як правило, визначається інтенсивністю та частотою її проявів, певною її стійкістю і домінуванням серед інших властивостей. Шахрайський обман – складний злочин, що проходить три етапи

і становить взаємодію двох самостійних суб'єктів права – винного і потерпілого, де кримінальна поведінка шахрая, детермінує над віктимною поведінкою жертви щодо розпорядження своїм майном і злочин вчинюється шляхом звернення переданого жертвою майна на свою користь. Зловживання довірою – це єдиний процес передачі потерпілим майна, яке його належить або перебуває у його законному володінні чи права на майно, на заволодіння винним шляхом використання сформованих довірчих відносин з потерпілим. Взаємодія потерпілого і злочинця при цьому охоплює лише два етапи: на першому – відбувається передача потерпілим майна або правочинів щодо його використання злочинцю – *акт віктимної поведінки*; на другому – звернення злочинцем щодо майна в свою незаконну власність – акт *кримінальної поведінки.*

Аналіз результатів вивчення кримінальних справ показав, що поведінка потерпілих від шахрайства в перед кримінальної ситуації, як правило, було або протизаконна, або сприяє злочину, але завжди віктимна, тобто небезпечна для себе, оскільки шахрайство в принципі не може бути скоєно без нібито «добровільної» передачі свого майна або права на нього шахраєві. Шахрайство побудовано на знанні психології і стереотипів поведінки людини, а головне використовується людьми, які ставлять себе вище жертви, і свідомо нехтують моральними нормами. Стратегія і тактика шахрайства зазвичай добре продумана, оскільки спрямована на досягнення мети з мінімальним для шахрая ризиком. В багатьох випадках шахраї не обирають конкретну жертву, а створюють ситуацію, при якій довірливі люди добровільно передають їм своє майно, і їх може бути невизначена кількість (прикладом цього є розміщення шахраями на інтернет-сайті інформації про благодійні фонди, які збирають грошові кошти на допомогу хворим). Однак справжніми намірами злочинців є заволодіння чужими коштами в свою користь. Нерідко в якості жертви шахраї обирають неповнолітню особу, використовуючи її природню довірливість.

Конкретні способи обману можуть бути дуже різноманітними. Для впливу на жертву шахраї використовують ряд стандартних підходів, конкретна реалізація яких може змінюватися в різних *ситуаціях*: *Обмеження інформації.* Шахрай надає тільки ту інформацію, яка вигідна йому, і вживає заходів до того, щоб жертва не змогла або не встигла отримати дані з інших джерел. При цьому часто експлуатується такий

стереотип, як довірливість – люди схильні вірити тому, що їм говорять і, тим більше, того, що написано в журналі або ЗМІ. Найпростіший приклад: людині пропонують купити товар за «спеціальною ціною, яка діє сьогодні, і на 30 % нижче, ніж в магазині». Якщо при цьому пред'являється будь-яке посвідчення і переписаний цінник, то людина, можливо, повірить, навіть, якщо в сусідньому магазині той же товар коштує втричі менше. *Приманка*. Жертві пропонується легкий і швидкий спосіб отримання чогось потрібного, приємного, корисного (це може бути виграш у лотерею, одержання якого-небудь допомоги, купівля товару за значно заниженою ціною). Пропозиція робиться в такій формі, щоб у людини склалося враження, що він напевно отримає бажане, а передчуття, радість, очікування чогось приємного порушують психічне рівновагу і знижують критичність, здатність до раціонального мислення і об'єктивній оцінці ситуації. Тоді пропозиція поступитися малим (наприклад, сплатити реєстраційний внесок», «збір за оформлення заявки» і т. п. або частково авансувати майбутній великий кредит...) з великою ймовірністю буде прийнято. *Страх*. Аналогічно приманки, але «з протилежним знаком» діє у жертви страх. Як правило, це не реальна загроза (тоді це вже не шахрайство, а шантаж або вимагання), а помилкова (наприклад, заяву, що хтось із близьких потрапив у неприємну ситуацію і необхідно щось зробити для допомоги йому), гіпотетична («а ви знаєте, що скоро буде економічна криза і ви втратите всі свої гроші, якщо не...») або навіть зовсім уявна (заснована на забобонах, типу «поганої аури» тощо). Іноді, в ході шахрайства, жертві пропонують зробити яку-небудь дію сумнівної законності, після чого, загрожують проблемами з правоохоронними органами. *Самолюбування, помилкова гордість.* Класичний спосіб змусити не дуже проникливого людини зробити щось собі на шкоду – «взяття на слабо». Шахрай може гучно заявляти: «це підприємство не для слабаків», «більшість людей дурні і не розуміють, як працює ця схема легкого заробітку», «хто не ризикує, той не п'є шампанського», «справжні чоловіки грають по-крупному». *Довірліве спілкування.* З жертвою кажуть довірливо, їй можуть довірити нібито «закриту інформацію», «особисту таємницю», активізуючи стереотип «довіра за довіру». *Зустрічають по одягу*. Експлуатується образ злочинця, нав'язаний кіно і телебаченням – як правило, чоловік,

неприємний тип з бігаючим поглядом, нерідко в темних окулярах, похмурий, з тихим голосом, відразу викликає підозру. На противагу цьому реальні шахраї виглядають цілком звичайно, одягаються акуратно, красиво, нерідко – дорого, кажуть спокійно, нормальним тоном, посміхаються співрозмовнику, жартують, дивляться прямим і чесним поглядом; серед шахраїв багато жінок, нерідкі спільні дії змішаних пар. У зовнішньому вигляді і поведінці шахрая все спрямовано на те, щоб визвати довіру до себе і відведення підозр. *Вибір потрібного*. Створюється ситуація, в якій жертва може бачити тільки ті виходи, які сплановані шахраєм. *Цейтнот*. Жертву переконують, що необхідно прийняти рішення в найкоротший термін: «Дій негайно, погоджуйся – або програєш, буде пізно!». Застосовується в поєднанні з попереднім. При нестачі часу жертва не шукає інших можливостей, крім тих, які пропонуються шахраєм.

Отже, основний принцип шахрайства – ввести жертву в оману, встановивши з нею довірчі стосунки, і, скориставшись цією довірою, спонукати її під тим або іншим приводом добровільно передати гроші, майно, права на що-небудь шахраю. Ця «добровільність» робить шахрайство особливим серед інших корисливих злочинів: по-перше, жертва, навіть зрозумівши, що її обдурили, часто взагалі не звертається в правоохоронні органи, соромлячись свого легковажність або будучи впевнена, що все одно нічого не вдасться зробити; по-друге, довести склад злочину буває досить складно, так як для цього необхідно об’єктивно підтвердити факт обману.

Список використаних джерел

1. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. Ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. – К. : Юрінком Інтер, 2019. – 1064 с.

Кудінов Вадим Анатолійович,
професор кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат фізико-математичних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ СИТУАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Останніми роками в Україні здійснюється реформа Міністерства внутрішніх справ. Створено Національну поліцію України (далі – НПУ) – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1, 2].

Виконання НПУ покладених на неї складних і відповідальних завдань потребує постійного удосконалення процесів управління органами поліції усіх рівнів. Це об'єктивно вимагає забезпечення постійного і безперервного збору та опрацьовування значного обсягу необхідної інформації, швидкої її оцінки та прийняття відповідних управлінських рішень, доведення їх до виконавців та здійснення контролю за їх виконанням. Тому НПУ вживає різноманітні заходи для організації належного інформаційно-аналітичного забезпечення своєї діяльності, зокрема, впровадження Ситуаційних центрів (далі – СЦ). На підрозділи Управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування (далі – УОАЗОР) Головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві покладено обов'язки щодо організації діяльності Ситуаційних центрів (Ситуаційних відділів) поліції [3].

Вважається, що СЦ – це нова структура в органах НПУ, до завдань якого включено збір, обробку та аналіз інформації про рівень, структуру і динаміку злочинності по всій території Україні. Окрім того, підрозділи УАЗОР отримали право управління силами та засобами реагування патрульної поліції, інших підрозділів, задіяних для підтримання публічної безпеки і порядку [4]. Ситуаційний центр – це сучасна форма організації аналітичної діяльності, яка базується на синтезі інформаційно-комунікаційних технологій, засобів накопичення і

представлення інформації, комп'ютерних засобів підтримки прийняття рішень [5].

Структура Ситуаційних центрів в органах Національної поліції така: 1) СЦ НПУ, де проводиться тільки збір і обробка інформації [6]; 2) СЦ в місті Києві та майже у всіх областях, в складі яких працює і служба «102» [6]; 3) СЦ на територіальному рівні (наприклад, управління поліції у Солом'янському районі міста Києва у травні 2018 року створило у себе аналог Ситуаційного центру Головного управління Національної поліції у місті Києві [7]). Ситуаційні центри працюють цілодобово в двох режимах: стандартному або надзвичайному.

Розглянемо можливості СЦ щодо виявлення та розкриття злочинів.

СЦ НПУ складається з чергової частини і відділу ситуаційного аналізу. Аналітики збирають і обробляють інформацію, групують і передають Голові НПУ для прийняття управлінських рішень. При цьому його аналітики використовують три види аналізу: стратегічний (аналіз злочинності, її рівня, поширеності, динаміки, структури в цілому), тактичний (ситуація за добу, за тиждень, за конкретними регіонами, щодо конкретних видів злочинів) та практичний (оперативний кримінальний аналіз по кожному конкретному тяжкому та особливо тяжкому злочину). Аналітики СЦ НПУ, крім щоденного зведення за добу, також готують звіти за тиждень і за місяць [6].

В обласних Ситуаційних центрах оператори служби «102» приймають всі звернення громадян, передають інформацію диспетчерам, які, в свою чергу, направляють наряди поліції на виклики і контролюють їх виконання. Резонансна подія, яка відбувається в будь-якій точці країни, майже миттєво з'являється на моніторах чергової частини Ситуаційного центру НПУ.

Правоохоронці, використовуючи можливості СЦ на територіальному рівні, можуть ефективніше відстежувати криміногенну ситуацію в районі та оперативніше направляти наряди поліції на місця вчинення правопорушень [7]. Так, зокрема, у Солом'янському Ситуаційному центрі можна проглядати відео з камер спостереження, встановлених на вулицях всієї столиці, що дозволяє удосконалити координацію дій поліцейських. До районної системи відеонагляду, окрім загальноміського відеотрафіка, приєднано також камери у місцях великого потоку пасажирів: це територія аеропорту «Київ», центральний залізничний вокзал. На Центральному та Південному залізничному вокзалі зараз також встановлено

камери з функцією, яка дозволяє розпізнавати обличчя людей та державні номерні знаки транспортних засобів. А така інформація допомагає суттєво підвищити оперативне затримання правопорушників та розкриття злочинів [7].

Необхідно відмітити, що всі СЦ поліції в м. Києві мають можливість використовувати потужності інформаційно-аналітичного комплексу «Безпечне місто», який складається з безлічі систем, що працюють в автоматизованому режимі та забезпечують контроль, профілактику та координацію великої кількості процесів, пов'язаних з безпекою та життєдіяльністю людини в міському середовищі. Головним його органом є правильна система міського відеоспостереження, що являє собою комплекс заходів, спрямованих на оснащення системами відеофіксації вулиць, будівель, споруд, прибудинкових територій, підприємств, транспортних вузлів та місць масового скупчення людей для запобігання та мінімізації виникнення всіляких злочинів [8].

Система відеоспостереження не тільки веде відеофіксацію та реєстрацію подій, вона має вбудований інтелект для реагування на численні ситуації, які щомиті відбуваються навколо. Система повідомляє про події, що відбуваються, а подальше рішення приймає людина. Наприклад, через систему зворотного зв'язку відбувається взаємодія з патрульною службою, при необхідності відбувається виведення на планшетний комп'ютер оперативної інформації для швидкого реагування [9].

Розглянемо її можливості щодо розпізнавання обличчя людей. Спеціальний модуль цієї системи фіксує зображення з будь-якої камери, що встановлена в рамках мережі та порівнює їх із базою правопорушників, яка була створена правоохоронними органами. Одночасно система може обробляти 450 потоків, 1100 обличь на секунду. Камери фіксують обличчя людини, ці дані залишаються в архіві. За допомогою отриманого з камер фоторобота правопорушника, система аналізує базу даних та знаходить потрібну людину. Під час пошуку в системі можна налаштувати параметри, наприклад: «людина у шапці», «людина в окулярах», «темний колір волосся», навіть вік або стать. Якщо система виявляє подібність, оператор одразу отримує тривожний сигнал. Дані отримані з відеокамер зберігаються в міському центрі обробки даних до 30-ти календарних днів [9].

Таким чином, ситуаційні центри Національної поліції України мають широкі можливості щодо виявлення та розкриття злочинів.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877.
3. Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві : Наказ МВС України від 22 січ. 2016 р. № 39.
4. Поліція відкриває ситуаційні центри. *LexInform Юридичні новини України :* [сайт]. URL: https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/politsiya-vidkryvaye-sytuatsijni-tsentry.
5. Поняття Ситуаційного центру. *Портал молодих науковців ВНТУ :* [сайт]. URL: http://inmad.vntu.edu.ua/portal/static/952500A7-287E-4743-A7B1-0B8C1105B2CA.pdf.
6. Ситуационный центр Нацполиции: анализ преступности, оперативной обстановки и координация подразделений. *112.ua :* [сайт]. URL: https://112.ua/statji/situacionnyy-centr-nacpolicii-analiz-prestupnostioperativnoy-obstanovki-i-koordinaciya-podrazdeleniy-431302.html.
7. У Солом'янському управлінні поліції Києва запрацював новостворений Ситуаційний центр. *Українська асоціація власників зброї :* [сайт]. URL: https://zbroya.info/uk/blog/15570_u-solomianskomu-upravlinni-politsiyi-kiieva-zapratsiuvav-novostvorenii-situatsiinii-tsentr.
8. Безпечне місто. ЛИТЕР *:* [сайт]. URL: https://leater.com/ua/services/bezpechne-m-sto.html.
9. «Безпечне місто»: в Києві запрацював новий аналітичний модуль розпізнавання облич – КМДА. 5 канал : [сайт]. URL: https://www.5.ua/kyiv/bezpechne-misto-v-kyievi-zapratsiuvav-novyi-analitychnyi -modul-rozpiznavannia-oblych-kmda-186722.html.

Кулик Марина Йосипівна,
доцент кафедри досудового розслідування ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ;
Симчук Анатолій Степанович,
старший викладач кафедри досудового розслідування ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

ФІКСАЦІЯ ПРОЦЕСУ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА

Важливість заключного етапу ексгумації трупа полягає у тому, що на ньому здійснюють передбачену процесуальною формою фіксацію її ходу та результатів. Фіксація ходу та результатів полягає у повному і точному відображенні проведених дій, поведінки його учасників, обставин і часу проведення, використаних засобів і одержаних результатів [1, с. 71].

Процесуальне документування, як слушно зазначає В.В. Рожнова, не можна зводити до суто технічних дій з оформлення процесуальних актів. Адже відомості, що містяться в документі про факти, будуть мати юридичну силу лише в тому випадку, коли вони не лише отримані у встановленому законом порядку, а також належним чином оформлені [2, с. 209]. Тож під час протокольної фіксації важливо максимально повно і об'єктивно відобразити весь зміст процесуальної дії і досягнутих при цьому результатів.

Основним способом фіксації процесуальних дій є протоколювання. Відповідно до частини 1 статті 104 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), хід і результати проведення процесуальних дій фіксуються у протоколі [3].

За загальним правилом частини 3 статті 104 КПК, протокол складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які

застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Крім того, у протоколі проведення ексгумації трупа слід зазначити: дату та місце його складання, учасників даної процесуальної дії, посилання на постанову про проведення ексгумації, місце проведення ексгумації (назва кладовища, номер могили), відомості про особу, труп якої ексгумується; роз'яснення прав, обов'язків, відповідальності, порядку проведення дії її учасникам, опис місця поховання, його розташування по відношенню до сусідніх могил, відомості про техніко-криміналістичні засоби, що застосовувались, час початку ексгумації, глибина, на якій з'явилася труна, опис труни, наявність пошкоджень на ній, опис того, що виявлено в труні, опис трупа, одягу на ньому; характеристики транспортного засобу, яким труп переміщався для судово-медичної експертизи, час закінчення ексгумації, погодні умови проведення ексгумації; заяви, клопотання, доповнення учасників до протоколу, підписи учасників (спочатку поняті, потім експерт, учасники, слідчий) [4, с. 353; 5, с. 178–179].

Крім зазначених відомостей, протокол повинен містити додатки, що приєднуються до протоколу; перелік та ознаки вилученого під час ексгумації та огляду трупа, їх упаковка та опечатування [6, с. 142–143].

Під час розкриття могили та виймання труни необхідно повно і об'єктивно фіксувати у протоколі весь хід проведених дій. Важлива роль при цьому належить судово-медичному експерту, який, використовуючи свої спеціальні знання, повідомляє слідчому для наступної фіксації у протоколі відомості про стан труни (наявність або відсутність деформації, прогинання кришки під вагою ґрунту, наявність механічних ушкоджень та інших змін, характер оббивки).

На думку О.Х. Поркшеяна, при появі кришки труни з-під землі необхідно вказати глибину в сантиметрах, на якій це

відбулося. Після виймання труни з могили вимірюють глибину могили в цілому, описують дно могили, наявність у ній рідини, якщо вона є, її кількість та інші важливі обставини [7, с. 16].

Щодо огляду трупа на місці проведення ексгумації, його перебіг і результати фіксують у єдиному протоколі ексгумації трупа, оскільки саме у цьому випадку огляд проводять задля перевірки, чи є у труні труп, кому він належить, тому ці дії є складовою частиною ексгумації [8, с. 31].

Протокол ексгумації трупа після ознайомлення з ним підписують поняті, учасники ексгумації та інші особи, які були присутні під час її проведення (службові особи органів місцевого самоврядування, представники адміністрації кладовища, санітарно-епідеміологічної служби та інші особи). Своїми підписами вони засвідчують правильність проведення процесуальної дії та її фіксації у протоколі. Якщо особа, що брала участь у проведенні такої дії, відмовиться підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови, відповідно до частини 6 статті 104 КПК України, засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих.

Згідно з частиною 2 статті 105 КПК України, додатками до протоколу можуть бути:

1) спеціально виготовлені копії, зразки об’єктів, речей і документів;

2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;

4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп’ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Такі матеріали у криміналістиці визначають як факультативні способи фіксації, що є додатками до протоколів слідчих (розшукових) дій.

Зокрема, за допомогою фотозйомки слід зафіксувати загальний вигляд могили, надмогильні об’єкти (якщо могила з

усіма надмогильними реквізитами не поміщається у кадр з відстані, що дозволяє чітко прочитати написи на хресті, пам'ятнику, плиті тощо), момент видалення плити чи хреста, початок розкопок, розкопки в середній стадії, кришку труни, яка з'явилася з-під землі (труп, якщо він похований без труни), труну в могилі, труп у труні, об'єкти, виявлені в могилі та в труні, процес закопування труни (опускання його в могильну яму, середня стадія засипання і остаточне відновлення надмогильних реквізитів), могилу, відновлену після ексгумації.

Отримані фотознімки оформлюють у вигляді фототаблиці. Знімки у ній повинні наклеюватися на бланк у послідовності, що відповідає проведеним діям; за необхідності може бути виконана розмітка стрілками, літерами, цифрами. Такі ж фотознімки, але без розмітки, отримані під час зйомки, додають до фототаблиці в приклеєному конверті. У пояснювальних написах під знімками вказують зміст зображення, з якого боку воно знято, що позначено стрілками [9, с. 49].

Написи повинні відповідати записам, зробленим у протоколі ексгумації. Всі знімки скріплюють відбитком печатки органу досудового розслідування та підписом слідчого. Фототаблицю підписує особа, яка її склала.

Крім фотографування, враховуючи специфіку проведення ексгумації, бажано застосовувати відеозйомку або ж поєднувати ці два факультативні види фіксації. Слід зазначити, що зйомка на відеокамеру під час проведення цієї процесуальної дії може бути як безперервною, так і з перервами. У першому випадку, відповідно до абзацу першого частини 7 статті 223 КПК України, у разі застосування безперервного відеозапису понятих можна не запрошувати, у другому – фіксують лише процесуально і криміналістично-важливі моменти проведення ексгумації трупа за обов'язкової участі понятих.

Згідно з частиною 3 статті 105 КПК України, додатки до протоколів, зокрема фототаблиці чи відеозапис, повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

У низці випадків, коли можливості фотозйомки чи відеозапису не можуть передати місця проведення ексгумації, особливостей оточуючої місцевості тощо, можуть бути складені схеми, плани, креслення чи замальовки як додаткові до протоколу способи фіксації. У цій ситуації, на відміну від

складання фототаблиці, поняті можуть відразу своїми підписами посвідчити правильність їх складання.

Повноваженнями допомагати слідчому правильно викласти в протоколі виявлені дані, в упорядкуванні схеми, плану місця події, у проведенні фото-, відеозйомки, а також звукозапису, кримінальний процесуальний закон наділяє спеціаліста. Так само він має право знайомитися з протоколом процесуальної дії, висловлювати свої зауваження щодо його змісту і підписувати цей документ. Така допомога дозволяє правильно віддзеркалити в протоколі виявлені дані, адекватно описати об'єкти, що містять інформацію доказового значення, і створити ясну та зрозумілу для сприйняття іншими адресатами доказування картину проведеної слідчої (розшукової) дії.

Проведення ексгумації трупа є досить складною і специфічною слідчої (розшуковою) дією, що вимагає професіоналізму і високого рівня підготовленості слідчого.

Важливість заключного етапу ексгумації трупа полягає у тому, що на ньому здійснюється фіксація її ходу та результатів, від повноти та об'єктивності якої залежить доказове значення тих дій, з метою проведення яких призначалася ексгумація. Неналежне оформлення ходу та одержаних результатів може поставити під сумнів допустимість доказів, одержаних внаслідок проведення інших процесуальних дій, пов'язаних з ексгумацією: огляду, одержання зразків для експертного дослідження, різного роду експертиз ексгумованого трупа. Без належного процесуального оформлення встановлені слідчим відомості про факти не можуть визначатися як докази у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Бахин В.П. Понятие, сущность, и содержание криминалистической тактики: лекция для студентов и слушателей юридических вузов / В.П. Бахин. К., 1999. 268 с.

2. Рожнова В.В. Уголовно-процессуальный документ как обязательный атрибут процессуальной формы / В.В. Рожнова. Эволюция уголовного судопроизводства на постсоветском пространстве: Материалы международной научно-практической конференции в 3-х книгах 22–23 июня 2006 года. Книга 1. Киев. С. 206–210.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 10 січ. 2020 р. :

(офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 408 с. – (Кодекси України)

4. Павлик П.М. Процесуальна документація: навч. посібник / П.М. Павлик, Ж.В. Удовенко, Т.М. Кілічава. – К.: Центр учбової літератури, 2007. 464 с.

5. Кучинська О.П. Кримінально-процесуальні документи. Досудове та судове провадження: навч.-практ. посібник / О.П. Кучинська. К.: Юрінком Інтер, 2009. 408 с.

6. Форми кримінально-процесуальних документів: [посібник] / упоряд. В.О. Попелюшко, Л.Я. Стрельбіцька, О.П. Герасимчук; за ред. В.О. Попелюшко. К. : Прецедент, 2009. 192 с.

7. Поркшеян О.Х. Судебно-медицинская экспертиза эксгумированного трупа: лекция для врачей-курсантов / О.Х. Поркшеян. Выпуск первый: эксгумация трупов, поводы к ним. Краткая историческая справка. Организация и проведение эксгумации. Изменения трупа и одежды на нем в могиле. Ленинград, 1971. 53 с.

8. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, у кримінальному провадженні України: навчальний посібник / В.І. Галаган, М.Й. Кулик, Н.С. Моргун, Ю.В. Терещенко. Київ, 2018. 113 с.

9. Натура А.И. Эксгумация и особенности тактики следственных действий, связанных с эксгумированным трупом / А.И. Натура, Д.А. Натура. М. : Юрлитинформ, 2003. 104 с.

Лизогубенко Євген Віталійович,
старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
Никифорчук Вадим Дмитрович,
співробітник Державного бюро розслідувань, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У СФЕРІ БАНКІВСЬКИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ

На сучасному етапі державного будівництва, розвитку економіки, ринкових відносин важлива роль відведена інституту фінансових правовідносин, як одному з регуляторів економіки.

До обов'язків держави належить забезпечення фінансово-банківської безпеки, що є відносно новою економіко-правовою

категорією, вплив на яку зумовлюється загрозами, характерними для фінансово-кредитної системи України.

Особливого значення у цій проблемі набуває безпека розрахунків і платежів між суб'єктами господарювання, а також фізичними особами. Поширене впровадження в українську економіку електронних технологій наприкінці XX і на початку XXI ст. ст. спричинило небувалу прогресивну перебудову сфери розрахунків і платежів, і сьогодні забезпечує входження країни у глобальну світову економічну систему.

Упровадження електронних засобів розрахунків і платежів відбувається не без проблем. Недосконалість законодавчої бази, прорахунки, а інколи й свідомі неправомірні дії під час реформування фінансово-кредитних інститутів і недоліки діяльності правоохоронної системи, зумовили активізацію злочинних проявів у цій сфері, що має негативний вплив на розвиток фінансово-кредитних відносин, систему електронних розрахунків і платежів.

Одним із уразливих та криміногенних напрямів у фінансово-кредитній сфері є банківська система, якій завдається значна матеріальна шкода, зокрема, під час вчинення злочинів з використанням електронних платежів. Це пов'язано з неузгодженістю правового статусу учасників правовідносин, технічною новизною елементів платежів, як інструмента розрахунків, вадами і прорахунками банків, нестійкою економічною ситуацією та значною кількістю IT-фахівців, які залучаються злочинними угрупованнями до вчинення злочинів у сфері банківських електронних платежів.

Для ефективного виявлення та розкриття злочинів, учинюваних у сфері банківських електронних платежів необхідно з'ясувати обставини, під час яких виявляють злочини, учинювані у сфері банківських електронних платежів, а також визначити об'єкти, які містять інформацію щодо ознак злочинів цієї категорії, зокрема конкретні місця, коло осіб пошуку, предмети та документи.

До конкретних місць пошуку належать: окремі приміщення, у яких розміщені автоматизовані системи банківських електронних платежів; електронні носії інформації; підприємства, установи та організації, які використовують інформаційні або телекомунікаційні технології, що забезпечують банківські електронні платежі; електронно-обчислювальна техніка (комп'ютер, сервер); автоматизовані системи; електронні інформаційні системи; телекомунікаційні

мережі; провайдери телекомунікацій, що надають послугу доступу до мережі Інтернет.

Досліджуючи ознаки виявлення та розкриття злочинів, учинюваних у сфері банківських електронних платежів, необхідно визначити методику оперативного пошуку ознак злочинів та визначити категорії осіб, які можуть володіти інформацією про осіб та злочини, що готуються або вчинені та умовно поділити їх на: які мають доступ до інформації про фінансові операції, що здійснюються у сфері банківських електронних платежів; які внаслідок професійної діяльності, отримали знання у сфері банківських електронних платежів і мають можливість застосувати їх із злочинною метою; які мають доступ до електронно-обчислювальної техніки, шляхом використання якої вчинено злочин у сфері банківських електронних платежів; які за ознакою професійності мають можливість та мотивацію на вчинення злочину у сфері банківських електронних платежів; які можуть володіти службовою (банківською) інформацією; які, відповідно до своїх функціональних обов'язків, зобов'язані виявляти та фіксувати злочинні дії у сфері банківських електронних платежів, наприклад, банківських служб безпеки тощо; які можуть володіти відомостями про певні обставини вчинення злочину; які мають у своєму розпорядженні відповідну інформацію, аналіз якої зумовлює ефективність здійснення оперативного пошуку.

До предметів, як об'єктів оперативного пошуку, можуть належать: апаратно-програмні засоби (комп'ютери, носії інформації, програмне забезпечення тощо); предмети, які безпосередньо використовувалися під час підготовки та вчинення протиправних дій (аналітичні матеріали роботи конкретних банківських платіжних систем, схеми підключення до телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем відповідної банківської установи, матеріали графіку роботи служби безпеки конкретної банківської установи); предмети, аналіз яких дозволяє встановити адреси Інтернет-сайтів, з яких отримувалась інформація (адреси банківських установ, карти (схеми) міст, на яких позначено розташування банківських установ, проспекти або адреси магазинів, що продають устаткування та матеріали для виготовлення); предмети, що є результатом протиправних дій (гроші та матеріальні цінності, отримані внаслідок вчинення злочину, та предмети, що свідчать про їх отримання); предмети, в яких містяться ознаки злочину (записні книжки, номери розрахунків

тощо, системні модулі, частини і деталі, що використовувалися для створення спеціальних технічних засобів).

До документів, що можуть містити інформацію про протиправну діяльність, можуть належати: документи, що свідчать про легітимність (нелегітимність) діяльності суб'єкта господарювання, технічні можливості або інформаційні ресурси якого використовували злочинці; документи, що свідчать про належність відповідних технічних, апаратно-програмних засобів певним особам; документи, що складаються в процесі легальної діяльності у сфері комп'ютерних технологій; документи, пов'язані з фіксацією обставин використання комп'ютерної техніки; документи, що свідчать про здійснення певних видів електронних платіжних операцій; документи, що складаються в банківських установах; документи, що підтверджують проведення платіжних операцій; документи, що свідчать про місце зберігання викрадених з електронних рахунків коштів тощо.

Так на нашу думку для ефективного виявлення та розкриття злочинів у сфері банківських електронних платежів необхідно в першу чергу звернути увагу, на отримання інформації під час оперативного обслуговування банківських установ; обмін інформацією з підрозділами служб безпеки банківських установ; отримання інформації від провайдерів послуг; моніторинг інформації, що надходить із засобів масової інформації; моніторинг мереж телекомунікацій; вивчення інформації, яку містить слідча картина (при надходженні заяви про вчинення злочину у сфері банківських електронних платежів); надання запитів з використанням можливостей Інтерполу, Європолу.

Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Сучасна злочинність, яка включає в себе кваліфіковані кримінальні правопорушення, є складною для розслідування та характеризується, насамперед, планомірним використанням фахових знань у різних галузях економіки, новітніх IT-технологіях, сфери послуг, а також накопиченого злочинним

світом досвіду вчинення злочинів і протидії правоохоронним органам, застосуванням легальних установ, підприємств, організацій, що мають значні технічні та фінансові ресурси професійно організованої інфраструктури, з метою одержання максимального злочинного прибутку. Кримінальні співтовариства ретельно замасковані та зашифровані, до того ж переважно прикриті корумпованими структурами органів державної влади та окремих представників правоохоронних органів.

Традиційна методика розслідування, яка безпосередньо використовується оперативними підрозділами НПУ – від слідів до події і злочинця – для особливо тяжких злочинів у теперішній час не спрацьовує.

Для їх виявлення та розслідування необхідні нові методи й підходи [1].

Методи, форми та заходи, які нині застосовують оперативні підрозділи Національної поліції України у боротьбі з груповою та організованою злочинністю потребують значних фінансових, технічних, інформаційних та людських ресурсів і не завжди приносять потрібний позитивний результат.

Ефективне виконання завдань, покладених на працівників Національної поліції України, які займаються розкриттям найбільш небезпечних та резонансних злочинів станом на сьогоднішній день, вимагає підвищення фахової якості підготовки працівників для оперативних підрозділів.

Одне з найважливіших питань, яке зараз виникає в системі Національної поліції України – це формування якісного та професійного ядра фахівців, спроможного виконувати поставлені складні в оперативному плані завдання. На сучасному етапі боротьби з організованою злочинністю оперативним підрозділам Національної поліції України потрібні не просто поліцейські, які виконують відповідні функції, а оперативні працівники, професійна підготовка яких полягає не лише у формуванні знань, умінь та навичок, а й в реалізації їх особистих (лідерських) якостей, мотивації, спроможності виконувати поставлену оперативно-службову задачу.

Пошук, підбір, навчання та підготовка сучасних оперативних працівників – головне питання, яке повинно стояти на першому місці у роботі не тільки керівників оперативних підрозділів, які здійснюють боротьбу з груповою та організованою злочинністю, але закладів вищої освіти МВС України.

Колишні випускники закладів вищої освіти МВС України, отримавши диплом про закінчення вишу, не можуть працювати

так, як вимагає теперішній час. У них недостатньо професійних якостей, вони не мають часу на «розкачку», який був колись передбачений для входження в процес здійснення оперативно-розшукової діяльності. Сьогоденність вимагає значних фізичних, ділових, моральних, професійних та інтелектуальних якостей, якими повинен володіти молодий оперативний працівник.

У закладах вищої освіти системи МВС України потрібно запровадити поглиблену навчально-практичну діяльність в навчанні курсантів, які за своїми особистими, моральними, діловими якостями мають схильність до оперативно-розшукової діяльності та бажають проходити службу саме в оперативних підрозділах Національної поліції України.

За своєю специфікою, структурою, організацією діяльності заклади вищої освіти МВС України не тільки можуть, а й повинні стати першою сходинкою з ефективною системою теоретичного та практичного навчання у підготовці тих майбутніх оперативних працівників Національної поліції України, які у практичній діяльності будуть спроможні виконувати найбільш складні в оперативному плані завдання найвищої складності.

Ми вважаємо, що в освітній процес закладів вищої освіти МВС України потрібно ввести додаткові години для проведення виїзних практичних занять (у вигляді факультативу) з навчальної дисципліни «ОРД» за межами закладу для набуття та закріплення практичних професійних навиків, які необхідні майбутньому працівнику оперативного підрозділу НП України.

Також в освітньому процесі необхідно зосередити увагу на оволодінні і вдосконаленні знань в області оперативно-розшукової та розвідувальної діяльності з одночасним залученням фахівців, експертів різної спрямованості, які мають специфічний професійний досвід.

Зокрема, майбутній оперативний працівник після закінчення вишу обов'язково повинен вміти спілкуватися та знаходити спільну мову з різною категорією громадян та отримувати потрібну інформацію. Без кваліфікованої роботи щодо підготовки таких працівників говорити в подальшому про дієвий практичний результат немає сенсу. Вимогою сьогодення є те, що молодий фахівець – випускник закладу вищої освіти МВС України, має бути не тільки максимально теоретично і практично підготовленим до виконання оперативно-службових завдань різної складності, уміти професіонально застосовувати отримані знання на практиці, але й постійно, щодня підвищувати свій професійний рівень, не зупиняючись на досягнутому.

Список використаних джерел

1. Гула Л.Ф. Оперативно-розшукова характеристика протидії організованих злочинних груп правоохоронним органам та заходи щодо її припинення // Л.Ф. Гула // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск (69). Дніпропетровськ. ДДУВС, 2013. – С.83–93.

Ніколаюк Сергій Ігорович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ РІВНІ МОТИВАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ НАДАЮТЬ ІНФОРМАЦІЮ ПРО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Під час виявлення та припинення конкретного кримінального правопорушення державні інтереси й інтереси особи часто не збігаються. Обов'язок держави полягає у застосуванні регламентованих законом засобів з метою виявлення ознак кримінального правопорушення, встановлення винуватого у його вчиненні притягнення його до відповідальності. Формально, обов'язок громадянина полягає у наданні допомоги правоохоронним органам у виконанні їх функцій щодо протидії злочинності, але водночас, особисті інтереси полягають у збереженні наявних у громадянина благ, інтересів, їх недоторканності та непорушності. На нашу думку, індивід може і повинен бути зацікавлений у наданні допомоги компетентним органам у виконанні їх державних обов'язків, проте не можна цю особисту зацікавленість розглядати як обов'язок. Разом з тим, покази осіб забезпечують біля 80 % всієї доказової бази. В певних сферах держава сприяє та заохочує осіб повідомляти про можливі факти кримінальних правопорушень, наприклад – регламентована процедура повідомлень особами (викривачами) про факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, усно та письмово, у тому числі через спеціальні телефонні лінії, офіційні вебсайти, засоби електронного зв'язку, засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки тощо. Умови для здійснення повідомлення про можливі факти

корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», забезпечують викривачам спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, для чого в кожному з зазначених органів визначено особу спеціально уповноважену для запобігання корупції (на зазначену особу покладено обов'язки отримання та попередньої перевірки інформації від викривачів). Тобто детально регламентована процедура отримання від осіб (в тому числі і анонімно) інформації про окремий вид кримінальних правопорушень – корупційні правопорушення. Стосовно інших кримінальних правопорушень – процедури повідомлення про факти їх вчинення, перевірки та використання інформації, отриманої від конфідентів, і взагалі робота з конфідентами регламентується виключно підзаконними нормативними актами з обмеженим доступом.

Стислі строки перевірки, необхідність швидкого прийняття рішення що до використання такої інформації, ефективність її використання вимагає оперативної оцінки психологічних мотивів осіб, які надають інформацію про вчинення кримінальних правопорушень.

Враховуючи зазначене вважаємо за доцільне виділити основні аспекти мотивації таких осіб, які складають наступні рівні:

Перший рівень – бажання попередити покарання – тобто моральні принципи слугують інструментом прагнення уникнути неприємностей (таким мотивом може керуватися особа, яка сама приймала участь у вчиненні кримінального правопорушення, але з певних міркувань вирішила уникнути покарання шляхом отримання статусу конфідента).

Другий рівень – груба форма моральної оцінки, яка мотивована потребою у задоволенні власних бажань (таким мотивом може керуватися особа, яка використовує інформацію про кримінальне правопорушення з метою усунення конкурента, зокрема в кримінальному середовищі).

Третій рівень – мотивацією служить бажання уникнути відторгнення з колективу, соціальної групи, соціуму осіб, які знаходяться на відповідному рівні морального розвитку і не сприймають кримінальну поведінку як норму).

Четвертий рівень – якість морального розвитку обумовлює появу абсолютного імперативу, що не підлягає

критиці (аксіома) та проявляється у формі відповідного беззаперечного визнання владної структури (а не закону).

П'ятий рівень – мотивацією слугує усвідомлена та активна потреба поважати соціальний порядок та підтримувати юридично визначені правила поведінки – відповідно закон обертається на моральний імператив (бездумне виконання законів).

Шостий рівень – особи приймають моральні рішення ґрунтуючись на власній совісті і намагаючись поєднувати свої рішення з певними етичними нормами, навіть у тому випадку, коли їх рішення вступають у протиріччя з існуючими законами.

Сьомий рівень – особи фізично та психологічно неспроможні приймати інші рішення, ніж ті, що ґрунтуються на універсальних етичних імперативах.

Окрім цього існує ряд осіб, які не знаходять місця у такій класифікації, оскільки не дійшли у своєму моральному розвитку до стадії ухилення від покарання, якщо їх бажання диктують їм інше. Так само проблеми інших людей не значать для них нічого – клінічний термін – «соціопат».

Останні зміни до законодавства зокрема (антикорупційного) обумовлюють появу ще одного мотиву – корисливого, оскільки наприклад, право на винагороду має викривач, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у п'ять тисяч і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, установленого законом на час вчинення злочину. Розмір винагороди визначається судом у межах 10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного злочину або розміру завданих державі збитків від злочину. Розмір винагороди не може перевищувати трьох тисяч мінімальних заробітних плат, установлених на час вчинення злочину.

Таким чином зазначені мотиви та їх класифікація може бути використана для підвищення ефективності функціонування інституту конфідентів.

Павленко Сергій Олексійович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КЛАСИФІКАЦІЯ РІВНІВ ІЄРАРХІЧНОЇ СТРУКТУРИ ОРГАНІЗОВАНОЇ (ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ) ЗЛОЧИННОСТІ, ЩО СПЕЦІАЛІЗУЄТЬСЯ НА НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕПРАВЛЕННІ НЕЛЕГАЛЬНИХ МІГРАНТІВ

Аналіз наукових джерел, інформації Європолу, судової практики (вироків суду за ст. 332 КК України) та інформації ЗМІ дав змогу запропонувати авторську класифікацію рівнів ієрархічної структури організованої (транснаціональної) злочинності, що спеціалізується на незаконному переправленні нелегальних мігрантів [1, с. 219].

Організатор (лідер) організованого злочинного угруповання вищого рівня – ключова фігура в ієрархії (структурі) організованого злочинного угруповання, що спеціалізується на незаконному переправленні нелегальних мігрантів. Ця категорія осіб визначає стратегічні, організаційні й тактичні напрями злочинної діяльності, а саме: створює організоване (транснаціональне) злочинне угруповання; здійснює організацію та керівництво з підготовки і вчинення незаконного переправлення нелегальних мігрантів із країни походження до країни транзиту або країни призначення; вирішує кадрові питання, зокрема призначає ключових учасників, так званих «довірених осіб», а також може погоджувати кандидатури інших членів організованого злочинного угруповання; розроблює або погоджує план злочинної діяльності; визначає правила поведінки та дисципліни; забезпечує налагодження корумпованих зв'язків в органах законодавчої, виконавчої та судової влади з метою безперешкодного здійснення злочинної діяльності; забезпечує координацію злочинної діяльності з іншими транснаціональними організованими злочинними угрупованнями з країн походження, транзиту або кінцевого призначення нелегальних мігрантів; приймає інші рішення (фінансове та матеріально-технічне забезпечення), що впливають на ефективність та успішність функціонування організованого злочинного угруповання, що спеціалізується на незаконному переправленні нелегальних мігрантів.

Під час виявлення та документування цієї категорії осіб працівникам оперативних підрозділів слід ураховувати те, що притягнення до кримінальної відповідальності організатора (лідера) організованого злочинного угруповання вищого рівня за організацію незаконного переправлення нелегальних мігрантів супроводжується значними труднощами. Зокрема, як свідчать дані Європолу, такі особи зазвичай здійснюють координацію злочинної діяльності дистанційно та контактують лише з обмеженою кількістю членів організованого злочинного угруповання, а злочинну діяльність координують через так званих «довірених осіб». Також під час незаконного переправлення нелегальних мігрантів вони здебільшого територіально знаходяться в нейтральній країні, що не є «відправником», країною транзиту або пунктом кінцевого призначення.

В Україні, за даними правоохоронних органів та засобів масової інформації, особи, які контролюють значну частину тіньового капіталу, зокрема й отриманого від злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним переправленням нелегальних мігрантів, належать до категорії «злодії у законі» [1, с. 219].

Регіональні (місцеві) організатори (лідери) середнього або нижчого рівня організованої злочинності, що спеціалізуються на незаконному переправленні нелегальних мігрантів. У структурі (ієрархії) організованої злочинності ці особи здебільшого є «довіреними особами» організаторів (лідерів) організованої (транснаціональної) злочинності вищого рівня та, як правило, підпорядковуються їм, водночас в окремих випадках можуть діяти автономно. Ця категорія осіб на відміну від організаторів (лідерів) вищого рівня організованої злочинності під час незаконного переправлення нелегальних мігрантів територіально зазвичай знаходиться в країнах «відправлення», «транзиту» або кінцевого призначення з метою безпосереднього контролю та координації злочинної діяльності. Загалом регіональні (місцеві) організатори (лідери) середнього або нижчого рівня організованої злочинності відповідають за такі основні напрями злочинної діяльності: добір учасників організованої злочинності (вербувальники, провідники (перевізники), перекладачі, особи, відповідальні за підроблення документів, корупційні зв'язки тощо); розроблення злочинного плану; визначення маршрутів нелегальної міграції (наземні, повітряні, морські); вербування (добір) потенційних осіб, які бажають перетнути незаконно державний кордон, а також формування цінової політики за надання незаконних послуг тощо.

Зрештою, регіональні (місцеві) організатори (лідери) середнього або нижчого рівня організованої злочинності, що спеціалізується на незаконному переправленні нелегальних мігрантів, наділені такими ж «злочинними повноваженнями», що й організатори вищого рівня, лише на регіональному (місцевому) рівні.

Вербувальник нелегальних мігрантів – особа, відповідальна за добір (підшукування) потенційних нелегальних мігрантів для подальшого їх незаконного переправлення. Зазвичай вербувальники мігрантів є з ними однієї національності, оскільки спільні етнічні, релігійні та культурні цінності сприяють більш швидкому встановленню довірчих взаємин між організованою злочинністю та нелегальними мігрантами. Для маскування злочинних дій організована злочинність у ряді випадків до вербування потенційних нелегальних мігрантів залучає туристичні фірми, вантажні компанії, що в подальшому можуть використовуватися й для відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом.

Провідники (перевізники) – це здебільшого місцеві жителі, які досконало обізнані з особливостями місцевості, де повинно відбуватися незаконне переправлення нелегальних мігрантів, володіють інформацією про розміщення місцевих пунктів пропуску через державний кордон, розклад чергувань змінних нарядів прикордонної служби, а також можливі маршрути їх обходу. Нерідко ця категорія осіб має корумповані зв'язки серед місцевих працівників правоохоронних органів та інших службових осіб і може здійснювати підкуп цих осіб з метою безперешкодного незаконного переправлення нелегальних мігрантів [1, с. 220].

У структурі організованої злочинності, що спеціалізується на незаконному переправленні нелегальних мігрантів, у разі потреби можуть діяти й інші категорії осіб, зокрема особи, які відповідають за підроблення проїзних, біометричних або інших документів; члени організованих злочинних угруповань, які відповідають за налагодження корумпованих зв'язків в органах влади (надання державним, військовим та правоохоронним органам «хабарів» за безперешкодний перетин кордону). Особливу увагу працівникам оперативних підрозділів під час виявлення та документування протиправної діяльності, пов'язаної з нелегальною міграцією, необхідно звертати на те, що до такої діяльності зазвичай залучаються досвідчені спеціалісти з ІТ-технологій, які відповідають за поширення інформації щодо нелегальної міграції в соціальних мережах і

моніторинг нелегальних міграційних маршрутів шляхом використання супутникових та інших технологій з метою виявлення ділянок із слабким прикордонним контролем, мають корупційні зв'язки з прикордонниками, поліцейськими, береговою охороною. У разі потреби організовані злочинні угруповання можуть залучати до своєї злочинної діяльності перекладачів та інших осіб залежно від походження нелегальних мігрантів, географічного розташування країн транзиту або призначення, етнічних особливостей учасників організованої злочинності тощо.

Зважаючи на викладене, можна дійти висновку, що, особливо важливе значення для обрання оперативними підрозділами ефективної (успішної) тактики виявлення та документування нелегальної міграції як однієї із сфер діяльності організованої злочинності становить інформація про ієрархічну структуру організованої (транснаціональної) злочинності, а також методи тактики її злочинної діяльності [1, с. 221–222].

Список використаних джерел

1. Павленко С. О. Тактика виявлення та документування оперативними підрозділами нелегальної міграції як однієї зі сфер діяльності організованої злочинності. Проблеми законності. 2019. Вип. 147. С. 210–228. doi: https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.181335.

Пічкуренко Сергій Іванович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Злагода Ольга Валеріївна,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ І СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Однією з умов, яка забезпечує реалізацію завдань кримінального судочинства щодо виявлення та розкриття злочинів підрозділами Національної поліції України є налагодження системи взаємодії оперативних і слідчих підрозділів під час

методологічного супроводження оперативно-розшукових справ слідчими та оперативного супроводження кримінального провадження оперативними підрозділами Національної поліції України.

Проблеми взаємодії оперативних і слідчих підрозділів вивчали О. М. Бандурка, И. И. Басецкий, Б. Є. Богданов, В. І. Василинчук, М. Л. Грібов, В. К. Колпаков, А. Г. Лєкарь, В. І. Литвиненко, Д. Й. Никифорчук, В. Л. Ортинський, М. А. Погорецький, І. І. Приполов та ін. Водночас аналіз наукових праць засвідчує, що зазначені питання потребують подальшого дослідження.

Вичерпними підставами заведення оперативно-розшукових справ є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх [1].

Оперативно-розшукова справа – спеціальна справа (досьє), в якій концентруються матеріали оперативно-розшукової діяльності оперативних служб, щодо документування протиправних діянь окремих осіб та груп, підозрюваних у підготовці вчиненні злочину, встановлення осіб, які готують злочин або розшук осіб які ухиляються від кримінального судочинства.

Мета заведення оперативно-розшукової справи – збирання й аналіз фактичних даних (інформації) про підозрюваних осіб; перевірка й оцінка результатів ОРД, прийняття на їх основі оперативно – розшукових та кримінально – процесуальних рішень [2].

При заведенні оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи начальник оперативного підрозділу звертається до начальника слідчого підрозділу про закріплення за ОРС слідчого. Починаючи з цього моменту слідчий забезпечує методичне супроводження ОРС та надає практичну допомогу оперативному підрозділу в плануванні та проведенні оперативно-розшукових заходів, що в подальшому використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. У разі встановлення під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичних даних, що свідчать про ознаки злочину в діяннях окремих осіб та груп, але

якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник оперативного підрозділу інформує про це начальника слідчого підрозділу і лише після закінчення їх проведення матеріали ОРС виносяться на розгляд оперативної наради для розроблення спільних заходів з їх реалізації [3].

В подальшому під час реалізації матеріалів ОРС складається план реалізації, який затверджується начальниками слідчого та оперативного підрозділів. В плані передбачаються відповідні оперативно-розшукові заходи, їх виконавці та заходи, щодо легалізації зібраних матеріалів як підстав для початку досудового розслідування [3].

Третій етап починається з моменту порушення кримінального провадження і здійснюється до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили, а також у разі закриття кримінального провадження. На цьому етапі оперативні працівники виконують доручення слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора [4]. Доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [5].

Належна організація взаємодії оперативних і слідчих підрозділів надасть змогу для реалізації основних функцій органів досудового розслідування під час виявлення та розкриття злочинів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Документи Верховної Ради України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

2. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. : В. В. Коваленко, Є. М. Моісєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – Т. 6. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – К. : Атіка, 2010. – 1128 с.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні.-

Наказ МВС України 07.07.2017 №575.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.z0937-17.

4. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.11.2015 № 1377.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. // Документи Верховної Ради України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

Приполов Іван Іванович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАВДАНЬ

В умовах реформування Національної поліції України, інших правоохоронних органів, судової системи ключовим питанням постає якість професійної підготовки кадрів для її оперативних підрозділів. Перед спеціальними навчальними закладами системи МВС України стоїть завдання забезпечення максимальної готовності до виконання службових завдань випускниками освітніх ступенів бакалавр, магістр. У числі дисциплін професійного спрямування ключова роль відводиться «Оперативно-розшуковій діяльності» та її спецкурсам, що покликані забезпечити оперативно-розшукову підготовку випускників. Водночас, з набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом (2012 р.) та одночасним внесенням суттєвих змін в Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» по суті розпочався новий етап для теорії та практики ОРД. Насамперед, переосмислення ролі оперативно-розшукової діяльності (ОРД), її основних інституцій: оперативно-розшукової тактики, оперативного пошуку, оперативної розробки, агентурної роботи та ін. у процесі виявлення, попередження, припинення кримінальних правопорушень та забезпечення розслідування кримінальних проваджень. На часі також пізнання її сучасних завдань, тенденцій розвитку, механізму правового регулювання та нормативного забезпечення. Першочерговим бачиться удосконалення моделі випускника оперативно-розшукової спеціалізації у підготовці фахівців для підрозділів кримінальної поліції. По-друге, вибір науково обґрунтованих інноваційних

технологій навчання при проведенні практичних занять із здобувачами.

Застосування оперативно-розшукової тактики в питаннях викриття та забезпечення розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів є беззаперечним фактом і необхідністю. Саме тут об'єктивно існують та присутні обставини (оперативно-розшукові ситуації) з елементами гострої боротьби, протиборства, пошуку істини владним суб'єктом (оперативний працівник, слідчий, прокурор) в умовах протидії і дезінформації з протилежної сторони, коли досягнення мети потребує шифрування завдань, планів та конспірації дій учасників. У цивілізованій, правовій державі правоохоронний орган просто зобов'язаний бути хоча б на декілька кроків вперед та вигравати цей двобій, тим самим забезпечувати непорушні права і свободи своїх громадян. В Україні є напрацьований практичний досвід(тактика та методика) оперативних та слідчих підрозділів щодо успішної протидії злочинності. Однак, ряд об'єктивних факторів суттєво стримують та ускладнюють процес притягнення окремих членів злочинних угруповань до кримінальної відповідальності. Насамперед, це незавершеність реформування судової системи, органів прокуратури, корупційний чинник, кадрові проблеми в правоохоронних органах з причин відсутності сучасних критеріїв оцінки діяльності слідчого, оперативного працівника, зволікання з переходом на контрактну форму призначення керівників середньої ти низової ланки, пострадянський синдром з "корупційним присмаком" щодо порядку (технології) погодження, отримання дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих(розшукових) дій, безвідповідальне виконання окремими прокурорами функцій процесуальних керівників, а звідси і слабка позиція сторони обвинувачення в суді, і зрозуміло, недостатнього фінансування оперативно-слідчих працівників, які виконують свої обов'язки в умовах серйозних професійних ризиків, відсутності їх реального соціального захисту тощо.

В основі методології криміналістичної, оперативно-розшукової тактики лежить, окрім інших елементів, активне використання даних психології, логіки, педагогіки, а нині і кримінального аналізу, наукової організації праці та науки управління.

Оперативний працівник має відчувати психологічний стан, аналізувати, прогнозувати поведінку протилежної сторони (правопорушника); суттєве значення має набуття фахівцями

кримінальної поліції оперативно-тактичного мислення, уміння моделювати як розвиток кримінальної події, так і поведінку об'єкта вивчення та спостереження. Процес оперативно-розшукового та криміналістичного пізнання вимагає від співробітника оволодіння прийомами аналізу, синтезу кримінальних інцидентів та вмінням прогнозувати при побудові оперативно-розшукових, слідчих версій. Оперативно-тактичні знання включають систему умінь і навичок з організації і тактики здійснення оперативно-розшукових заходів у відповідній оперативно-розшуковій ситуації, вміння моделювати, планувати, використовувати різноманітні прийоми та способи створення сприятливих умов для успішної протидії злочинності; своєчасності, повноти, достовірності фіксації фактичних даних та використанню їх результатів в оперативно-розшуковому пізнанні.

Модель підготовки фахівця у вищих спеціалізованих навчальних закладах для підрозділів кримінальної поліції визначається в освітньо-кваліфікаційних характеристиках. Її реалізація включає ґрунтовну оперативно-розшукову підготовку майбутніх фахівців для оперативних підрозділів Національної поліції України. Оперативно-розшукова підготовка розглядається нами, насамперед, як система знань і вмінь працівника підрозділу кримінальної поліції по реалізації компетенції, визначеної Законом України «Про ОРД2. Якість підготовки значною мірою залежить від використання науково-педагогічними працівниками нових освітніх технологій. Акцент має бути зроблений не на оволодіння готовими знаннями, а на формування здатностей творчо, креативні підходити до виконання різноманітних завдань практичної діяльності. Традиційні лекційні, семінарські заняття можуть надати інформацію про ефективні методи розкриття, розслідування злочинів. Однак, як їх застосовувати і в яких ситуаціях, можливо ефективно навчити тільки в рамках практичних занять з використанням поліцейських квестів [7, с. 156].

Особливої ваги у професійному становленні майбутнього фахівця оперативного підрозділу мають знання спеціальної тактики, методичних рекомендацій, що визначають алгоритм дій оперативного працівника в конкретній оперативно-розшуковій ситуації.

Аналіз практичної діяльності підрозділів кримінальної поліції та багаторічний досвід роботи автора у цій сфері дозволяє стверджувати, що знання необхідні для успішного виконання завдань та доручень на проведення пошукових,

оперативно-розшукових заходів, НС(Р)Д поділяються на юридичні, психологічні, криміналістичні, оперативно-тактичні. Фундамент майбутнього фахівця оперативного підрозділу становлять оперативно-тактичні, що включають: знання з організації і тактики здійснення оперативно-розшукових заходів у відповідній оперативно-розшуковій ситуації, вміння моделювати, планувати, використовувати різноманітні прийоми та способи для створення сприятливих умов для успішної протидії злочинності; своєчасності, повноти, достовірності фіксації фактичних даних та використанню їх результатів в оперативно-розшуковому пізнанні.

Активізація мотивації здобувачів вищої освіти до набуття професіоналізму за обраною спеціальністю при вивченні дисципліни ОРД найповніше розкривається в ділових іграх на практичних заняттях.

Список використаних джерел

1. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / [Є. М. Моісеєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін.]; за ред. проф. О. М. Джужи. К. : Правова єдність, 2009. 310 с.

2. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі(розшукові) дії (Загальна частина): Василинчук В.І., Никифорчук Д.Й., Чернєй В.В. та ін. К.: Розвиток, 2013. 236 с.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 7.07. 2017 р. № 575.

4. Недопущення типових помилок документування діяльності організованих злочинних груп: метод. рек./ МНД УП БОЗ при РНБО України, ГПУ, НАПУ; [авт.: М.В. Гребенюк, І.І. Тупеляк, О.Б. Комарницька та ін.]. Київ, 2018. 84 с.

5. Кудерміна О.І. Використання сучасних освітніх технологій у професійно-психологічній підготовці правоохоронців. Юридична психологія та педагогіка. 2011. № 1. С. 151–160.

Севрук Володимир Геннадійович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДЕПАРТАМЕНТ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ, СФОРМОВАНІ НА ЕТНІЧНОМУ ПІДҐРУНТІ

Суб'єкти протидії злочинності утворюють цілісну у функціональному й організаційному відношенні систему, з'єднану спільністю мети та управління у сфері протидії злочинності. Складність цієї системи обумовлена, з одного боку, багатогранністю виконуваних завдань по забезпеченню безпеки, запобіганню, профілактиці, припиненню, розкриттю і розслідуванню злочинів, а з іншою – розподілом завдань між суб'єктами різних рівнів, що обумовлене ієрархічною побудовою системи. Дана система є складною соціальною організацією, бо вхідні в неї групи однорідних органів утворюють відносно самостійні організаційні формування, які функціонують на основі тотожних закономірностей. Кожне з таких формувань є підсистемою більш крупної системи і в той же час складається зі своїх підсистем [1].

Як зазначають науковці, оскільки злочинність, зокрема й організована етнічна, породжується складним причинним комплексом, протидія їй може бути ефективною лише за умови формування відповідної системи комплексних економічних, соціальних, правових та організаційних заходів, спрямованих на нейтралізацію, блокування, витіснення цього небезпечного явища на засадах здійснення спеціальної правоохоронної діяльності [2]. Ядром такої діяльності має стати принципово нова правоохоронна структура, здатна оперативно реагувати на ті виклики й загрози, які нині виникають із боку організованої етнічної злочинності [3, с. 477].

Створення системи спеціальних правоохоронних органів, що здійснюють протидію злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі пояснюється тим, що саме це суспільно-небезпечне явище

відрізняється специфічними ознаками, швидкими темпами зростання та поширеності, особливостями протидії з боку правоохоронних органів України.

У зв'язку з цим лише спеціальним підрозділам, які уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність, а також з використанням гласних, негласних штатних та позаштатних працівників [4] під силу здійснювати протидію організованим групам і злочинним організаціям, які сформовані на етнічній основі

Тому, виходячи із положення статті 5 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», законодавець виділив ряд підрозділів яких уповноважив на здійснення протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі.

Саме у межах своїх повноважень відповідні суб'єкти, тобто оперативні підрозділи різних відомств України проводять необхідні оперативно-розшукові заходи щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснюють профілактику правопорушень, згідно своїх обов'язків, що і являється ефективною протидією організованим групам і злочинним організаціям, які сформовані на етнічній основі.

Отже, безпосередніми суб'єктами які здійснюють протидію злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі є в першу чергу Національна поліція України та Служба безпеки України.

Необхідно відзначити позитивні зрушення. що відбулися у 2019 році щодо створення у структурі Національної поліції України Департаменту стратегічних розслідувань.

Урядом утворено як юридичну особу публічного права Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції [5]. Даний підрозділ утворений з метою підвищення ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції під час виконання завдань із забезпечення прав і свобод людини та протидії злочинності. Його основними функціями є виявлення і документування протиправної діяльності суспільно небезпечних кримінальних угруповань в регіонах, а також кримінальних «авторитетів» і так званих «злодіїв у законі», організованими

групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі.

Значення нашої наукової розвідки насамперед полягає в тому, щоб правоохоронні органи, які на практиці займаються протидією організованим групам та злочинним організаціям, які сформовані на етнічній основі, мали можливість отримати уявлення про це негативне явище. Також зібраний оригінальний емпіричний матеріал дасть можливість продовжити дослідження теоретикам у цій сфері [6, с. 78].

Список використаних джерел

1. Кримінологія: питання та відповіді / Кол. авторів: Авдеев О.О., Васильєв А. А. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. – Х.: Золота миля, 2015. – 324 с.

2. Мельничук Т.В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: кримінологічне дослідження : дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Т.В. Мельничук ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О., 2009. – 232 с.

3. Жаровська Г. П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні / Г. П. Жаровська // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 73. – С. 475–482.

4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. (зі змінами від 05.01.2017, підстава 1798-19).

5.Про утворення територіального органу Національної поліції постанова КМУ від 09 жовтня 2019 р. № 867.

6. Севрук В.Г. Поняття та сутність етнічної злочинності. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 4. С. 64–94. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.1495597.

Степанова Ганна Миколаївна,
доцент кафедри досудового розслідування ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ПІДПАЛИ

Проблема встановлення достовірних причин виникнення пожеж далеко не вичерпана. Вона залишається актуальною, без перебільшення, в усі часи. За певних умов, досліджуючи пожежі та бажаючи дійти істини щодо їх виникнення, ми створюємо логічні побудови на підставі різноманітних фактів. У більшості випадків єдиним суттєвим помічником у цьому процесі є наша спостережливість, підкріплена комплексом професійних знань. Система знань та уявлень про процеси, що відбуваються під час пожеж, загалом склалася. Напрацьовані довідково-інформаційні дані, які їх характеризують. Пожежа, як явище, розвивається у часі та просторі, тому її дослідження пов'язане із з'ясуванням обставин виникнення та розповсюдження, всієї сукупності явищ і наслідків, і з рештою – із встановленням причин її виникнення.

Кількість пожеж, причини яких не встановлені або встановлені невірно, все ще залишається великою, а це явище не припустимо, тому що пожежі відбуваються внаслідок порушення правил пожежної безпеки, халатності, що допускається окремими особами, або є результатом злочинних дій, спрямованих на пошкодження або знищення матеріальних цінностей, а також до приховування інших злочинів шляхом підпалу. Ці дії або бездіяльність не можуть залишатися без покарання.

Досудове розслідування у справах про підпали, у широкому розумінні, включає в себе комплекс кримінальних процесуальних дій спрямованих на збирання даних про обставини вчинення цього злочину та його причини. На підставі виникнення взаємозв'язку між окремими різноманітними фактами, що виявляються в ході огляду місця пожежі, можна зробити припущення щодо обставин розвитку подій, іншими словами, розглядати можливі версії виникнення пожежі.

Знищення чи пошкодження чужого майна, що здійснюється загально небезпечним способом (шляхом підпалу), може бути вчинено з різних спонукань - політичних мотивів, помсти, ревнощів, хуліганства, з метою одержання страхового відшкодування, психічно хворою людиною тощо. У деяких

випадках підпал може бути вчинено з метою приховування іншого злочину (викрадення, крадіжки, вбивства тощо) або знищення його слідів.

Більшість даних, які необхідні для встановлення причин пожежі, отримують під час огляду місця події. Своєчасність та якість проведення огляду має найважливіше значення для швидкого та об'єктивного аналізу події. Визначення переліку та послідовності дій під час огляду значною мірою залежить від особливостей підпалу. Найбільш ефективним є огляд, що здійснюється до завершення ліквідації пожежі, коли є можливість спостерігати явища, що супроводжують її розвиток, поведінку людей, опитати очевидців її виникнення та учасників гасіння. Безперечно, що специфіка об'єкту підпалу визначає особливості здійснення огляду в кожному окремому випадку, та все ж будь-який огляд умовно поділяють на загальний (статичний), детальний (динамічний) та заключний (цільовий) етапи. За результатами дослідження складаються протоколи огляду місця пожежі й вилучення необхідних предметів, вносяться остаточні корективи до планів, схем і креслень з позначенням на них форм та розмірів зон горіння, теплового впливу і задимлення. Комплекс вжитих заходів дозволяє у загальних рисах здійснити реконструкцію картини виникнення і розвитку пожежі, а також зробити висновки про ймовірне джерело запалювання і причину пожежі.

Основним юридичним документом, що констатує факт пожежі, є акт про пожежу, який складається згідно Наказу МВС від 14.06.2017 № 503 «Про затвердження форми звітності № 1-ППО (місячна) «Звіт про пожежі та їх наслідки» та форми акта про пожежу».

Акт про пожежу підписують всі члени комісії. У випадку не співпадання думок членів комісії з окремих питань, ці розбіжності записуються в особливі зауваження. Труднощі при складанні акту виникають при визначені розміру збитків від пожежі, її причин та осіб, винних у цьому. Акт про пожежу, як правило, складається протягом 1–3 діб з моменту виникнення пожежі. В акті про пожежу причини виникнення вказуються на підставі вивчення обставин на місці події, показань перших свідків, тощо. Якщо пожежа нескладна, то при достатньому досвіді працівників Державної служби надзвичайних ситуацій, вона може бути з'ясована достатньо вірно, або вказується як припустима. Акт про пожежу, як правило, є невід'ємною частиною матеріалів досудового розслідування.

Безперечно одним з найважливіших факторів, що впливають на проведення досудового розслідування, є своєчасне отримання інформації про обставини виникнення пожежі, розвиток та гасіння, від осіб, що причетні до цих подій. Слід враховувати, що людська пам'ять здатна фіксувати найбільш важливі факти та події. Пожежа є подією неординарною й тому викликає у людини яскраву емоційну реакцію та залишає глибокий слід. Однак поряд з запам'ятовуванням діє механізм забування, який виявляється або у неможливості відновити якісь деталі події, або у помилковому їх пригадуванні. Враховуючи зазначене, слід намагатися отримати свідчення очевидців якомога швидше, поки оперативна пам'ять людей зберігає суттєві деталі. Фахівець, який досліджує підпал, повинен встановити й опитати певних осіб, які: першими виявили пожежу, сповістили про неї, гасили пожежу до прибуття пожежних підрозділів, працювали у складі пожежних підрозділів, є відповідальними за пожежну безпеку об'єкта, несуть матеріальну відповідальність, потерпілі від пожежі, які відносяться до інших категорій свідків. Свідчення повинні записуватись дослівно у вільному викладі подій і фактів, що спостерігались. З метою уточнення свідчень ставляться додаткові запитання, які можуть стосуватися дотримання протипожежного режиму мешканцями або співробітниками, цілісності замків і стану засклення на момент виявлення пожежі та в процесі її гасіння, фактів погроз чи спроб здійснення підпалу, неблагополучних відносин у виробничих колективах чи між сусідами, факту недостач чи крадіжок майна, залежності окремих осіб від алкоголю, тютюнопаління, вживання наркотичних речовин, думки про можливу причину виникнення пожежі.

Перелік питань залежить від конкретної ситуації та від категорії до якої можна умовно віднести свідка. За результатами детального огляду місця події можна визначити які матеріали, сліди і предмети становлять інтерес для виявлення осередку підпалу. Усі вони набувають речових доказів за умов виявлення та вилучення з дотриманням певних вимог. Виявленні матеріальні об'єкти фотографують з прив'язкою до місця виявлення і детально описують за зовнішніми ознаками у протоколах вилучення та огляду місця події. Сліди можуть бути у вигляді відбитків, нашарувань, кіптяви, просочених ділянок матеріалів, залишків рідин, оплавлень струмопровідних жил, обвуглень чи характерних пошкоджень матеріалів, шару окалин металу, залишків покриттів, запахів тощо. Дослідження виявлених об'єктів у більшості випадків проводиться в

лабораторних умовах у порядку розгляду певних версій про місце і причину горіння.

На теперішній час більшою мірою, чим будь-коли, привертається увага до розслідування підпалів. І це не випадково. Практика розслідування пожеж свідчить про необхідність покращання організації цієї роботи і, в першу чергу, удосконалення процесуальних засобів збирання фактичних даних і доказування обставин пожежі. Збільшення пожеж і невиправдані збитки, які несе економіка України від них, зобов'язують розслідування таких справ піднімати на належну наукову основу і постійно працювати над удосконаленням роботи щодо розслідуванню злочинів прихованих шляхом підпалу.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС України від 14.06.2017 № 503 «Про затвердження форми звітності № 1-ППО (місячна) «Звіт про пожежі та їх наслідки» та форми акту про пожежу». Електронний ресурс. – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0829-17

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print.

3. Електронний мультимедійний навчальний посібник «Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні». 2018 року. Авторський колектив: Осауленко О.А., Самодін А.В., Симчук А.С., Степанов О.С., Степанова Г.М., Сухомлін Ю.В., Підвисоцький В.В. – URL: https://www.naiau.kiev.ua/books/slidchi_rozdii/index.html.

Сухомлин Юлія Володимирівна,
завідувач кафедри досудового розслідування ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КЛОПОТАННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Особливе місце у системі інституту клопотань у кримінальному провадженні посідають негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД), як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК).

За загальним правилом, НСРД проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ст. 246 КПК України) [5].

Насамперед слід зазначити, що у доктрині кримінального процесу існують різні точки зору щодо суті та змісту клопотання про проведення НСРД, як процесуального документа. Зокрема, сумнівною вважаю точку зору І.В. Басистої, що клопотання про дозвіл на проведення НСРД, є процесуальним рішенням слідчого [2, с. 219–220], адже не містить такої характерної ознаки, як владно-розпорядчий характер. Натомість, у ч. 3 ст. 110 КПК України визначається, що рішення слідчого приймаються у формі постанови.

Не підлягають сумніву чітко визначені законодавцем положення, які містяться у главі 21 КПК України, що ініціюючи питання про надання слідчим суддею дозволу на проведення НСРД, слідчий, прокурор складають клопотання, яке вимагає прийняття слідчим багатоаспектного рішення, оскільки він має враховувати як усвідомлення обставин кримінального правопорушення та цілей його розслідування, так і формування отриманих у перспективі фактичних даних в належну процесуальну форму доказів.

Зазвичай, як свідчить практика, виконання вимог п. п. 1, 5, 8 ч. 2 ст. 248 КПК України (найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; відомості залежно від виду негласної слідчої (розшукової) дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо) при підготовці відповідного клопотання про проведення НСРД не викликають складнощі у слідчого, прокурора. Водночас, виконання вимог п. 2 (щодо короткого викладу обставин кримінального правопорушення, у зв’язку з розслідуванням якого подається клопотання), а особливо п. 9 (щодо обґрунтування можливості отримання під час проведення НСРД доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з’ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які його вчинили) ч. 2 ст. 248 КПК України вимагає у слідчого та відповідно у прокурора такого обґрунтування процесуального рішення, яке є багатокритеріальним та характеризується необхідністю синтезу логічних, гносеологічних та психологічних аспектів.

Причинами відмов судом у задоволенні клопотань доволі часто є: невідповідність клопотання вимогам, передбаченим КПК та іншим вимогам (обґрунтованість, вмотивованість, логічність, лаконічність й зрозумілість, грамотність і культура оформлення) [6]; відсутність у матеріалах провадження об'єктивних підстав для проведення НСРД; відсутність відповідної інформації від оперативних підрозділів [1, с. 85]; недоведеність слідчим у клопотаннях неможливості отримання доказів без проведення зазначених дій; внесення клопотань слідчими, чиї повноваження не підтверджуються матеріалами кримінальних проваджень; неналежне оформлення прокурором погодження клопотання [3, с. 18] тощо.

Враховуючи зазначене, слідчий, прокурор повинен чітко дотримуватися вимог ч. 2 ст. 248 КПК України, що у клопотанні про проведення НСРД обов'язково зазначаються: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) КК України; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД; обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення; вид НСРД та обґрунтування строку її проведення; обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; обґрунтування можливості отримання під час проведення НСРД доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які його вчинили. До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання [5], що є обов'язковою вимогою, невиконання якої унеможливлює судовий розгляд клопотання про дозвіл на проведення НСРД.

Варто вказати на відсутність у КПК України положення, відповідно до якого клопотання про дозвіл на проведення НСРД необхідно розглядати у режимі, який би забезпечив збереження в таємниці факт та результати його розгляду, тобто в закритому судовому засіданні. На таку необхідність слушно, на наш погляд, вказують Л.Д. Удалова та О.В. Білоус, відсилаючи до

положення ч. 1 ст. 246 КПК України, де зазначається, що відомості про факт проведення НСРД не підлягають розголошенню [7, с. 155].

В окремих випадках, щодо проведення НСРД, законодавець визначає також й особливі підстави та умови подання клопотань, наявність яких у свою чергу складає предмет судового розгляду такого клопотання. Прикладом, для отримання дозволу на проведення моніторингу банківських рахунків, прокурор під час судового розгляду має довести наявність обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або необхідно здійснити розшук чи ідентифікацію майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності НАБУ. При цьому слідчий суддя в ухвалі щодо надання дозволу на моніторинг банківських рахунків зобов'язаний повідомити керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 269-1 КПК України).

Як свідчить слідча та судова практика, досить часто ініціатори клопотання, ігноруючи рішення слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання, неодноразово звертаються з аналогічним клопотанням, не усунувши недоліки, які були причиною відмови. Тому, право повторного звернення з тим самим клопотанням про дозвіл на проведення НСРД призводить до зловживань з боку слідчих. Так, слідчим суддею Апеляційного суду Харківської області від 18.02.2016 р. було повторно відмовлено слідчому у встановленні місцезнаходження радіоелектронного засобу шляхом установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), оскільки й при повторному зверненні з відповідним клопотанням, у ньому не були зазначені ідентифікаційні ознаки, які б дозволяли унікально ідентифікувати абонента спостереження [8].

Контраверсійною, на мій погляд, є точка зору В.А. Колесник, що якщо обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), проводять для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи в публічно недоступних місцях, житлі чи іншому її володінні, то отримання окремої ухвали слідчого судді з дозволом на проведення аудіо-, відеоконтролю особи як окремої НСРД не потрібне, оскільки встановлення таких

спеціальних технічних засобів прямо передбачене метою даної НСРД [4, с. 77–78].

Таким чином, дослідивши правові та організаційні особливості подання, розгляду та вирішення клопотань про проведення НСРД, вважати, що однією з передумов прийняття рішення про НСРД є обґрунтованість та вмотивованість відповідного клопотання слідчого, прокурора із достатньою деталізацією необхідних обставин та фактів у ньому в залежності від виду НСРД, а також матеріали кримінального провадження, що підтверджують необхідність її проведення. Однак, законодавчого врегулювання потребує передбачення обов'язку слідчого, прокурора при повторному зверненні з клопотанням про надання дозволу на проведення відповідної НСРД зазначати нові обставини, які до цього не розглядалися слідчим суддею.

Список використаних джерел

1. Андрусенко С. В., Смук А. О. Проблемні питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій при оперативно-розшуковій протидії організованій злочинності. Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності з протидії організованій злочинності: матер. Міжнар. наук.-практ. Інт.-конфер. (Одеса, 28 квітня 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 85–86.
2. Басиста І. В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми: монографія. Львів. ЛьвДУВС, 2013. 600 с.
3. Городовенко В. Судовий контроль за проведенням слідчих (розшукових) і негласних слідчих дій. Слово Національної школи суддів України. 2013. № 1. С. 15–20.
4. Колесник В. А. Негласні: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: науково-практичний посібн. Київ: Прецедент, 2014. 135 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17..
6. Погорецький М. А., Кушнерик Ю. А Процесуальне керівництво провадженням слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування грабежів та розбоїв. Право і громадське суспільство. Наукове видання: електронний журнал. URL: https://lcslaw.knu.ua/.../149-protsesualne-kerivnytstvo-provadzhen.

7. Удалова Л. Д., Білоус О. В. Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи у досудовому кримінальному провадженні. Київ: КНТ, 2015. 180 с.
8. Ухвала Апеляційного суду Харківської області від 18.02.2016. Справа № 645/119/16-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua.

Тарасенко Олег Сергійович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ХАРАКТЕРИСТИКА ХАКЕРА ЯК ОСОБИ, ЩО ВЧИНЯЄ ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОТИПРАВНИМ КОНТЕНТОМ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Хакер (англ. «hacker», від to hack – рубати) – особа, яка, використовуючи спеціальні навички, вміння, за допомогою програмних ресурсів (вірусів) отримує несанкціонований доступ до електронної інформаційної системи, електронно-обчислювальної машини (комп'ютера), автоматизованої системи, комп'ютерної мережі чи мережі електрозв'язку з метою вчинення умисних дій, спрямованих на отримання, спотворення, заміну чи видалення даних (інформації) на власний розсуд чи розсуд інших осіб.

Різновидами хакерів є «білі» хакери, дії яких у переважній більшості не пов'язані з порушенням закону, та «чорні» хакери, яких ще називають *крашери* (від англ. «crasher» – зломщик) – дії цих хакерів пов'язані із навмисним завданням шкоди електронній інформаційні системі та *крекери* або *кракери* (від англ. «cracker») – більш серйозні порушники, здатні спричинити будь-яку шкоду системі, їхні дії також пов'язані з викраденням інформації, інформаційних банків [1].

Перші згадки про хакерів датуються 1963 р., часом появи електронно-обчислюваних машин. Міжнародним актом, спрямованим на боротьбу з діями хакерів, є Конвенція про кіберзлочинність, прийнята 23 листопада 2001 р. [2]. Незаконними діями хакерів, за які Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність, є: вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (ст. 190); несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів),

автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361); створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (ст. 361-1); порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них обробляється (ст. 363) [3].

Здебільшого хакери можуть бути причетні до вчинення злочинів, пов'язаних з протиправним контентом, зокрема, способами несанкціонованого доступу до електронної інформаційної системи є використання навичок, у т.ч. за допомогою програмного забезпечення (вірусів) шляхом: безпосереднього доступу до носія інформації та дистанційного доступу до інформації через мережу Інтернет, wi-fi, інших мереж електрозв'язку. Під час несанкціонованого доступу до електронної інформаційної системи дії хакера спрямовані на дистанційний доступ до інформації, її зміну, вилучення чи копіювання, одержання кодів доступу чи паролів, приведення у несправність інформаційної системи тощо.

Отже, хакер – це особа, яка за наявності навичок і вмінь із використанням електронно-обчислюваних машин, програмних ресурсів, мережу Інтернет може вчиняти злочини, пов'язані із протиправним контентом в мережі Інтернет.

Список використаних джерел

1. Біленчук П. Д. Питання соціальної та криміналістичної характеристики комп'ютерного злочинця. URL: www.crime-research.ru/library/Bilen3.htm.

2. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

Томма Роман Павлович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ (ВИКРИВАЧІВ), ЯКІ НАДАЮТЬ ДОПОМОГУ В ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ, НА ПІДСТАВІ АНАЛІЗУ ВІТЧИЗНЯНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Під час виявлення та припинення конкретного корупційного правопорушення державні та особисті інтереси часто не збігаються. Обов'язок держави полягає у застосуванні встановлених і регламентованих законом засобів з метою встановлення винуватого у вчиненні правопорушення та притягнення його до відповідальності.

Викривач – особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог антикорупційного законодавства іншою особою (ст.53 Закону України «Про запобігання корупції») [3].

При аналізі нормативно-нормативно-правових актів, які передбачають правовий статус та заходи щодо забезпечення безпеки викривачів нами було проаналізовано ряд нормативно-правових актів:

1. Закон України «Про запобігання корупції» ст. 53. Особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебувають під захистом держави. За наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, або їх близьких осіб, у зв'язку із здійсненим повідомленням про порушення вимог цього Закону, правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [3].

Особа (викривач) або член її сім'ї не може бути звільнена чи примушена до звільнення, притягнута до дисциплінарної відповідальності чи піддана з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) або загрозі таких заходів

впливу у зв'язку з повідомленням нею про порушення вимог цього Закону іншою особою.

Інформація про викривача може бути розголошена лише за його згодою, крім випадків, встановлених законом.

2. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» ст. 2. передбачає право на забезпечення безпеки у кримінальному провадженні, за наявності відповідних підстав, окрім інших учасників кримінального судочинства: осіб, які заявили до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, запобіганню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; підозрюваному, обвинуваченому (як недолік відмічаємо, що така категорія, як викривач в переліку відсутня – формально така особа може виступати у кримінальному провадженні свідком обвинувачення, а категорія свідок в переліку відсутня; що стосується категорії осіб, які заявили до правоохоронних органів про кримінальне правопорушення, то тут в переліку відсутня категорія «викриття», а така особа (викривач) співпрацює саме у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (ч. 1 ст. 472 КПК України) [4; 2].

Аналіз зазначеного закону дозволив визначити ряд заходів, які застосовуються під час забезпечення безпеки осіб, які уклали угоду про визнання винуватості, умовою якої є обов'язок щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, а саме:

– особиста охорона, охорона житла і майна (житло і майно цих осіб можуть бути обладнані засобами протипожежної та охоронної сигналізації, можуть бути замінені номери їх квартирних телефонів і державні номерні знаки транспортних засобів, що їм належать (ст. 8 Закону);

– видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку (ст. 9);

– використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів (за письмовою заявою цих осіб або за їх письмовою згодою може проводитися прослуховування телефонних та інших переговорів, у ході прослуховування яких може застосовуватися звукозапис), візуальне спостереження (ст. 10);

– заміна документів та зміна зовнішності (ст. 11);

– зміна місця роботи або навчання (час вимушеного прогулу особи, взятої під захист, включається до трудового

стажу, а за вказаний період виплачується компенсація, при більш низькому заробітку на новому місці роботи виплачується різниця у заробітній платі відповідно до чинного законодавства і в порядку, встановленому КМУ) (ст. 12);

– закритий судовий розгляд (за мотивованою ухвалою суду) а також проведення допиту учасника кримінального провадження з використанням відеоконференції при трансляції з іншого приміщення, в тому числі у спосіб, що унеможливлює ідентифікацію особи, яка дає показання, то що [4].

3. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції (стаття 53 Державний захист викривачів) передбачає, що:

– викривачі, їх близькі особи перебувають під захистом держави;

– за наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну викривачів, їх близьких осіб у зв'язку із здійсненим повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»;

– для захисту прав та представництва своїх інтересів викривач може користуватися всіма видами правової допомоги, передбаченої Законом України «Про безоплатну правову допомогу» або залучити адвоката самостійно [6].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що ряд заходів щодо забезпечення безпеки такої особи також передбачено у КПК України, але без прив'язки до категорії осіб, які нами розглядаються. Тобто викривачі як особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції можуть виступати у якості свідка по справі кримінального провадження, чи особи, яка співпрацює зі слідством (уклала угоду про визнання винуватості).

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

3. Про запобігання корупції від 14 жовтня 2014 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 46, ст. 2047 від 14 жовтня 2014року № 1700-VII.

4. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 11, ст. 51).

5. Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації роботи із повідомленнями про корупцію. Рішення НАЗК України № 286 від 06.07.2017 року.

Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції від 17.10.2019 року: офіц. сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/198-IX.

Шапарь Артем Олександрович,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук

ДЕТЕКТИВНА (РОЗШУКОВА) ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ Й ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД

Приватна детективна діяльність давно практикується у зарубіжних країнах. З огляду на це, ми можемо проаналізувати роботу іноземних держав з метою правильного запровадження закону і легалізації цієї діяльності в нашій державі. Це дуже важливо, адже Україна з 2000 року намагається прийняти закон «Про приватну детективну (розшукову) діяльність».

Проаналізуємо роботу детективів у Німеччині. У цій країні діяльність детективних агентств регулюється федеральним законом «Про приватні підприємства» [1, с. 15]. У зв'язку з цим, зайняття таким видом діяльності не потребує додаткового ліцензування.

Згідно з Федеральним законом про приватні підприємства, для відкриття приватної детективної служби потрібен спеціальний дозвіл органів місцевої влади, в тому числі на укладання контрактів із замовником: відомством, підприємством, приватною фірмою. У такому дозволі може бути відмовлено у разі, якщо приватна структура не в змозі забезпечити необхідний рівень безпеки роботи або не має для цього достатніх фінансових, технічних чи інших можливостей [6, с. 253]. Правоохоронні органи взаємодіють з детективами: обмінюються оперативною інформацією, планують і проводять спеціальні операції та спільно

використовують оперативні сили і засоби. Система діяльності детективних агентств ФРН є однією з найрозвиненіших серед передових країн світу. І з її досвіду ми можемо дещо запозичити. Якщо особа має на меті стати детективом, їй не обов'язково мати юридичну освіту. Вона може пройти спеціальну підготовку у запроваджених центрах підготовки приватних детективів.

Сполучені Штати Америки теж країна із розвинутою системою приватних детективів. Кожний штат Америки окремо регулює приватну детективну діяльність. Для того щоб працювати детективом треба отримати ліцензію, яку кожний штат також видає окремо. В цій країні приватні правоохоронні організації розподіляються на: розшукові бюро, служби безпеки в різних промислових та комерційних структурах та охоронні агентства. [8; с. 4] Детективам присвоюються класи А та С. Клас А може займатися виключно збиранням інформації. Клас С дає право носіння зброї, проведення розслідування і надання охоронних послуг [3, с. 12]. Детективам обох класів дозволено затримувати осіб, запідозрених у скоєнні злочину, і передавати їх у поліцію, але заборонено проводити обшуки й арешти. Щодо взаємодії у штатах правоохоронних органів і приватних детективів, то вони не розслідують одні й ті самі злочини. Детективам забороняється розслідувати зґвалтування, підпали вбивства, тобто тяжкі злочини. Натомість вони займаються економічними злочинами: шахрайством, хабарництвом, злочинами у сфері комп'ютерної техніки та інше. Треба зазначити, що у США великий попит на приватну детективну діяльність. Сумарний річний прибуток таких приватних детективних агентств на 73% більше, ніж сукупний бюджет усіх державних правоохоронних органів.

Робимо висновок, якщо в Україні можливий такий же великий попит, то це надасть українцям багато робочих місць.

Великий досвід використання інституту приватної детективної діяльності має Великобританія. У Великій Британії є спеціальний орган, який здійснює ліцензування та перевірку приватної детективної діяльності, – Орган індустріальної безпеки Великобританії [4, с. 51]. Детективні агентства Великобританії виконують різні завдання: розробляють заходи безпеки за контрактами з урядовими органами, ведуть переговори з терористами, які захопили заручників, виявляють фактори подружньої зради. Взаємодія між правоохоронними органами і приватними детективами Великобританії є тісною. Багато хто з детективів, близько 70% раніше працювали у поліції, тому

інформаційне співробітництво добре підтримується під час розслідування злочинів та захисту прав і свобод громадян. [5, с. 32].

Законодавство Франції чітко відокремлює професію приватного детектива від професії юриста, діяльності нотаріуса, поліції та інших близьких за сутністю професій. Французьке законодавство, на відміну від англійського та німецького, регламентує приватну розшукову діяльність та приватну охоронну діяльність окремо. Взаємодія приватних детективів з державними правоохоронними органами Франції згідно із законодавством здійснюється таким чином: 1) міністр внутрішніх справ, міністр юстиції, орган судової влади в межах повноважень можуть витребувати від детектива, який обслуговує певну територію, будь-яку потрібну інформацію для забезпечення національної безпеки, підтримання громадського порядку, попередження та розкриття злочинів (інформація, що цікавить відповідні державні структури, повинна бути підготовлена та надана детективом у найкоротший строк); 2) якщо під час виконання своїх службових обов'язків детективу стане відомо про будь-які факти вчинення злочину або такого, що готується, він повинен негайно поінформувати про це прокурора або суд на відповідній території. Діяльність приватних детективів у Франції регулює закон «Про організацію професії приватного детектива» від 19 липня 1991 р., з останніми доповненнями та змінами, що набрали чинності у 2006 р. Відповідно до цього закону приватний детектив має право здійснювати пошук безвісти зниклих осіб, викраденого або загубленого майна; збір інформації про сімейний стан, поведінку, моральні якості, платоспроможність особи; збір доказів або пошук фактичних даних, які можуть призвести до викриття особи у вчиненні злочину, припинення конфліктів між особами тощо; виявлення промислового шпигунства.

Детективні агентства в різних державах відіграють різну роль. У деяких вони існують поза законом, фактично порушуючи його, у своїй спробі надавати відповідні послуги населенню, в інших – ефективно доповнюють діяльність правоохоронних органів і відіграють роль важливої складової системи державної безпеки.

Аналіз зарубіжного законодавства щодо детективної діяльності дає змогу виокремити позитивний досвід у зазначеній сфері для впровадження його в Україні.

На даний час на території України діяльність детективів не є розповсюдженою та широковідомою. Але наша країна має початок для розвитку у цій сфері. Для повного розуміння

сутності приватної детективної діяльності необхідно в подальшому вивчити всі її елементи. Водночас цей вид діяльності має свої проблеми. Починаючи з 2000 року різні автори намагаються запровадити законопроекти «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», та не всі проекти отримали законодавчу підтримку, з огляду на те, що існує певний ряд проблем і недоліків у законі, які треба усунути для поліпшення та ефективності роботи приватних детективів і приватних детективних агентств.

І на останок необхідно зазначити те, що детективна (розшукова) діяльність є одним з ефективних інструментів забезпечення безпеки і прав людини в сучасному світі. Розвиток цього виду професійної діяльності в галузі безпеки дозволить Україні і суспільству зробити ще один крок на шляху повної інтеграції в євро структури.

Безпека і дотримання конституційних прав людини були і залишаються одними із головних цінностей всіх сучасних цивілізованих держав.

Список використаних джерел

1. Закон ФРН «Про приватні підприємства», Режим доступу: Режим доступу: http://www.verfassungen.de/de/ddr/privatwirtschaftsgesetz90.htrn.
2. How to Become a Private Investigator [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lowkeypi.com/how-to-become-a-private-investigator.
3. Балуев Е. Н. Частная детективная деятельность как структурно-функциональный элемент механизма реализации правоохранительной функции современного государства (сравнительно-правовой аспект) / Е. Н. Балуев. Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. Вып. № 3, том 51, 2011. – С. 10–15.
4. Regulation of Private Investigations [Електронний ресурс] // Security Industry Authority: [сайт]. – Режим доступу: http://www.sia.homeoffice.gov.uk/Pages/licensing-privateinvestigations.aspx.
5. Чередниченко О. Ю. Проблемні питання правового забезпечення детективної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні [Електронний ресурс] / Чередниченко О. Ю. // Управління фінансово-економічною безпекою: інформаційно-аналітичне забезпечення та конкурентна розвідка = Management of financial and economic security: information-analytical support

and competitive intelligence: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Ялта, Крим, 30 верес. – 6 жовт. 2013 р. / Харків. нац. ун-т міськ. господарства ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/38681/1/181-182.pdf.

6. Черков В. О. Приватна детективна діяльність у розвинутих країнах світу. В. О. Черков, П. О. Попов. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2010, Вип. 2, сс. 248-259.

Шаповаленко Євген Володимирович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ РОЗШУКОВОЇ РОБОТИ

Відповідно до Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України, яка затверджена 15 листопада 2017 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1023 [1], інформатизація діяльності, а саме підвищення ефективності роботи і взаємодії через максимальне використання інформаційно-комунікаційних технологій у реалізації завдань органами системи МВС, визначено серед основних підходів з досягнення цілей Стратегії.

Процеси інформатизації потребують переосмислення, що обумовлено сучасними викликами для МВС, як багатопрофільного цивільного відомства, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сферах охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності забезпечення публічної безпеки і порядку. Змінилося ставлення до забезпечення інформаційних потреб, необхідна комплексна реорганізація та оптимізація відомчих інформаційних ресурсів, створення базового інструменту для автоматизації управлінських процесів, а також інтеграція до національної системи електронної взаємодії державних інформаційних ресурсів. Системна інтеграція повинна стати основним інструментом формування приватно-державного партнерства у напряму створення сервіс-орієнтованого інформаційного середовища [2].

Реалії сьогодення показують що, обмін інформацією між ресурсами державних органів відбувається за принципом

формування запиту та відповіді безпосередньо користувачем, що призводить до штучного інформаційного затримання.

Також до цього часу залишається неузгодженою архітектура взаємодії між інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами, бракує стандартизованих інтеграційних інтерфейсів для обміну даними.

Такий стан унеможливлює отримання оперативних даних з інших електронних реєстрів для виконання завдань пов'язаних з розшуковою роботою підрозділами Національної поліції України.

Оскільки підрозділи Національної поліції України формують інформаційні ресурси стосовно розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду; розшуку осіб, зниклих безвісти; встановлення особи невпізнаних трупів та людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком [3], необхідно зазначити, що під час здійснення розшукової роботи оперативними підрозділами Національної поліції України виявляються певні недоліки:

не завжди приділяється достатня увага належному рівню, якості, повноти та об'єктивності інформації, яка вноситься за кримінальними провадженнями, своєчасного внесення (надання) первинних облікових документів на осіб, які їх учинили, підозрюються в їх учиненні або переховуються від органів досудового розслідування, прокуратури, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісно зникли;

не проводиться підготовка працівників оперативних підрозділів, які повинні достатньо володіти знаннями, вміннями та навичками застосування інформаційних технологій. Оскільки основна частина кадрового потенціалу правоохоронних органів володіє юридичною освітою, то набуття технічних навичок повинно бути враховано при підготовці майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання;

не достатньо приділяється уваги щодо проведенню з працівниками оперативних підрозділів занять в системі службової підготовки по проведенню інформаційно-аналітичного пошуку інформації в мережі Інтернет, а також дотриманню безпеки працівників оперативних підрозділів під час здійснення інформаційно-аналітичної роботи в кіберпросторі;

низьке матеріально-технічне забезпечення оперативних підрозділів НПУ, слабка технічна оснащеність, неактуальність програмного забезпечення тощо.

Отже, зазначимо, що для підвищення рівня інформаційного забезпечення оперативних підрозділів НПУ, необхідно вжити заходів організаційно-управлінського характеру для вдосконалення розшукової роботи працівників територіальних інформаційних підрозділів (управлінь, відділів, відділень ГУНП), посилити щомісячний контроль за об'єктивністю та повнотою формування інформаційних підсистем, своєчасністю надання до обліку первинних документів, забезпечити належний рівень взаємодії зі структурними підрозділами та галузевими службами у частині формування інформаційних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року: Розпорядження КМУ від 15 листопада 2017 року № 1023-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80

2. Концепція програми інформатизації системи Міністерства внутрішніх справ України на 2018–2020 роки: Рішення колегії МВС України від 5 листопада 2018 року № 18 КМ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://mvs.gov.ua/upload/file/koncepc_ya_nformatizac_mvs_12.12.2018.pdf.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 07 липня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

Шевченко Тетяна Володимирівна,
кандидат юридичних наук, Національна поліція України

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Зважаючи на нинішній рівень розвитку науково-інформаційної сфери та поширеної розбудови цифрових технологій, постає питання накопичення та ефективного використання наявної інформації. Одним з факторів підвищення рівня ефективності роботи Національної поліції України на нашу думку є створення ефективної інформаційної системи.

Разом з тим, постає питання захисту накопиченої інформації, оскільки поняття інформаційної безпеки включає в

себе з одного боку забезпечення якісного інформування громадян та вільного доступу до різних джерел інформації, а з іншого – контроль за її використанням та непоширенням інформації з обмеженим доступом.

Рішення цієї комплексної проблеми дозволить захистити інтереси суспільства і держави, а також сприяти реалізації права громадян на отримання всебічної та якісної інформації. Проблема ефективного забезпечення безпеки інформації в державі передбачає вирішення таких масштабних задач, як: розроблення теоретичних основ забезпечення безпеки інформації; створення системи органів, відповідальних за безпеку інформації; вирішення проблеми керування захистом інформації і її автоматизації; створення нормативно-правової бази, що регламентує рішення всіх завдань забезпечення безпеки інформації; налагодження виробництва засобів захисту інформації; організація підготовки відповідних фахівців та ін. [1]

Законодавство про інформаційну безпеку входить у систему інформаційного законодавства та регулює відносини у вказаній сфері. Розвиток національного законодавства у зазначеній сфері розпочався після прийняття 1994 року Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [2].

Необхідність адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу зумовлює інтенсивний розвиток інформаційного законодавства, зокрема про інформаційну безпеку, за різними напрямами зокрема закони України «Про захист персональних даних», «Про електронний цифровий підпис», Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015, Про Доктрину інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 29.12.2016 р. 47/2017, тощо.

Разом з тим, поширюються випадки незаконного збирання, зберігання, використання, знищення, поширення, персональних даних, незаконних фінансових операцій, крадіжок та шахрайства у мережі Інтернет. Кіберзлочинність стає транснаціональною та здатна завдати значної шкоди інтересам особи, суспільства і держави.

Саме тому необхідно звернути увагу на забезпечення високого рівня захисту інформації, що накопичується оперативними підрозділами.

Майже всі підрозділи кримінальної поліції України у своїй структурі мають аналітичні відділи, або працівників, які

виконують завдання у сфері аналізу. Однак, відсутня належна взаємодія між підрозділами щодо обміну аналітичною інформацією. Тому постає задача консолідації всієї оперативно - значимої інформації, її подальшого аналізу, що має сприяти розкриттю насамперед тяжких та особливо тяжких злочинів.

Отже, необхідно на державному рівні ухвалити єдині методичні рекомендації щодо ведення кримінально-правової статистики за зразком інформаційно-аналітичної діяльності правоохоронних органів розвинутих країн, які надають свої звіти до ООН.

Список використаних джерел

1. Аналіз головних складових інформаційної безпеки держави / Степко Олександр Михайлович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Nataly/Downloads/3214-8602-1-PB.pdf.

2. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94 // Відомості Верховної Ради України. –1994. – № 31. – Ст. 286.

Шевчук Оксана Юріївна,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН

Одним із актуальних питань яке постає на сьогоднішній день є порушення встановлених правил поводження з загально-небезпечними предметами, найбільш поширеним злочином з яких є незаконне поводження зі зброєю, бойових припасів або вибуховими речовинами. Неконтрольований обіг відповідних загальнонебезпечних предметів приховує в собі високий рівень небезпеки спричинення шкоди людям та довкіллю. Суспільна небезпека злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, обумовлена тенденцією розвитку насильницької озброєної злочинності, а ще і незаконним збройним підприємництвом. Про наявність такої зброї та відповідних небезпечних предметів і активне насичення ними держави свідчить аналіз офіційної статистики за останні роки.

Так 2019 року було вилучено 275 одиниць вогнепальної зброї, 125 306 боєприпасів, понад 73 кілограма вибухівки, що вказує на стійкий зріст кількості зазначених злочинів. Саме тому комплексне вивчення дій оперативних підрозділів Національної поліції України направлене на виявлення незаконного обігу зброї, бойових припасів або вибухових речовин на території обслуговування має важливе значення для вирішення як наукових, так і практичних завдань [1].

У різні часи науковці Б.І. Бараненко, Т.М. Бульба, Л.М. Кулик, В.П. Меживий, В.І. Рибачук розглядали у своїх працях питання протидії злочинам, пов'язаним із незаконним обігом та застосуванням зброї, вибухових пристроїв та речовин. Виходячи з аналізу публікацій, в яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми, не враховано особливості сучасного політичного стану в Україні.

Приступаючи до виявлення фактів незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин на території обслуговування працівник поліції повинен зібрати і проаналізувати відомості щодо: наявності на території обслуговування, об'єктів на яких відбувається обіг вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин; правил їх обігу; практики виконання цих правил тощо.

Відомості відносно об'єктів обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин можна отримати у суб'єктів, які мають право на їх придбання, а саме: державні воєнізовані організації – армія, органи національної поліції, митні органи та ін.; підприємства, організації та установи з особливими статутними завданнями (приватні охоронні підприємства і служби безпеки); підприємства, що займаються розробкою, випробуванням, виробництвом зброї, боєприпасів і вибухових речовин, а також їх торгівлею; спортивні та мисливські підприємства й організації; недержавні освітні установи з підготовки охоронців [2, с. 68].

Метою аналізу є отримання достовірних відомостей з приводу виявлення прогалин в системі державного контролю з обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин, порушення правил їх обліку, неналежного збереження і використання, оскільки саме ці ознаки найчастіше всього є причиною потрапляння зброї в незаконний обіг.

Відтак, з метою організації ефективної системи боротьби щодо виявлення та припинення фактів незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин

необхідно знати як загальні дані, що характеризують оперативну обстановку, так і кримінологічні особливості осіб, які їх вчиняють, причини й умови, що сприяють їх вчиненню, а також ряд інших даних, що входять до поняття оперативно-розшукової характеристики цих злочинів [3, с. 162].

Основними об'єктами, які заслуговують особливої уваги є місця ймовірного збуту зброї та боєприпасів такі як вокзали, ринки тощо. Результатом вказаного аналізу має бути повна інформованість оперативного працівника, яким чином здійснюється обіг зброї і боєприпасів на об'єктах території обслуговування.

Проводячи індивідуальну профілактичну роботу на території обслуговування оперативному працівнику поліції слід постійно і ретельно перевіряти наступні категорії осіб: раніш засуджених осіб і схильних до незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами чи вибуховими пристроями; осіб, які займаються полюванням; спортсменів, які займаються стрільбою з вогнепальної зброї; осіб, які проходили службу в районі проведення АТО; волонтерів та осіб, які займаються транспортними та пасажирськими перевезеннями в районі проведення АТО.

Окремим джерелом отримання інформації є мережа Інтернет. Враховуючи технічний прогрес який відбувається на сьогоднішній день, слід врахувати, що сліди злочинної діяльності залишаються в мережі Інтернет. Отримана інформація не є досконалою, і завжди, як і будь-яка інформація, що надходить до оперативного працівника потребує перевірки для встановлення достовірності такої інформації [4, с. 110].

У разі надходження повідомлення про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами та виїзду на місце події у складі слідчо-оперативної групи працівник оперативного підрозділу Національної поліції України: встановлює та опитує громадян з метою отримання інформації про обставини вчинення правопорушення; забезпечує невідкладне встановлення номера телефону абонента, на який здійснено повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, та/або номера телефону абонента, з якого здійснено таке повідомлення; встановлює наявність камер відеоспостереження на прилеглій до місця події території; здійснює спостереження за межами оточення з метою можливого виявлення осіб, причетних до

завідомо неправдивого повідомлення; про результати вжитих заходів письмово інформує слідчого (старшого СОГ); за дорученням слідчого забезпечує виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів у найкоротші строки (за умови зазначення в ухвалі надання йому права тимчасового доступу до речей і документів) [5, с. 110].

Висновок. Підсумовуючи викладене, рекомендований перелік не є вичерпним, тому залежно від особливостей ситуації чи території обслуговування його може бути звужено чи розширено. Водночас знання наданого переліку дозволить швидко і компетентно виявляти порушення у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

Список використаних джерел

1. Генеральна Прокуратура України: сайт. URL: http://www.gp.gov.ua.

2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін [та ін.]; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., перероб. і допов. Х.: Право, 2010. 608 с.

3. Меживий В. П. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності у сфері обігу зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ.* 2003. № 1 (10). С. 161–168.

4. Бараненко Б. І. Оперативно-розшукові заходи щодо розкриття злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин та пристроїв. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України.* Х., 2002. № 1. С. 109–114.

5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07 лип. 2017 року № 575. сайт. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17

Бєгалов Євгеній Павлович,
здобувач науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ДВОХ ЧИ БІЛЬШЕ ВЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб є одним із різновидів допиту. У ч. 9 ст. 224 КПК України закріплено порядок проведення вказаної слідчої (розшукової) дії для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях [1], що, по суті, є аналогом очної ставки, передбаченої КПК 1960 року.

Як неодноразово зазначалось у науковій літературі, одночасний допит є однією з найскладніших слідчих (розшукових) дій, адже слідчий зазвичай не володіє вичерпними даними про особу злочинця і певною сукупністю доказів, які можна використати під час проведення такого виду допиту. З іншого боку, особи не завжди зацікавлені у повному й всебічному розкритті та розслідуванні злочину, що не може не впливати на правдивість їх показань. Окрім того, на потерпілих і свідків здійснюється негативний вплив з боку злочинців, що нерідко призводить до зміни показань [2, с. 548].

Поділяємо точку зору О.І. Котоюка, що метою одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб є не тільки з'ясування причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб, а й: перевірка правдивості даних на попередніх допитах показань її учасників; викриття неправдивості показань одного з допитуваних; викриття обмови однією особою іншої або самообмови; допомога в подоланні добросовісної помилки, допущеної у раніше наданих показаннях; викриття надуманого алібі або інсценування злочину; перевірка зібраних та отримання нових фактичних даних тощо [3, с. 29]. Такі завдання можуть бути вирішені шляхом проведення вказаної слідчої (розшукової) дії й при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України.

Проведення допиту в порядку ч. 9 ст. 224 КПК України за участю іноземних громадян пов'язано з певними труднощами, зокрема, зі: встановленням психологічного контакту з

допитуваними; організаційними, комунікаційними особливостями залучення декількох перекладачів; небажанням громадян зустрічатися з особами, які сприяли у їх переправленні, через побоювання викриття, помсти та ін.

За даними вивчення кримінальних проваджень за ознаками ст. 332 КК України, практично у 85 % одночасних допитів двох чи більше вже допитаних осіб приймали участь іноземці з однієї країни, які залучались до проведення цієї слідчої (розшукової) дії для: уточнення кольору, встановлення цифри номера автомобіля, на якому їх було доставлено; з'ясування часу, коли їх доставили до схованки чи якогось приміщення, окремих елементів одягу водія автомобіля або супроводжуючого тощо.

Як свідчить практика, одночасний допит іноземних громадян зазвичай носить безконфліктний характер, основним завданням якого є надання допитуваному допомогу у відновленні дійсної картини розслідуваної події і в пригадуванні забутих фактів, а також для з'ясування причин розбіжностей в показаннях раніше допитаних осіб. Тобто, йдеться про незначні факти, які можливо перевірити чи встановити за допомогою інших слідчих (розшукових) дій, не наражаючись на виникнення конфліктної ситуації, або відмови підозрюваного чи свідка давати показання в подальшому. За даними вивчення нами кримінальних проваджень, у 7 % випадків слідчі за таких обставин здійснювали одночасний допит, однак досягнуто мети не було.

У більшості, свідок, на противагу підозрюваному, намагається дати більш повні та правдиві показання. На нашу думку, проведення допиту двох чи більше вже допитаних осіб найбільш доцільне на наступному етапі розслідування, коли свідок (зазвичай, іноземний громадянин) вже «адаптувався» до проживання в пункті тимчасового перебування іноземців, відчув толерантне ставлення до нього.

Організатори, переправники та інші особи, що причетні до кримінального правопорушення, часто відмовляються від проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (особливо, коли вони давали показання про причетність конкретної особи до вчинення нею злочинних діянь), з метою недопущення викриття співучасників, встановлення усіх епізодів злочинних дій. Доречно також зазначити, що зазвичай безпосередні переправники – мешканці одного населеного пункту, і тому, як свідчить практика, у них немає бажання давати викривальні показання один проти одного.

Слідчому потрібно враховувати, що в окремих випадках одночасний допит може зашкодити інтересам розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України, або мати негативний вплив на учасників, що давали правдиві показання. Йдеться про здійснення одночасного допиту між кількома підозрюваними (організатор, посередник тощо) та свідком (іноземний громадянин, випадковий свідок тощо).

Перебування учасників даного виду допиту в межах візуального спостереження дає можливість психологічно впливати один на одного. В таких випадках є висока ймовірність здійснення тиску на свідків (наприклад, у разі, коли слідчий володіє інформацією, що в процесі незаконного переправлення осіб задіяні посадові особи (прикордонники, співробітники правоохоронних органів, керівники та службовці державних установ)). Підозрювані можуть давати неправдиві показання (погрозливими поглядами, жестами, мімікою, одинокими вигуками тощо), психологічно впливати на свідка, що призведе до зміни показань, відмови від них.

Окрім того, якщо підозрюваний дає неправдиві показання в присутності свідків, яких одночасно допитують, вигороджує себе, перекладаючи провину на інших, а слідчий, на їх переконання, некваліфіковано здійснює такий допит, свідки можуть сприйняти це за упереджене ставлення до себе. В такому психологічному стані свідки також можуть відмовитися від показань та заперечувати раніше дані показання. Водночас, не варто виключати варіант, що такі особи мають образу на переправників (вони втратили кошти та будуть депортовані), які і не виконали свої зобов'язання.

Виходячи із наукових обґрунтувань проведення даного виду допиту та практики розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон, ми схиляємося до висновку, що проведення допиту двох чи більше вже допитаних осіб в окремих випадках має обумовлюватись стратегічною й тактичною доцільністю. На наше переконання, проведення допиту в порядку ч. 9 ст. 224 КПК України – не завжди найкращий спосіб усунення протиріч у показаннях чи отримання нових вихідних даних про злочин (особливо між свідками–іноземцями та підозрюваними). Якщо одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб може зашкодити інтересам розслідування, слідчому необхідно намагатися усунути протиріччя іншим тактичними засобами, зокрема,

шляхом проведення додаткового допиту, пред'явлення документів і речових доказів тощо.

На нашу думку, у кримінальних провадженнях про незаконне переправлення осіб через державний кордон України, з метою досягнення найбільшого психологічного ефекту та мети, доцільним є проведення допиту двох чи більше вже допитаних осіб у складі не більше двох осіб, або декількох свідків (у більшості, осіб, переправлення через кордон яких планувалося) та одного підозрюваного.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квіт. 2012 р. (зі змінами) № 4651-V1. Офіційний вісник України. 2012. № 37. Ст. 1370. (Дата звернення 29.01.2020 р.).

2. Чаплинська Ю.А. Одночасний допит двох раніше допитаних осіб (організаційний аспект). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: зб. наук. праць. 2013. № 1 (65). 660 с.

3. Котюк О.І. Мета, фактичні та процесуальні підстави одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб потребують уточнення. *Вісник кримінального судочинства*. № 1/2016. С. 26–32.

Буждиганчук Євдокія Юріївна,
здобувач Міжрегіональної академії управління персоналом

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СУТЕНЕРСТВА, УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

Під час розслідування сутенерства, вчиненого організованою групою, на подальшому етані кримінального провадження досить часто проводяться слідчі експерименти. Це пов'язано з об'єктивною необхідністю з'ясувати в сукупності усі обставини вчиненого діяння, а також перевірити раніше отримані показання відповідних учасників.

На думку 85 % опитаних респондентів слідчий експеримент під час розслідування досліджуваних правопорушень є незамінним способом перевірки та отримання самостійних доказів. В кримінальних провадженнях досліджуваної категорії він має важливе, а нерідко й вирішальне значення.

Стосовно поняття слідчого експерименту, то законодавець сформулював його наступним чином: це слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [4].

В цьому контексті слід наголосити на тому, що від огляду слідчий експеримент відрізняється передусім тим, що в процесі проведення огляду слідчий сприймає не саму подію, а її сліди, відображення, тоді як під час слідчого експерименту сприймається й подія, і її результат. Під час огляду слідчий відшукує та фіксує матеріальні сліди, об'єкти. Натомість у ході слідчого експерименту дослідженню піддаються різні за змістом джерела доказів, у тому числі дані огляду місця події, показання свідків, потерпілих [2, с. 46].

Зі свого боку, ми вважаємо найбільш точним визначення Р. С. Бєлкіна, який сформулював його як пізнавальну слідчу дію, суть якої полягає у проведенні досліджень, пов'язаних зі встановленням, перевіркою або оцінкою слідчих версій про можливість або неможливість існування певних фактів, що мають значення для кримінальної справи [1, с. 5].

Доречною, на нашу думку, є позиція С. О. Шейфера, який зазначає, що досліджувану СРД можна класифікувати за характером прийому її проведення наступним чином:

– правильність показань перевіряється шляхом пошуку ще не виявлених слідів події, які повинні бути, якщо в показаннях правильно відтворено хід події;

– правильність показань перевіряється шляхом виявлення таких об'єктів на місцевості, наявність яких може вплинути на хід події, що робить її можливою чи неможливою;

– правильність показань перевіряється шляхом виявлення «конкретної поінформованості» допитуваного;

– правильність показань перевіряється за допомогою протиставлення та поєднання деталей злочинного діяння, вказаного різними його учасниками [6, с. 121–126].

Для забезпечення ефективного проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії доцільно проводити певні заходи. Серед них Ю. В. Гаврилін виділяє наступні:

– видалення з місця проведення слідчої дії сторонніх осіб;

– забезпечення огородження місця проведення слідчого експерименту;

– забезпечення охорони підозрюваного (обвинуваченого), який знаходиться під вартою;

– проведення слідчої дії у такий час, коли імовірність з'явлення сторонніх громадян є мінімальною;

– постановка дослідів у такий спосіб, щоб не піддавались безпеці життя та здоров'я учасників експерименту;

– наявність резерву сил та засобів для швидкого та ефективного реагування на екстремальні ситуації [3, с. 134].

На підставі узагальнення судово-слідчої практики нами було визначено основні тактичні умови слідчого експерименту при розслідуванні сутенерства, вчиненого організованою групою, зокрема:

– проведення слідчого експерименту в обстановці, максимально наближеній до тих, у яких відбувалося викрадення людини;

– неодноразове повторення однорідних дослідів у змінних умовах;

– оптимальне обмеження кількості учасників процесуальної дії.

Дотримання зазначених умов забезпечить найбільш якісне та ефективне проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії при розслідуванні зазначених кримінальних правопорушень.

При проведенні спеціального слідчого експерименту, як зазначають інші автори, слідчий або оперативний працівник повинні уникати провокації, оскільки в такому разі експеримент буде безрезультатним, тобто докази злочинної поведінки особи будуть недопустимими, їх не можна буде використовувати під час доказування [5, с. 121].

Підводячи підсумок, зазначимо, що під час розслідування сутенерства, вчиненого організованою групою, на подальшому етані кримінального провадження досить часто проводяться слідчі експерименти. Обов'язковими тактичними умовами їх проведення в досліджуваній категорії проваджень будуть: проведення слідчого експерименту в обстановці, максимально наближеній до тих, у яких відбувалося викрадення людини; неодноразове повторення однорідних дослідів у змінних умовах; оптимальне обмеження кількості учасників процесуальної дії.

Список використаних джерел

1. Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике / М. : Юрид. лит., 1964. 230 с.

2. Гаврилин Ю. В. Криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / Ю. В. Гаврилин, Н. Г. Шурухнов. М. : Юрист, 2004. 345 с.

3. Гаврилин Ю. В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах : учеб. пособие / М. : Книжный мир, 2004. 332 с.

4. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

5. Кудінов С.С. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні : [навч.-практ. посібник] / С.С. Кудінов, Р.М. Шехавцов, О.М. Дроздов, С.О. Гриненко. Х. : Оберіг, 2013. 344 с.

6. Шейфер С.А. О познавательной сущности и пределах применения проверки показаний на месте // Вопросы борьбы с преступностью. №28. Москва, 1978. С. 116-133.

Венгерова Юлія Віталіївна,
здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МОЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСІВ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У зв'язку із розвитком туризму, поширилися й випадки правопорушень, пов'язаних із туристичною діяльністю або вчинених під прикриттям туризму. При цьому, злочинні дії у сфері туристичної діяльності можуть вчинятися як з боку справжніх суб'єктів туристичної діяльності, так і з боку фіктивних підприємств, а також осіб, які супроводжують угоди щодо туристичного обслуговування. Нерідко дуже складно відрізнити кримінальне правопорушення від цивільно-правового делікту, особливо у випадку маскування під легальну господарську діяльність.

Правильно розібратися в криміналістичній сутності вчиненого діяння можна лише шляхом проведення низки заходів, спрямованих на вирішення окремих та загальних завдань. У цьому розрізі Р.Л. Степанюк наголошує, що деякі

проміжні завдання є настільки складними і специфічними, що вимагають організації цілого комплексу дій [1, с. 204].

З цього виходить, що вирішити завдання, які стоять перед правоохоронними органами, неможливо без системного підходу, що полягає у комплексному поєднанні слідчих (розшукових) дій, організаційних і спеціальних оперативно-розшукових заходів.

Такий комплекс дій в методиках розслідування отримав визначення «тактичні операції» [2, с. 33].

Між тим, слід визнати, що існування у структурі криміналістичної методики тактичних операцій викликає бурхливі дискусії. Немає чіткої визначеності й у питанні співвідношення понять «тактична операція» та «тактична комбінація». З цього приводу підтримуємо думку Н.В. Павлової, яка вважає, що терміни «тактична комбінація» та «тактична операція» не є тотожними і включають в себе різне змістовне наповнення. Так, тактична комбінація складається із найбільш доцільного в тій чи іншій ситуації переліку (комбінації) тактичних прийомів, що застосовуються в межах однієї слідчої (розшукової) дії і не припускає поєднання з тактичними прийомами іншої процесуальної дії. Якщо таке поєднання є необхідним, то має місце комплекс слідчих (розшукових) дій. Втім, сукупність (комплекс) як різнойменних, так і однойменних дій, спрямованих на вирішення важливого проміжного тактичного завдання і є тактичною операцією [3, с. 137].

Досліджуючи різні підходи до структури окремої криміналістичної методики та визначаючи можливість існування в її змісті тактичних операцій, М.С. Казаренко дійшов висновку, що, перший підхід має досить спрощену схему: криміналістична характеристика злочинів – планування розслідування – початкові слідчі дії – наступні слідчі дії. Другий підхід у викладенні окремих методик розслідування включає у себе більше елементів і може мати, наприклад, такий вигляд: криміналістична характеристика злочинів – типові слідчі ситуації і версії – тактичні завдання розслідування і відповідні слідчі дії. Але буває й так, що можуть використовуватися як перший, так і другий підходи при викладенні різних методик розслідування. Тобто, напрямком удосконалення методик розслідування злочинів є використання ситуаційного підходу з визначенням типових завдань і засобів їх вирішення (слідчих дій та оперативно-розшукових заходів) [4, с. 73].

Аналіз юридичної літератури показав, що прихильниками розгляду криміналістичної методики через тактичні операції є чимала кількість науковців, зокрема: А.Ф. Волобуєв, О.П. Пчеліна, О.І. Ромців, Р.Л. Степанюк, В.Ю. Шепітько, В.М. Шевчук, Т.О. Чередник, С.С. Чернявський та ін. Натомість, поряд із єдністю поглядів щодо необхідності існування тактичних операцій в межах методики розслідування, вченими висловлена велика кількість пропозицій щодо класифікації таких тактичних операцій.

В.М. Шевчук, враховуючи розмаїття таких пропозицій, наголошує на потребі в розробленні універсальних класифікаційних підстав, які б мали наскрізний характер, могли успішно використовуватися до будь-яких злочинних проявів, ситуацій, тактичних завдань. Вчений вважає за доцільне запропонувати такі класифікаційні підстави розподілу тактичних операцій: 1) за змістом: а) базові (універсальні); б) специфічні. Базові (універсальні) тактичні операції розробляються на більш узагальненій теоретичній та емпіричній основі, є типовими для злочинів різних видів; 2) за функціональною спрямованістю, тобто призначенням і роллю тактичних операцій у процесі розслідування: а) пізнавальні, б) пошукові, в) забезпечувальні, г) організаційні; д) профілактичні; 3) за тактичними завданнями, що вирішуються: а) виявлення джерел інформації, б) отримання інформації, в) здолання опору, г) затримання злочинця, д) нейтралізація протидії розслідуванню з боку заінтересованих осіб, е) перевірка алібі, є) упередження негативного впливу з боку підозрюваного; 4) за внутрішньою структурою: а) однорідні; б) неоднорідні (змішані). Однорідні – це тактичні операції, які сформовані лише процесуальними діями, наприклад допитом, одночасним допитом тощо. Проведення змішаних тактичних операцій забезпечується комплексом слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів; 5) за технологією реалізації дій і заходів, що входять до структури тактичної операції, слід розрізняти операції з одночасним (паралельним) та послідовним здійсненням відповідних дій і заходів [5, с. 188–189].

Виходячи з цього, можна побачити, що саме тактичні завдання є визначальними критеріями щодо обрання того чи іншого комплексу слідчих (розшукових) дій, організаційних та оперативно-розшукових заходів. Втім, специфіка кримінальних правопорушень у сфері туристичної діяльності впливає на процес їх розслідування та дозволяє окреслити наступні типові тактичні завдання:

– ознак складу кримінального правопорушення (а не іншого);

– встановлення можливості існування іншої незаконної діяльності під прикриттям туристичної діяльності;

– встановлення всіх осіб, які мали відношення до вчинення злочинів у сфері туристичної діяльності;

– встановлення можливості існування злочинного угруповання, діяльність якого пов'язана із вчиненням злочинів у сфері туристичної діяльності або під прикриттям такої діяльності;

– встановлення наявності в особи статусу службової особи або факту присвоєння цією особою владних повноважень службової особи;

– встановлення факту фіктивності туристичного підприємства, яке займається туристичною діяльністю;

– встановлення тривалості дій щодо досягнення кінцевого результату та всіх можливих епізодів;

– встановлення конкретних наслідків діяння;

– встановлення причин та умов, що сприяли чи перешкоджали учиненню злочину тощо.

Виходячи із окреслених завдань, можна сформувати відповідні ним тактичні операції: «Пошук і збереження документів», «Встановлення статусу суб'єкта злочину», «Пошук та затримання злочинців», «Фіктивність туристичного підприємства», «Епізод», «Встановлення свідків», «Встановлення умислу», «Встановлення співучасників», «Подолання протидії», «Корупційні зв'язки » та ін.

Отже, в межах розслідування може проводитися не одна, а низка різноманітних тактичних операцій, що дозволяє успішно вирішити як проміжні завдання, так і загальні і в цілому досягти кінцевої мети.

Список використаних джерел

1. Степанюк Р.Л. Типові тактичні операції в методиці розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері. Право і Безпека. 2012. № 1. С. 204–208.

2. Матусовский Г.А. Методика расследования хищений, Киев: УМК ВО, 1988. 88 с.

3. Павлова Н.В. Тактична операція та її співвідношення з іншими категоріями криміналістичної тактики. Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України: матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 136–138.

4. Казаренко М.С. Про тактичні операції у структурі розслідування економічних злочинів. Право і безпека. 2005. С. 73–75.

5. Шевчук В.М. Проблеми криміналістичної класифікації тактичних операцій. Питання боротьби зі злочинністю. Вип. 24 ‘2012. С. 180–192.

Вербієць Андрій Сергійович,
здобувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ’ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ВИДОБУТКОМ І РЕАЛІЗАЦІЄЮ БУРШТИНУ

Неодмінною складовою діяльності правоохоронних органів є застосування заходів примусу, тобто дій спрямованих на придушення волі правопорушника та змушення його діяти в рамках визначених законом. Про те слід зазначати, що в сучасних умовах протидії злочинності поряд із застосуванням заходів примусу, все більш пріоритетним напрямком стає проведення профілактики, тобто створення таких умов, щоб особа правопорушника не замислювалась про вчинення злочинну, а у випадках замислення такого злочину чітко усвідомлювала кримінально-карний вплав на неї у разі виконання злочинного умислу.

Вказане вище полягає у тому що сучасні підходи у протидії злочинності генерують перед правоохоронною системою нові заходів оцінки їхньої діяльності з метою меншого застосування репресивних заходів до порушників закону та недопущення вчинення нових злочинів у новітніх підходах роботи оперативних підрозділів особливе місце займає профілактична діяльність щодо попередження та запобігання злочинності, яким є профілактика злочинності, в тому числі, яка пов’язана із незаконним видобутком та реалізацією бурштину.

Разом з тим, попередження злочинів є найгуманнішим і доцільнішим засобом підтримання правопорядку. Тому особливої уваги під час протидії злочинам пов’язаним із незаконним обігом бурштину приділяється попереджувальній діяльності, як основному механізму недопущення злочинів.

Попередження незаконного видобутку та реалізації бурштину є одним із основних напрямків оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів, які здійснюють заходи спрямовані на протидію вказаній групі злочинів. Попереджувальна діяльність оперативних підрозділів досліджуваної категорії злочинів є складним організованим механізмом спрямованим на недопущення злочинів, зменшення їх впливу на місцеве населення, забезпечення функціонування органів державної влади на місцях.

Під попередженням злочинів, пов'язаних з незаконним видобутком та реалізацією бурштину-сирцю розуміємо цілісну систему оперативно-розшукових та інших заходів, направлених на забезпечення ефективного використання оперативними підрозділами необхідних сил та засобів в процесі виявлення та усунення обставин, що сприяють вчиненню вказаної категорії злочинів, виявлення осіб, що входять у коло оперативного інтересу в силу наявності інформації та ознак задумання, готування до злочину та здійснення на них профілактичного впливу з метою недопущення його вчинення.

Важливість та доцільність попередження злочинів пов'язаних з незаконним видобутком та реалізацією бурштину-сирцю полягає у тому, по-перше, попередження злочинів порівняння з розслідуванням злочинів менш витратне. Невипадково практики зазначають, краще попередити вчинення злочинів, ніж потім займатися їх розслідуванням, для того, щоб викрити злочинця, необхідно проводити цілий комплекс слідчих (розшукових) дій, а це витрата фінансових, матеріальних і інших ресурсів. По-друге, злочинні дії можуть спричинити соціальну напруженість в тому або іншому регіоні України. По-третє, зовсім не виключена вірогідність використання грошових коштів отриманих від незаконного видобутку та реалізації бурштину-сирцю для фінансування організованих злочинних груп (кримінального бізнесу). Все це, природно, підштовхує на ухвалення передусім оперативними підрозділами дієвих заходів щодо попередження злочинів [1, с. 310].

Необхідно наголосити, що діяльність оперативних підрозділів по попередженню злочинів включає два аспекти: організаційний і тактичний. Стосовно діяльності по попередженню незаконного видобутку та реалізацією бурштину-сирцю, організаційний аспект полягає в постійній діяльності керівного складу оперативних підрозділів Національної поліції України по створенню умов, що

забезпечують вирішення задач щодо попередження незаконного видобутку, у тактичному ж плані дана попереджувальна діяльність полягає в безпосередньому здійсненні заходів щодо виявлення і усунення умов, що сприяють незаконному видобутку та реалізацією бурштину-сирцю, у визначенні можливостей впливу на осіб, що можуть вчинити зазначені злочини і здійснення стосовно них профілактичного впливу, а також запобігання злочинам, що готуються.

Таким чином, сутність здійснення попередження злочинів пов'язаних із незаконним видобутком та реалізацією бурштину полягає у формуванні співробітниками оперативних підрозділ щодо осіб, які можуть вчинити злочин чи вже його вчинили правосвідомої поведінки з метою недопущення вчинення задуманого злочину чи нових злочинів у подальшому.

Список використаних джерел

1. Гула Н. Л. Заходи оперативних підрозділів ОВС щодо попередження злочинів у сфері цільових спеціалізованих державних фондів / Н. Л. Гула // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 825. – С. 308–314.

Верещак Олександр Іванович,
аспірант кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Згідно із західноєвропейською правовою доктриною для позначення заочного судочинства застосовується юридична формула «in contumaciam», що з латини перекладається як «у відповідь на впертість». За англосаксонською – «in absentia», з латини – «за відсутності». Етимологія цих категорій вказує, що заочне кримінальне провадження здійснюється внаслідок протидії правосуддю шляхом невиконання обвинуваченим обов'язку особисто бути присутнім у суді або через використання ним права на розгляд судом обвинувачення за його відсутності. Зрозуміло, що при цьому зростає загроза судової помилки. Особливо негативно позначилось на репутації вказаного інституту використання заочної форми розслідувань та суду за часів панування інквізиції, авторитарних і тоталітарних режимів. Пам'ять про сумну долю їхніх жертв

обумовлює й зараз неоднозначне ставлення юристів до його сприйняття [1, с. 4].

Якщо звернутися до зарубіжного кримінального процесу, можна зазначити, що кримінальне провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого достатньо розроблене і давно використовується в інтересах прискорення здійснення правосуддя. Заочне провадження використовується у судовій практиці багатьох європейських країн, серед яких Великобританія, Німеччина, Франція, Данія, Болгарія, Естонія, Литва, Швейцарія та інші, досвід яких засвідчив доцільність існування такої практики та її відповідність певної процедури європейським стандартам.

Жодний міжнародний правовий акт із прав людини не містить вимоги про обов'язкову присутність обвинуваченого в залі судового засідання. Більше того, у ст. 21 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 року зазначено, що коли ця Конвенція не передбачає іншого, виконання вироків, винесених за відсутності обвинуваченого, та постанов у кримінальних справах здійснюється за тими самими правилами, що й інших вироків [2].

Отже, для забезпечення встановленого правопорядку та здійснення правосуддя, задоволення публічних інтересів у протидії злочинності й відновлення прав потерпілих у випадках, коли обвинувачений переховується від органів юстиції або уникає контактів з ними, перебуваючи в невідомому місці або у місці, з якого неможливо у примусовому порядку його до них доставити, намагаючись ухилитися від відповідальності, кожна держава може вдатись до використання такого правового інструменту, як спеціальне (заочне, in absentia) кримінальне провадження.

З метою врахування особливих умов, в яких перебуває Україна (наявність тимчасово окупованої території, районів проведення антитерористичної операції), 12 травня 2016 року Верховною Радою України схвалено Закон за № 889-VIII, яким тимчасово до 15 квітня 2017 року у розділі XI «Перехідні положення» КПК України визначено нові особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Саме із застосуванням положень п. 20-1 Розділу XI «Перехідні положення» КПК України, ст. 5 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» у комплексі із положеннями Глави 24-1 КПК України у сторін кримінального провадження, слідчих суддів та судів на практиці

виникає багато складностей, обумовлених різним підходом до їх тлумачення.

Так, частина слідчих суддів вважає, що обов'язковою умовою для здійснення спеціального досудового розслідування має бути оголошення підозрюваного у міждержавний та/або міжнародний розшук, як це передбачено ч. 5 ст. 139 та ч. 2 ст. 297-1 КПК України [3], більша ж частина слідчих суддів є менш вимогливою та задовольняється доказами оголошення підозрюваних у державний розшук або доказами того, що підозрюваний понад шість місяців переховується від органів досудового розслідування, або перебуває за межами України чи на території проведення АТО [4]. До тих пір, поки Верховним Судом не буде сформовано єдиної правової позиції з цього приводу така різноманітність у правозастосуванні буде мати місце.

Підсумовуючи, можна зазначити, що дана форма розслідування потребує законодавчого вдосконалення і належного практичного його застосування.

Список використаних джерел

1. Баулін О. В. Спеціальне кримінальне провадження у контексті верховенства права. // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – № 3. – 2017. – с. 1–7.

2. Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків : закон України від 26.09.2002 № 172-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-15/ed20020926.

3. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 20.12.2017 року у справі №591/6295/17, – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71195246.

4. Ухвала слідчого судді Сватівського районного суду Луганської області від 19.01.2018 року у справі №426/347/18, – Режим доступу: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71681899.

Ганзенко Марія Валеріївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра Національної академії внутрішніх справ;
Стрельченко Оксана Григорівна,
професор кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ НАГЛЯДУ У СФЕРІ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Основним завданням держави є забезпечення здоров'я громадян України. Правильне здійснення контролю за дотриманням ліцензійних умов провадження господарської діяльності у сфері обігу лікарських засобів є засобом забезпечення доступу громадян до якісних ліків. Саме тому контроль і нагляд держави у фармацевтичній діяльності є важливим.

В. Ю. Кобринський стверджує, що державний нагляд – це діяльність державних органів зі спостереження за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта з метою: отримання повної, об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на ньому; застосування заходів щодо виявлення, попередження і припинення правопорушень (із правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю); надання допомоги підконтрольній структурі в поновленні законності і дисципліни; вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності винних осіб. У демократичному суспільстві він є однією з найважливіших функцій державного управління. Метою державного контролю є не тільки та не стільки виявлення недоліків, скільки їх своєчасне попередження та виправлення у роботі підконтрольного об'єкта, поновлення законності та дисципліни [1, с. 6].

І. Я. Хитра розуміє державний нагляд як зумовлену об'єктивними і суб'єктивними чинниками складову частину управління, яка на підставі адміністративно-правових засобів застосовується у сфері господарської діяльності і полягає у спостереженні, аналізі, перевірці підконтрольних господарських установ з метою запобігання та недопущення порушень законності і публічних інтересів, а у разі їх виявлення – притягнення порушників до відповідальності [5, с. 35].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської

діяльності» від 5 квітня 2007 р. державний нагляд – це діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема, щодо належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища [3].

Ще однією сферою контролю і нагляду держави у фармацевтичній діяльності є ліцензування. Законодавчу основу державного управління у даній сфері складають Закони України «Про лікарські засоби» [4], «Про ліцензування певних господарської діяльності» [3] та «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [5]. Ліцензуванню фармацевтичної діяльності присвячені також і нормативно-правові акти Міністерства охорони здоров'я України., такі як, наприклад, Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами» [3].

Ліцензійними умовами визначається порядок видачі, переоформлення та анулювання ліцензії на виробництво, оптову та роздрібну торгівлю лікарськими засобами та загальноорганізаційні вимоги до ліцензіатів. Окрім того, ліцензійні умови визначають спеціальні вимоги до виробництва лікарських засобів, до оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, кваліфікаційні та інші вимоги до персоналу, що займається виробництвом лікарських засобів (в умовах аптеки), оптовою та роздрібною торгівлею лікарськими засобами та особливості провадження діяльності аптечних кіосків. Порядок контролю за додержанням ліцензійних умов установлює процедуру проведення планових і позапланових перевірок суб'єктів господарювання у сфері фармації, права та обов'язки посадових осіб органів контролю та ліцензіата, порядок оформлення результатів перевірки. Водночас, норми даного порядку повинні відповідати Закону про державний нагляд. Даним Законом України встановлюються вимоги до здійснення державного нагляду (контролю), види заходів зі здійснення державного нагляду, повноваження та відповідальність працівників органу державного нагляду, права та обов'язки

суб'єкта господарювання під час здійснення заходу державного нагляду та порядок оформлення його результатів.

Отже, можна дійти висновку, що особливістю державного нагляду у сфері фармацевтичної діяльності є те, що: а) об'єктом контролю виступають якість лікарських засобів, порядок їх виробництва і реалізації. б) предметом контролю стають як самі лікарські засоби, так і документація, яка є необхідною для провадження фармацевтичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Кобринський В. Ю. Адміністративно-правові аспекти визначення поняття контролю / В. Ю. Кобринський // Юридична Україна. 2006. № 12.

2. Хитра І. Я. Адміністративно-правовий механізм забезпечення банківської діяльності в Україні / І. Я. Хитра // Підприємництво, господарство і право. 2009. № 7.

3. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі лікарськими засобами : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 31 жовт. 2011 р. // Офіц. вісн. України. 2011. № 99.

4. Про лікарські засоби : Закон України від 4 квіт. 1996 р. // ВВР України. 1996. № 22.

Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 29.

Ібрагімов Руслан Махірович,
ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

На сьогодні в Україні злочини, пов'язані зі збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та прекурсорів, набули ознак організованої злочинної діяльності та є різновидом спільної злочинної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками такої організації [1, с. 6].

Тому, проблема організації ефективної протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюється організованими групами та злочинними організаціями в Україні, закономірно посідає чільне місце в процесі стабілізації криміногенної ситуації в державі. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в країні, і труднощі, які об'єктивно переживає суспільство, вимагають від правоохоронних органів створення надійної системи протидії цим злочинам [2, с. 52].

Практична діяльність оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів повинна бути спрямована на викриття правопорушень, пов'язаних з їх контрабандою, незаконним вирощуванням, виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням чи збутом. Роботу з виявлення таких правопорушень потрібно розпочинати з вивчення оперативної обстановки в регіоні, під час якої встановлюється злочинний зв'язок між основними споживачами та розповсюджувачами наркотиків.

Ефективність виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів являє собою систему взаємозалежних елементів, а саме: а) аналітична робота і її інформаційне забезпечення; б) планування й реалізація запланованих заходів; в) взаємодія оперативних підрозділів з іншими державними контролюючими органами.

Своєчасне виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів здебільшого залежить від оперативності отримання інформації і гласним, і негласним шляхом про початковий стан злочину. Надходження цієї інформації можливе завдяки таким чинникам: належній організації оперативного обслуговування об'єктів і галузей економіки; оптимальній розстановці джерел оперативної інформації на об'єктах обслуговування й конфіденційному залученню осіб, які на них працюють [3, с. 193].

До основних напрямів оперативного пошуку злочинів у сфері обігу наркотичних засобів належать: факти вчинення або готування зазначених злочинів; предмети й документи, що містять ознаки злочинної діяльності; осіб, яких може бути віднесено до категорії підозрюваних, очевидців або потерпілих. Одержання під час ОРД повної й достовірної гласної та негласної інформації про ознаки підготовки або вчинення незаконного обігу наркотичних засобів має певні особливості, передусім – відсутність заяв потерпілих та очевидців. У такому випадку оперативному співробітнику слід вчасно прийняти

рішення про оперативну перевірку отриманих відомостей, визначити коло осіб, причетних до наркозлочину, і послідовність здійснення заходів щодо його виявлення.

Основними напрямами оперативно-розшукового документування є такі: встановлення осіб, які можуть бути свідками в кримінальному провадженні; виявлення предметів і документів, які мають доказове значення; фіксація дій підозрюваних осіб для подальшого використання отриманих даних під час розслідування. Варто акцентувати на важливості отримання інформації в процесі документування фактів незаконного обігу наркотичних засобів за допомогою мережі Інтернет.

Під час документування оперативні працівники мають уживати заходів щодо виявлення та збереження предметів і документів, які після відкриття кримінального провадження можуть стати доказами у справі, серед них: наркотичні речовини; сировина для їх виготовлення; інструменти і пристосування для виготовлення, уживання, зберігання, перевезення наркотиків; поштові й телеграфні відправлення (листи, телеграми, заповнені бланки на відправлення посилок, бандеролей, грошові перекази); грошові вклади в банках (пластикові картки); проїзні квитки; підроблені рецепти, документи про списання, прийом, відправлення, перевезення, переробку наркотиків, а також акти документальних ревізій [4, с. 52].

Слід зауважити, що продаж наркотиків через Інтернет дуже ускладнює роботу правоохоронних органів. Зокрема, новітні технології дозволяють групам наркобізнесу застосовувати такі методи при скоєнні злочинів: приховування електронної інформації про постачання незаконних партій наркотиків шляхом кодування електронних послань, шляхом використання неконтрольованих засобів електронного зв’язку; відмивання доходів від наркобізнесу за допомогою електронних переказів.

Одна з головних переваг Інтернета у випадку незаконного розповсюдження наркотиків – складність проведення оперативних заходів з виявлення та затримання злочинців та можливість швидко й анонімно діяти у кіберпросторі [5].

Зважаючи на викладене можна дійти висновку про те, що важливим для підвищення ефективності протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів є розроблення пропозицій щодо модернізації методики виявлення та документування цього злочину.

Список використаних джерел

1. Фоменко А.Є. Вступне слово. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. – 2018. – Спеціальний випуск № 1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 6–7.
2. Кириченко О.В., Міщанинець О.М. Кримінально-правові засоби протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюється організованими групами та злочинними організаціями. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. – 2018. – Спеціальний випуск № 1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 52–56.
3. Грень Р.Р. Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 264 с.
4. Саковський А.А., Климчук М.П. Особливості документування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та їх аналогів. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 2 (18). С. 49–59.
5. Телійчук В.Г. Оперативно-розшукова протидія наркозлочинності в мережі Інтернет як стратегія протидії наркозлочинності в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. – 2018. – Спеціальний випуск № 1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 115–122.

Кравець Вікторія Вікторівна,
ад'юнкт кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА СПЕЦИФІКА

Необхідно відзначити те, що поняття «медична послуга» з'явилося у законодавстві України ще на початку 90-х років минулого сторіччя, однак до цього часу у більшості актів

чинного законодавства це поняття використовується набагато рідше, ніж поняття «медична допомога» [1].

Конституційний Суд України в своєму рішенні від 25 листопада1998 року № 15-рп/98 (справа про платні медичні послуги) зазначив, що зміст поняття «медична допомога» Конституція України не розкриває. Немає його визначення також в Основах законодавства про охорону здоров'я та інших нормативних актах [1].

Проте у медичній науці поняття «медична допомога» переважно охоплює лікування, профілактичні заходи, які проводяться під час захворювань, травм, пологів, а також медичний огляд та деякі інші види медичних робіт. Зміст же поняття «медична послуга» до цього часу залишається не визначеним не тільки в нормативних актах, а й у медичній літературі. Таким чином, Конституційний Суд України констатував факт відсутності визначень поняття «медична послуга». На жаль, на нормативному рівні дане питання досі не врегульоване [1].

І.В. Венедиктова розглядає медичну послугу як корисну діяльність послугодавця, що спрямована на задоволення потреб щодо здоров'я фізичної особи, водночас маючи нематеріальний характер [2, с. 45].

Л.В. Щербаченко сформулював наступне визначення досліджуваного поняття «медична послуга» як послуга лікувально-профілактичного характеру, яка здійснюється одним або бригадою медичних працівників у процесі лікування хворого» [3, с. 170].

С.С. Шевчук медичною послугою називає один із різновидів послуг, сферою застосування якої є ті суспільні відносини, в яких громадяни для задоволення своїх особливих потреб, що визначаються здебільшого, станом їхнього здоров'я, отримують особливу споживчу вартість у вигляді спеціалізованої медичної діяльності медичної організації або окремого фахівця в галузі медицини [4, с. 77–78].

Враховуючи вище викладене виокремлено ознаки медичної послуги, які б охоплювали її найважливіші риси зазначеної категорії. Слід відмітити, що з цього приводу у наукових колах також немає єдиної точки зору. також мають свої погляди.

Так, наприклад І. В. Венедіктова відносить до ознак послуг наступні: 1) вони надаються, як правило, при безпосередньому, прямому спілкуванні; 2) мають нематеріальний характер; 3) невід'ємні від суб'єктів надання послуги; 4) неможливі для

накопичення та перерозподілу; 5) надаються шляхом нерозривних дій по її виконанню та споживанню, що здійснюються одномоментно в одному акті; 6) через складний зміст характеризуються непостійною якістю; 7) мають тривалий характер; 8) характеризуються чіткою адресованою спрямованістю [5, с. 49].

Є. І. Усачов визначає, що найбільш характерними ознаками медичних послуг визначає такі: 1) вид суспільних послуг який здійснюється на професійній основі; 2) мають споживчий характер, який спрямований на задоволення потреб у сфері охорони здоров'я; 3) неможливість гарантування результату після надання послуги; 4) фідуціарний характер відноси, що супроводжують дані послуги [6, с. 300].

Так, О. Тихомиров, аналізуючи поняття і природу медичних послуг, до їхніх основних ознак відносить професійний характер (вважається, що спочатку медична допомога виникла як доручення пацієнта лікарю і тільки потім, через деякий час, перетворилася на послугу); матеріальне виробництво з отриманням нематеріального продукту; предмет медичної діяльності – організм людини й об'єкт відповідно, – цільовий вплив на предмет; особливий зміст; спеціальну правоздатність [7, с. 135].

На наш погляд, «медична допомога» визначається нами набагато ширше за поняття «послуга з медичного обслуговування населення» та співвідносяться як родо-видові категорії, де медична допомога є родовою категорією, а послуга з медичного обслуговування населення – видовою.

З огляду на зазначене вище, необхідно з метою узагальнення представлених науковцями трактувань сформулювати власне визначення послуги з медичного обслуговування населення (медична послуга) – це професійна діяльність кваліфікованих медичних працівників державних та приватних закладів охорони здоров'я, яка здійснюється з лікувально-профілактичною, діагностичною, трансплантологічною метою та з метою зміни зовнішності.

Відповідно ознаками послуг з медичного обслуговування населення є: здійснюється за зверненням фізичної особи – пацієнта; професійна діяльність; суб'єктами її надання є кваліфіковані медичні працівники; реалізовується у державних та приватних закладах охорони здоров'я; лікувально-профілактична мета; діагностична мета; трансплантологічна мета; мета щодо зміни зовнішності; досягнення очікуваного результату.

Список використаних джерел

1. Берназ-Лукавецька О. Медичні послуги в Україні. URL: http://jurist-blog.com.ua/medichni-poslugi.html.
2. Венедіктова І. В. Правова природа медичних послуг. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 5. С. 44–48.
3. Щербаченко Л. В. Особливості надання платних медичних послуг у сучасних умовах. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2010. № 1 (48). С. 168–173. 17.
4. Шевчук С. С. Правовое регулирование возмездного оказания медицинских услуг: реалии и перспективы / С.С. Шевчук. – Ставрополь : Сев-Кав. ГТУ ; Ставрополь сервис школа, 2001. 232 с.
5. Венедіктова І. В. Щодо перспектив детермінації послуг. Проблеми цивільного права та процесу: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора О.А. Пушкіна. Харків, 2009. С. 49–51.
6. Усачов Є. І До проблеми визначення поняття та ознак медичних послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. Серія «ПРАВО». Випуск 43. Т. 4. С. 297–301.
7. Тихомиров А. Медицинская услуга. Правовые аспекты / А. Тихомиров. М. : Информационно-издательский дом «Филинъ», 1996. 352 с.

Крикун Сергій Вікторович,
начальник відділу Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України

ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ «ЗЛОЧИННОЮ СПІЛЬНОТОЮ»

Проектом Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою (далі – Проект) пропонується закріплення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів злочинною спільнотою, у тому числі «злодіями в законі» («вори в законі») [1]. Вказаними змінами передбачено, що особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, слід розуміти особу, яка завдяки авторитету, іншим особистим

якостям чи можливостям, координує злочинну діяльність осіб, які здійснюють злочинний вплив (ст. 255-1 Проекту), а «злодій у законі» визнається особа, яка дотримується притаманних злочинному середовищу традицій і правил поведінки, користується авторитетом серед осіб, які вчиняли кримінальні правопорушення, керує, координує та/або організовує діяльність злочинної спільноти чи її частини або є учасником такої спільноти (ст. 28 Проекту) [1]. Окрім цього, Проектом [1] закріплюються основні види злочинів, вчинених суб'єктами підвищеного злочинного впливу та «злодіями в законі», а саме: створення, керівництво злочинною спільнотою, у т.ч. особою, яка перебуває у статусі «злодія в законі» (ст. 255), встановлення, посилення та поширення в суспільстві злочинного впливу, у т.ч. особою, яка перебуває статусі «злодія в законі» (ст. 255-1), організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці) (ст. 255-2), звернення до особи, яка здійснює злочинний вплив, у т.ч. до особи, яка перебуває статусі «злодія в законі» (ст. 255-3) [1].

Відмітимо, що кримінальна відповідальність за наявність в особи певного авторитету в злочинному середовищі не є новою в зарубіжному законодавстві, зокрема: ст. 223-1 Кримінального кодексу Грузії закріплено членство в злодійському співтоваристві, «злодій в законі» [2], ст. 210.1. Кримінального кодексу Російської Федерації закріплює відповідальність за заняття вищого положення в злочинній ієрархії [3]. Також є приклади відповідальності за наявність в особи певного авторитету в злочинному світі, як приклад, в Італії – члени об'єднань мафіозного впливу, у Японії – члени «Якудзи» тощо [4].

Як бачимо, кримінальну відповідальність щодо осіб, які є суб'єктами підвищеного злочинного впливу закріплено в пострадянських країнах, країнах Європи та Азії. Відповідно досвід застосування цих норм про кримінальну відповідальність свідчить про певну динаміку притягнення даних суб'єктів до кримінальної відповідальності.

Попередній аналіз наведених статей надає право стверджувати, що фіксація злочинів, пов'язаних із здійсненням злочинного впливу особою, у т.ч. яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу або «злодія в законі» передбачає встановлення достовірність таких обставин:

дії особи, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям по координації, створенню,

здійсненню керівництва злочинної спільноти, організації, сприянні у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці), а також безпосередня наявність в особи таких якостей як авторитет, іншим особистим якостям чи можливостям по координації злочинної діяльності;

дії особи, яка дотримуючись притаманних злочинному середовищу традицій і правил, користуючись авторитетом у кримінальному середовищі здійснює керівництво злочинної спільноти, організацію та/або сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці), а також безпосередня наявність в особи таких якостей як дотримання притаманних злочинному середовищу традицій і правил поведінки, користування авторитетом у кримінальному середовищі.

Окрім цього, науковцями стверджується, що при встановленні факту перебування особи у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу необхідним є встановлення формальних критеріїв, властиві такому суб'єкту: наявність в розпорядженні особи ресурсів, здобутих злочинним шляхом («общака»); наявність розгалуженої мережі територіальних, галузевих, міжнаціональних зав'язків з представниками інших злочинних організацій; наявність кримінальних зав'язків з представниками владних структур; участь в ухваленні рішень злочинної організації; запрошення на «злочинні сходки» тощо [5, с 76].

У той же час, набуття особою статусу «злодій в законі» самі представники кримінального світу називають «коронацією». Очевидно, що довести сам факт «коронації» в судовому порядку буде майже неможливо [6].

Враховуючи наведене, вірною є думка про те, що потрібно буде відпрацювати на практиці – оперативним шляхом фіксувати всі накази, які віддає злодій в законі, збирати докази тощо [7]. Також необхідно буде фіксувати безпосередній авторитет у злочинному середовищу, зокрема при прийнятті рішень, керуванням прийняття рішень, вирішення конфліктів між злочинцями тощо.

За таких умов, виявлення, фіксація та встановлення факту того, що особа перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу або є «злодієм у законі» – це достатньо складний процес, який передбачатиме проведення комплексу негласних дій. Такі дії будуть здійснюватися в межах оперативно-розшукової діяльності та при проведенні негласних

слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінального провадження.

З огляду на наведене, на нашу думку, одним із основних засобів встановлення факту, що особа перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу або є «злодієм у законі» може бути проведення спеціального слідчого експерименту як форми контролю за вчиненням злочину. Адже, дана негласна слідча (розшукова) дія передбачає: створення умов максимально наближених до реальних, перевірка дійсних її намірів, спостереження за поведінкою [8].

Отже, враховуючи особливості даного виду злочину та сутності спеціального слідчого експерименту, його проведення, за умови прихованої участі правоохоронного органу у досліджуваній злочинній діяльності, надасть можливість: перевірити дійсність впливу у кримінальному середовищі, авторитетність перед іншими особами при прийнятті рішень, розпорядження коштами здобуті злочинним шляхом тощо.

Список використаних джерел

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: проект Закону № 2513 від 02.12.2019. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал.* URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506.

2. Уголовный кодекс Грузии 22 июля 1999 г. № 2287-вс. URL: https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf.

3. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ URL: www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=341913&fld=134&dst=109,0&rnd=0.046327943522 31007#06015460553041931.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою». *Верховна Рада України: офіційний веб-портал.* URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506.

5. Семенов В.Р, Гришин Н.С. Лицо, занимающее высшее положение в преступной иерархии, как субъект преступления, предусмотренного статьец 21.1 УК РФ. Закон и право. 2019. № 2019-08. С. 75-76

6. Задорожний Б. Засудження злодія в законі, як і відбуття покарання, не приведе до втрати ним статусу. Закон і бізнес.

Випуск № 50 (1452) 21.12-27.12.2019. URL: https://zib.com.ua/ua/140622-zasudzhennya_zlodiya_v_zakoni_yak_i_ vidbuvannya_pokarannya_n.html.

7. За статус «злодій у законі» 7-10 років позбавлення волі, за участь у сходці – від 3 до 5, – МВС підготувало законопроект про кримінальних авторитетів. *Цензор.нет: 17.12.19*. URL: https://censor.net.ua/ua/video_news/3165833/za_status_zlodiyi_u_zakoni_710_rokiv_pozbavlennya_voli_za_uchast_u_shodtsi_vid_3_do_5_mvs_pidgotuvalo.

8. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Кримський Тарас Сергійович,
здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕСАНКЦІОНОВАНИМ ДОСТУПОМ ДО КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ

Активне впровадження сучасних інформаційних технологій у всі сфери життєдіяльності людини все частіше об'єктивно ставить питання про необхідність призначення та виробництва комплексних комп'ютерно-технічних експертиз і інших видів судової експертизи. Як наслідок, без залучення експерта при розслідування злочинів вказаної категорії важко досягнути ефективного результату досудового розслідування.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1]. У відповідності до статті 243 Кримінального процесуального

кодексу України експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження [2].

З огляду на викладене, слідчий або прокурор в ході проведення досудового розслідування виносить постанову про призначення експертизи та залучення експерта для її проведення. Так, перед призначенням експертизи з метою визначення, які об'єкти слід надати експерту в кожному конкретному випадку та як їх відбирати для дослідження, а також переліку питань, які необхідно вирішити, доцільно отримати консультацію експерта (спеціаліста) в галузі комп'ютерної техніки.

Під час розслідування злочинів, пов'язаних з несанкціонованим доступом до комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку найбільш розповсюдженими експертизами є комп'ютерно-технічна експертиза, технічна експертиза документів, експертиза засобів аудіо- і відеозапису, експертиза телекомунікаційних систем і засобів, трасологічна, дактилоскопічна, судово – економічна, техніко-криміналістична експертиза документів, фоноскопічна експертизи.

Зауважимо, що відповідно до методики проведення комп'ютерно-технічної експертизи, її об'єктами є: зібрані комп'ютери, їхні системні блоки; периферійні пристрої (монітори, принтери, дисководи, модеми, сканери, клавіатури, маніпулятори та інше), комунікаційні прилади комп'ютерів і обчислювальних мереж; магнітні носії інформації (жорсткі диски і флопі-диски, оптичні диски); роздруківка програмних і текстових файлів; словники пошукових ознак систем (тезауруси), класифікатори та інша технічна документація, наприклад, технічні завдання і звіти; планшетні комп'ютери, смартфони, комунікатори, мобільні телефони, MP3-програвачі, інші електронні носії текстової або цифрової інформації, технічна документація до них; пристрої, що не є комп'ютерами в класичному розумінні: електронні касові апарати, гральні автомати, картрідери тощо [3]

Висновок експерта є одним із джерел доказів, передбачених процесуальним законодавством, і, не маючи наперед встановленої сили, підлягає обов'язковій оцінці суб'єктами доказування. Оскільки у переважній більшості випадків при проведенні експертизи досліджуються об'єкти, у виявленні і вилученні яких експерт участі не бере, один із важливих компонентів оцінки висновку є перевірка дотримання процесуального порядку одержання (виявлення, фіксації, вилучення, упаковки)

досліджуваних речових доказів, документів та зразків [4, с. 376-377].

Для забезпечення результативності експертного дослідження на етапі досудового розслідування необхідно провести обшук та виїмку комп'ютерних систем чи носіїв інформації із застосуванням методів і засобів її збереження. Як правило, для виконання цієї слідчої дії залучається спеціаліст, який є фахівцем з комп'ютерної техніки та програмного забезпечення.

Зокрема, у практиці існують випадки, що експертиза проведена за речами та документами, які вилучені не належним суб'єктом. Наприклад, тимчасовий доступ до речей і документів проведений особою, яка не мала на те законних підстав, тобто не була зазначена в ухвалі слідчого судді, чи взагалі тимчасовий доступ до речей і документів проведений оперативним співробітником.

Суди, оцінюючи докази з точки зору допустимості встановлюють, що експертиза проведена за речами та документами отриманими в ході проведення досудового розслідування із порушеннями Кримінального процесуального кодексу України та виносять виправдувальні вироки.

Отже, при розслідуванні злочинів, пов'язаних з несанкціонованим доступом до комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку необхідно вирішити який вид експертизи найбільш доцільно проводити у конкретному випадку, звернути увагу на процесуальний порядок та законність вилучення речей та документів які буду надані експерту для проведення відповідної експертизи та узгодити з експертом конкретні питання, відповіді на які необхідно отримати в рамках кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1994. № 28. Ст. 232. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Голос України.* 2012. № 90–91

3. Амелін О.В., Соколова Я.А. Рекомендації щодо особливостей досудового розслідування та процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені з використанням електронно-обчислювальних машин

(комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. К. Національна академія прокуратури України, 2017. 66 с.

4. Експертизи у судовій практиці / За заг. Редакцією В.Г. Гончаренка. К.: Юрінком Інтер, 2004. 388 с.

Крошко Юрій Олександрович,
ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

ЗАВДАННЯ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕПАРТАМЕНТУ СТРАТЕГІЧНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Організована злочинність має історичне минуле, що зумовлює досить тяжкий процес викорінення цього явища [1].

Упродовж всього періоду існування незалежної України проблема комплексної протидії організованій злочинності як негативному соціальному явищу, яке становить реальну загрозу безпеці громадян, суспільства та держави, залишається актуальною.

Високий рівень стійкості та законспірованості, орієнтованість організаторів злочинної діяльності на максимальне розгалуження корупційних та міжнародних зв'язків очолюваних ними організованих груп та злочинних організацій виступають внутрішніми факторами, що обумовлюють укріплення на території України позицій організованої злочинності [2].

Перед суб'єктами боротьби з організованою злочинністю, серед яких в структурі кримінальної поліції є Департамент стратегічних розслідувань постають нові завдання щодо визначення стратегічних напрямів їх діяльності, пошуку нових підходів до боротьби з організованою злочинністю, які б відповідали сучасним реаліям та враховували тенденції розвитку суспільства і держав [3].

За цих умов одним із пріоритетів стає вирішення питання щодо вдосконалення функціонування спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Національної поліції України.

З метою зниження рівня злочинності по усій території України, системна боротьба з організованими формами злочинності, злочинними співтовариствами, кримінальними авторитетами і «злодіями в законі», урядом постановою Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2019 року № 867, було утворено

як юридичну особу публічного права Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції (далі – ДСР) як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції у складі кримінальної поліції Національної поліції України та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Діяльність ДСР ґрунтується на принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, а також безперервності.

Основними завданнями ДСР для реалізація повноважень в частині протидії організованій злочинності, злочинності в органах влади, управління, місцевого самоврядування, боротьби з корупцією та хабарництвом, захисту прав і свобод людини і громадянина та об'єктів права власності від протиправних посягань є:

виявлення, попередження і припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій (далі – ОГ і ЗО), які впливають на соціально-економічну та криміногенну ситуацію в державі, викриття злочинної діяльності їх лідерів;

виявлення, запобігання та припинення злочинів, вчинених суспільно-небезпечними ОГ та ЗО, у тому числі в органах влади та управління, місцевого самоврядування, які впливають на криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах;

боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, серед посадових осіб органів державної влади, управління і місцевого самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією;

здобуття в інтересах підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування інформації про криміногенні процеси в злочинному середовищі, у сферах, що перебувають під його впливом, протиправну діяльність окремих осіб та злочинних угруповань, схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

організація та здійснення відповідно до чинного законодавства заходів захисту працівників ДСР, інших органів та підрозділів Національної поліції України, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

координація та здійснення контролю за діяльністю відокремлених структурних підрозділів ДСР, надання їм організаційно-методичної та практичної допомоги.

Для реалізації покладених завдань ДСР наділений функціями серед яких основними є:

здійснює відповідно до чинного законодавства заходи, спрямовані на виявлення, попередження і припинення ОГ та ЗО, які впливають на соціально-економічну та криміногенну ситуацію в державі, викриття злочинної діяльності їх лідерів, ліквідацію економічного та фінансового підґрунтя їх діяльності;

здійснює відповідно до чинного законодавства заходи, спрямовані на виявлення, запобігання та припинення злочинів, вчинених ОГ та ЗО, які впливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах;

вживає відповідно до чинного законодавства та в межах компетенції Національної поліції України заходи із протидії корупції й хабарництву у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави чи конкретного регіону, серед вищих посадових осіб, працівників судових, правоохоронних та контролюючих органів;

вживає в межах компетенції заходи з викриття та ліквідації злочинних та фінансових схем, що використовуються ОГ і ЗО, в тому числі в органах влади та місцевого самоврядування, а також корупції;

протидіє кримінальним правопорушенням з ознаками організованості в сфері господарської діяльності, земельних відносин і використання державного майна, запобігання незаконному використанню надр та інших природних ресурсів, легалізації (відмиванню) доходів, одержаних незаконним шляхом;

вживає заходи щодо захисту бюджетних коштів від злочинних посягань ОГ і ЗО, забезпечення правомірності застосування процедур закупівлі товарів, робіт і послуг та цільового використання бюджетних коштів;

вживає в межах компетенції заходи, спрямовані на забезпечення відшкодування збитків державі, а також фізичним і юридичним особам, завданих протиправною діяльністю ОГ і ЗО;

вивчає передовий досвід боротьби з організованою злочинністю та корупцією, у тому числі досвід правоохоронних органів інших держав; розробляє та вносить пропозиції керівництву Національної поліції України щодо організації діяльності ДСР;

бере участь у наукових дослідженнях та розробленні за їх результатами державних програм боротьби зі злочинністю, а також підготовці інформаційно-аналітичних, методичних матеріалів щодо стану та підвищення ефективності протидії корупції та злочинам, що вчиняються ОГ та ЗО.

Список використаних джерел

1. Бобрик К. Ю. Сучасний стан правового та організаційного забезпечення протидії організованій злочинності/ Часопис Київського університету права 2016/2 – С. 311.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо протидії організованій злочинності»/ Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65677.

3. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011»/ Режим доступу : https://www.president.gov.ua/ru.

Мартиш Олександр Юрійович,
аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ СПЕЦІАЛЬНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Кожна країна має свій особливий підхід у боротьбі з негативними явищами, особливо в молодіжному середовищі. Заходи антинаркотичної профілактики умовно можна поділити на здійснювані проекти, багатокомпонентні спеціальні програми, в тому числі й універсальні шкільні, які включають різноманітні тренінги, як для дітей, так і батьків, всі верстви населення, за активної позиції школи, органів місцевого самоврядування та громадських інституцій. Також вони представлені інтернет-ресурсами, які містять інформаційно-роз'яснювальні та просвітницькі матеріали. Реалізація і запровадження заходів відповідно до культурних особливостей населення дають позитивний довгостроковий ефект. Внаслідок грамотного проведення антинаркотичної профілактики вдається

змінити ставлення в суспільстві до наркотиків, громадяни підтримують не лише їх заборону, але й здійснюють функції соціального контролю [1].

Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду протидії спеціальними підрозділами поліції незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за допомогою мережі Інтернет є неможливим без звернення до світового досвіду, який знайшов відображення в основних законах різних держав. Це також підтверджується анкетуванням (у процесі дослідження, під час даного анкетування 95 % працівників оперативних підрозділів та 91% слідчих Національної поліції України, вказали, що Україна повинна врахувати передовий зарубіжний досвід щодо протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за допомогою мережі Інтернет.

За результатами аналізу досвіду зарубіжних країн зроблено висновок, що на сьогодні необхідно переглянути сучасну національну систему оперативного обслуговування у бік надання більш ширших повноважень інформаційно-аналітичним підрозділам щодо накопичення та обробки оперативно-розшукової інформації, особливо під час кримінальної розвідки Ця пропозиція цілком узгоджується із практикою провідних країн світу. По об'єктах, які надають послуги з використанням Інтернет, реалізувати вказану ідею більш легко, оскільки збирати великий обсяг необхідної інформації можливо опосередковано, за допомогою комп'ютерних мереж. В Україні також необхідна розробка і запровадження спеціального програмного забезпечення щодо моніторингу та інтелектуального блокування (відключення) сайтів пронаркотичного спрямування.

Проведений аналіз, вказує на необхідність створення на міжнародному рівні єдиної автоматизованої системи оперативного обліку членів злочинних угрупувань, які займаються незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за допомогою мережі Інтернет, що підтверджено 73% опитаних респондентів, яке сприятиме міжнародному співробітництву з питань координації заходів протидії наркоманії та підвищуватиме її ефективність і це є неодмінним чинником успіху в боротьбі з незаконним обігом наркотиків та наркоманією в Україні.

Наголошено, що одним з інструментів збирання оперативної інформації щодо незаконного збуту наркотичних

засобів, психотропних речовин або їх аналогів за допомогою мережі Інтернет під час кримінальної розвідки є використання розвідки з відкритих джерел (open-source intelligence (OSINT)). В деяких правоохоронних органах західних держав навіть існують спеціальні підрозділи, що здійснюють таку діяльність (Scotland Yard OSINT, Royal Canadian Mounted Police OSINT, OSINT unit of New York Police Department, OSINT unit of the Los Angeles County Sheriff's Department).

Вивчено позитивний досвід міжнародних правоохоронних органів (EUROPOL, FRONTEX, OLAF, ОБСЄ, INTERPOL, FATF, БКБОЗ, ЦАРІКЦ) зарубіжних країн на національному, європейському та міжнародному рівнях щодо протидії спеціальними підрозділами поліції незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за допомогою мережі Інтернет.

Зокрема проаналізовано діяльність суб'єктів, які здійснюють протидію незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за допомогою мережі Інтернет в США: Адміністрація по боротьбі з наркотиками (DEA), Управління з попередження зловживання наркотичними засобами (Special Action Office of Drug Abuse Prevention, SAODAP), Управління національної політики в області контролю над наркотиками (The Office of National Drug Control Policy, ONDCP), Управління по боротьбі з фінансовими злочинами (Financial Crimes Enforcement Network – FinCEN), Бюро з наркотиків, Центр оцінки методів боротьби з наркоманією; Іспанії: Наглядовий орган контролю над використанням організованим наркобізнесом новітніх технологій, включно з Internet; Росії: Федеральна служба Росії по контролю за обігом наркотиків (ФСКН).

Констатовано, що у зарубіжних країнах на сьогодні функції протидії поступаються місцем запобіганню злочинним шляхом забезпечення усунення причин і умов та запобіжним заходам, що спрямовані на контроль над злочинністю з використанням широкого спектру допомоги громадян. Відповідно, кожен користувач мережі, у тому числі й неповнолітній, може купувати заборонені наркотики, тому необхідно розробити систему заохочення за конфіденційне повідомлення через «гарячу» телефонну лінію на кшталт американського досвіду про подібні повідомлення громадян через оперативний канал «Біла скринька» про торгівлю наркотиками в Internet до правоохоронних органів України або розробити та налаштувати на базі домену gov.ua платформу, куди звичайні громадяни зможуть надавати

інформацію щодо протиправної діяльності ресурсу з подальшим підтвердження інформації та встановлення додаткових відомостей вказаних ресурсів. 95 % опитаних працівників оперативних підрозділів НП України вважають запровадження такої практики, прогресивним кроком для України щодо посилення правоохоронної функції держави та захисту прав.

Список використаних джерел

1. Лужецька, Н. А. Механізми реалізації державної політики щодо запобігання та протидії наркоманії [Текст] : дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми держ. упр.» / Н. А. Лужецька ; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Одеса, 2018. – 239 с.

Никипорець Сергій Миколайович,
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 275 КПК УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ

Протидія сучасній злочинності, якій властиві організованість, професіоналізм, транснаціональний характер, корупційні зв’язки в правоохоронних і судових органах, глибока законспірованість, неможлива без застосування правоохоронними органами негласних форм і методів та їх постійного удосконалення. На удосконалення таких форм і методів спрямований КПК України 2012 р., яким введено інститут негласних слідчих (розшукових) дій (гл. 21 КПК України). Проте практичне застосування цього інституту у правозастосовній діяльності та використання, зокрема, конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) викликали певні труднощі, що актуалізує необхідність його наукової розробки [3]

У ч. 1. ст. 275 КПК України передбачено, що під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом.

Отже законодавець у ст. 275 КПК України передбачив два варіанта використання конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні:

а) використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами;

б) залучення цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у випадках передбачених КПК України.

У першому варіанті будь-які обмеження щодо випадків використання слідчим інформації одержаної за результатами конфіденційного співробітництва відсутні. У другому – має місце відсилання до інших норм КПК (до яких саме не зрозуміло).

Аналіз норм усіх статей КПК України, якими передбачені конкретні негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 260–264, 267, 268, 269, 270, 271, 274) дозволяє стверджувати, що вони не містять вказівок на можливість залучення до їх проведення «інших осіб». Виняток становить ч. 1 ст. 272 КПК України. Дана норма передбачає, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

Разом з тим, ч. 6 ст. 246 КПК України передбачає, що за рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи. Отже такі особи можуть залучатися не лише для виконання спеціального завдання, а й для проведення інших НСРД.

Ґрунтуючись на тому, що норми ст. 275 КПК України присвячені конфіденційному співробітництву, можна стверджувати, що під «іншими особами» (в даному випадку законодавець розуміє осіб, залучених до конфіденційного співробітництва). Але при цьому слід зазначити, що до категорії «інших осіб», які залучаються до проведення НСРД, окрім осіб, залучених до конфіденційного співробітництва належать: перекладач; спеціаліст; керівники та представники установ зв'язку; керівники та працівники операторів транспортних телекомунікаційних мереж, керівники та працівники банківської установи та ін. [5, с. 70]

Таким чином «інші особи», які залучені до конфіденційного співробітництва можуть залучатися і до

проведення спостереження за особою, річчю або місцем. Ця негласна слідча (розшукова) дія передбачена ст. 269 КПК України. Частина перша цієї статті передбачає, що для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитися візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження. За результатами спостереження складається протокол, до якого долучаються отримані фотографії та/або відеозапис.

Слідчий може проводити візуальне спостереження самостійно або ж ґрунтуючись на нормах п. 3 ч. 2 ст. 40, ч. 3 ст. 41, ч 6 ст. 246 КПК України доручити проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії уповноваженим оперативним підрозділам. Але, як слушно зауважує М. Л. Грібов, в сучасних умовах ні слідчий, ні гласні оперативні підрозділи не володіють ні часом, ні навичками, ні спеціальними засобами аби кваліфікованого вести стеження за особою, річчю або місцем [1]. Адже сьогодні групова протидія візуальному спостереженню є невід'ємним елементом конспірації злочинної діяльності організованих угрупувань та злочинних організацій [2]. Саме тому до проведення візуального спостереження залучають спеціалізовані підрозділи. Аналіз їх практичної діяльності протягом останніх семи років засвідчує, що вони фізично не можуть виконати усі доручення слідчих на проведення негласної слідчої розшукової дії, передбаченої ст. 269 КПК України. Більше половини з цих доручень залишають без виконання, оскільки підрозділам, що спеціалізуються на їх проведені бракує сил (людських ресурсів).

Виходом з цієї ситуації є використання положень ст. 275 КПК України про проведенні візуального спостереження за особою, річчю або місцем. Адже відповідно до ч. 2 ст. 41 КПК України під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Отже, виконуючи доручення слідчого на проведення спостереження за особою річчю або місцем, працівники спеціалізованого оперативного підрозділу можуть на конфіденційних засадах залучати до його проведення інших осіб.

Такими «іншими особами», у першу чергу, можуть бути колишні працівники таких спеціалізованих оперативних підрозділів (пенсіонери або ж звільнені на підставах, що

допускають їх подальше залучення до сприяння у виконанні правоохоронних функцій). Ці особи, володіючи необхідними навичками, часто не знаходять собі належного застосування у цивільному житті або ж у скрутних умовах сьогодення погоджуються на низькооплачувану роботу та навіть на протиправну діяльність по збиранню інформації про особи без її згоди [4 с. 122–134].

Залучення таких осіб є значно більш економічним ніж розширення штату спеціалізованих оперативних підрозділів. Адже їх послуги можна оплачувати не на умовах трудового договору з щомісячною заробітною платнею, а за умовами цивільно-правової угоди – з оплатою за виконання конкретних завдань.

Загалом використання на конфіденційній основі послуг інших осіб до проведення спостереження можна розглядати як застосування спеціальних знань, умінь та навичок у кримінальному провадженні [6]. Власне деякі науковці і розглядають так осіб, як спеціалістів, залучених на підставі ст. 71 КПК України до проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних [7].

Безумовно, не заважаючи на економічність, реалізація такого підходу вимагає виділення додаткових фінансових ресурсів та забезпечення належного правового урегулювання. Але фінансування та правове регулювання це дві ключові проблеми, що сьогодні притаманні інституту конфіденційного співробітництва загалом. Їх комплексне вирішення, в числі іншого, сприятиме і втіленню в життя наших пропозицій.

Список використаних джерел

1. Грибов М. Л. Правовое регулирование визуального наблюдения. APRIORI. Серия : Гуманитарные науки. 2014. № 1. URL: http://apriori-journal.ru/seria1/1-2014/Gribov.pdf.

2. Грібов М. Л. Криміналістична характеристика протидії візуальному спостереженню за особою під час досудового розслідування. Криміналістичний вісник. 2014. № 2 (22). С. 6–13

3. Сергєєва Д. Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С.47–54

4. Сосіна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України): дис… канд. юрид. наук. Львів, 2017. 256 с.

5. Смірнова В. Права та обов'язки інших осіб, які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Підприємництво, господарство і право. 2018. – № 7. С. 169–173.
6. Грібов М. Л. Поняття та правове регулювання використання спеціальних знань, умінь і навичок у кримінальному провадженні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 1 (110). С. 13–21.
7. Венедіктов А.А., Венедіктова Ю.Є. Використання знань спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій. Участь спеціаліста у кримінальному провадженні : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 квіт. 2019 р.). С. 38–41.

Оголенко Альона Василівна,
начальник відділу режимно-секретного забезпечення Національної академії внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА СПІЛКУВАННЯ З ОСОБАМИ, ЯКІ КОНФІДЕНЦІЙНО СПІВПРАЦЮЮТЬ ІЗ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Використання інституту конфіденційного співробітництва у вирішенні завдань боротьби зі злочинністю мало місце на всіх історичних етапах розвитку суспільства, становлення та розвитку правової системи. [1, с. 49].

Дослідження передумов і генезису застосування інституту конфіденційного співробітництва в кримінальному проваджені надає змогу стверджувати, що це реальний крок до забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального процесу й наближення вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів що є невід'ємною умовою реформування правоохоронних органів України.

Вперше у КПК України 2012 р. передбачено можливість для слідчого використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених Кодексом (ч. 1 ст. 275 КПК України). [2].

Організація і тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій тісно пов'язана із використанням можливостей осіб, які конфіденційно співробітничають з правоохоронними

органами у кримінальному проваджені. Дані особи, можуть надавати допомогу і сприяти проведенню окремих оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому особливе місце відводиться самому спілкуванню між слідчим, оперативними працівником і особою, яка конфіденційно у відповідності до вимог діючого законодавства з ними співробітничає, в процесі якого вирішуються завдання оперативного та кримінального провадження.

Спілкування – це складний багатоплановий процес установлення та розвитку контактів між людьми, який породжується потребами у спільній діяльності і включає обмін інформацією, сприймання й розуміння іншої людини, вироблення єдиної стратегії взаємодії.

Пізнання спілкування з особами, які конфіденційно співробітничають з правоохоронними органами у кримінальному проваджені, має двояке значення. По-перше, відомості про характер і зміст спілкування об'єктів оперативного та слідчого інтересу є джерелом цінної оперативно-розшукової та слідчої інформації про кримінальні наміри та події, які відбулись чи відбуваються в злочинному середовищі.

Як свідчить аналіз дослідження, спілкування починається із зовнішнього сприймання і формування першого враження. Позитивний вплив справляють ознаки уваги й інтересу до людини, впевненість у собі, естетична привабливість; негативно впливають емоційна напруженість, багатослів'я, квапливість реагування на висловлювання співбесідника. Цей процес зовні виглядає стихійним, але він має свої закономірності та може бути достатньою мірою упорядкований і прогнозований завдяки попередньому вивченню особистості.

Які ж існують психологічні чинники спілкування з особами, які конфіденційно співробітничають з правоохоронними органами у кримінальному провадженні?

Спілкування як головна складова соціальної комунікації, являє собою людські контакти й зв'язки, що зумовлені потребами осіб в спільній діяльності або в обміні інформацією. Передача інформації та взаєморозуміння визначає головний зміст спілкування.

Як свідчить аналіз теорії та практики ОРД та криміналістики, притаманні такі різновиди спілкування:

а) за ступенем зближення сторін:

безпосереднє («віч-на-віч»), яке відбувається, наприклад, при особистому витребуванні та вивченні слідчим, оперативним працівником документів, проведенні опитування, конфіденційної зустрічі тощо, а також опосередковане, коли воно здійснюється через проміжну ланку, наприклад, за допомогою іншої особи, наприклад оперативного працівника в порядку виконання відповідного доручення;

б) за тривалістю:

короткочасне, наприклад, опитування осіб на місці події злочину, коли пізнання особистості досягається неглибоке, і тривале, що передбачає поглиблене пізнання один одного та взаєморозуміння;

в) за ступенем завершеності:

закінчене (досягається вичерпаність теми, наприклад, при опитуванні мешканців будинків, розташованих по сусідству з місцем учинення кримінального правопорушення) і незакінчене, коли розгляд теми або здійснювана діяльність не доведені до результату, наприклад, при тривалому спілкуванні слідчого, оперативного працівника з особою, що підозрюється у скоєнні кримінального правопорушення;

г) за сторонами:

міжособистісне, якщо кожна особа спілкується з іншою особою без участі третьої сторони;

внутрішньо групове, коли з одного боку виступає особа з її індивідуальними потребами, інтересами, а, з іншого – група чи окремі її представники, які відстоюють групові потреби й інтереси.

У структурі спілкування загальноприйнятим є виокремлення трьох взаємозалежних сторін: комунікативної, інтерактивної та перцептивної.

Комунікативна сторона спілкування полягає у звичайному обміні інформацією між суб'єктами, що спілкуються.

Інтерактивна сторона являє взаємодію між індивідами, що спілкуються, тобто обмін конкретними знаннями та діями.

Перцептивна сторона спілкування означає сприйняття партнерами по спілкуванню один одного та встановлення на цій основі взаєморозуміння.

Отже, конфіденційне співробітництво з правоохоронними органами у кримінальному проваджені є взаємодія громадян, яка полягає у наданні ними на засадах добровільності систематичної законспірованої допомоги у вирішенні завдань кримінального судочинства.

Список використаних джерел

1. Сергєєва Д.Б., Негласне співробітництво в кримінальному процесі /вісник кримінального судочинства, № 4/2016, С. 47–54.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 474.

Павлик Микола Петрович,
здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

Наразі Україна переживає економічну нестабільність, що супроводжується недостатньою кількістю вільних робочих місць, затриманням заробітної плати, низькою оплатою достатньо важкої праці. На цьому фоні українці все частіше звертають увагу на більш привабливі умови праці за кордоном, що спонукає активну частину населення мігрувати в пошуках кращого життя та високооплачуваної роботи.

Водночас, попит завжди зумовлює низку пропозицій, у тому числі з боку недобросовісних осіб, які діють всупереч закону.

Як свідчить практика, злочинні дії здебільшого вчиняються особами, котрі виступають у ролі роботодавців, співробітників компанії з працевлаштування (як справжніх, так і підставних). В основному ці особи створюють фіктивну посередницьку фірму з надання послуг щодо працевлаштування на роботу за кордоном без мети надання таких послуг, з подальшим зникненням. Часто має місце введення в оману стосовно умов праці осіб, які користується послугами посередницької фірми з працевлаштування за кордоном (за умов легального працевлаштування). У зв'язку із попитом Інтернету, ряд злочинців створюють фіктивні сайти агенцій щодо працевлаштування за кордоном з метою отримання «обов'язкового попереднього внеску» на вказані реквізити банківської картки за бронювання вакансії тощо.

До другої групи можна віднести осіб, які сприяють вчиненню злочину, у тому числі діяльність яких пов'язана із супроводженням дій, необхідних для переправлення за кордон з

метою працевлаштування (представники консульських установ, страхових компаній, державної міграційної служби, туристичних підприємств, службові особи Державної прикордонної служби України та ін.). Ці особи сприяють видачі документів, необхідних для перетинання державного кордону України та працевлаштування в іншій країні.

У структурі міграційних процесів більшість вчених виділяє таку схему нелегальної міграції з метою працевлаштування: залучення особи-посередника, що займається нелегальним переправленням за кордон; надійне укриття в пунктах пропуску; перетин кордону із супроводом; незаконний в'їзд або перебування; влаштування на роботу в країні призначення [1, с. 106].

Іноді протиправні дії можуть бути й з боку осіб, які мають намір працевлаштуватися за кордоном (підробляють або викрадають документи, незаконно перетинають державний кордон тощо).

Як свідчить практика, сфера працевлаштування за кордоном все частіше привертає увагу організованих злочинних угруповань, що підвищує суспільну небезпеку протиправних дій у вказаному сегменті. У більшості випадків мова йдеться про вчинення декількох епізодів.

Діяльність таких угруповань пов'язана із укладанням «псевдо угод» із особами, які мають намір отримати роботу за кордоном, з подальшим відбиранням документів та вивозом за кордон з метою трудової чи сексуальної експлуатації, жебракування та використання у злочинних схемах. Нерідкими є випадки працевлаштування моряків на торгові судна міжнародного сполучення або водіїв далекобійників для *міжнародних* перевезень із залученням до контрабанди, використання «потенційних» робітників для нелегального переправлення через державний кордон матеріальних, історичних, культурних та інших цінностей, заборонених обігом предметів, речовин тощо.

Той факт, що нелегальна міграція, як незаконне переміщення через державний кордон осіб відбувається під контролем організованих злочинних угруповань з корумпованими зв'язками в органах влади, підтвердила й Н.В. Бондаренко [2, с. 37]. Під їх контролем здійснюється й нелегальне влаштування на роботу в країні призначення [1, с. 106].

Щодо соціально-демографічної характеристики, слід сказати, що 90 % осіб, які вчиняють злочини у сфері працевлаштування за кордоном, є мешканцями великих міст.

Більшість з них є громадянами України. Водночас, специфіка злочинів даного напряму полягає в тому, що вчиненню протиправних дій можуть сприяти іноземні громадяни, особливо у випадках торгівлі людьми під приводом працевлаштування, або, якщо під прикриттям працевлаштування здійснюється контрабанда заборонених обігом предметів.

Освітній та інтелектуальний рівень осіб, які вчиняють злочини у сфері працевлаштування за кордоном, достатньо високий, особливо при вчиненні обманних дій щодо потенційних заробітчан. 75 % осіб мають вищу освіту, здебільшого юридичну або економічну.

Щодо вікових характеристик – злочини у сфері працевлаштування за кордоном в основному вчиняються особами віком від 20 до 50 років. Натомість, серед злочинців зустрічаються й особи більш зрілого віку. Переважно злочини даної категорії вчиняють чоловіки. Разом з тим, шахрайства, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, вчиняє велика кількість жінок (приблизно 45 %).

Закономірності у позиціях щодо сімейного стану ми не виявили. Можна сказати, що відсоток сімейних і не сімейних осіб приблизно однаковий. Але, на нашу думку, ніяким чином ця характеристика не впливає на рівень злочинності.

Говорячи про судимість, слід сказати, що кількість раніше судимих осіб складає приблизно 23 %, тоді як за злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, засуджені раніше були лише 2 %.

Оцінюючи морально-психологічні ознаки злочинця, що вчиняє злочини, пов'язані із працевлаштуванням за кордоном, можна сказати, що у ряді випадків такі особи цинічно переступають норми моралі, не мають співчуття, мають психологічну стійкість, самооцінку та самоконтроль. Заради досягнення мети такі особи не поступляться не перед чим. Особливу жорстокість до жертви злочинці проявляють у випадку використання механізму працевлаштування задля подальшої експлуатації людей, які не підозрюють справжніх намірів злочинців і вірять в працевлаштування та краще життя за кордоном.

Отже, соціально-демографічні і морально-психологічні характеристики залежать від того, який саме злочин, пов'язаний із працевлаштуванням за кордоном, особа вчиняє. Злочини із високим рівнем суспільної небезпеки вчиняють особи із

жорстким характером, стійкою антисоціальною позицією, для яких вчинення насильства стає за правило. Натомість, шахрайства, вчинювані у сфері працевлаштування за кордоном, вчиняють особи, які характеризуються високим рівнем інтелектуального розвитку. Вони винахідливі та кмітливі і легко входять у контакт з потерпілими, викликають в них довіру.

Список використаних джерел

1. Міжнародно-правові проблеми протидії нелегальній міграції та торгівлі жінками / за ред. Ю. Римаренко, Ю. Шемшученко, Я. Кондратьєва. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України , 2003. 234 с.

2. Бондаренко Н.В. Кримінологічна характеристика та запобігання нелегальній міграції в Україні: дис… канд. юрид. наук.: 12.00.08. Межрегіональна академія управління персоналом. Київ. 2018 217 с.

Пархоменко Юрій Олександрович,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБА, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ЛЕГАЛІЗАЦІЮ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Статтею 209 Кримінального кодексу України визначено, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку і яка не позбавлена цивільної дієздатності судом [1]. В контексті легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом на фондовому ринку в Україні (далі – легалізація (відмивання) доходів на фондовому ринку), з першого погляду, є нелогічною позиція законодавця щодо встановлення віку кримінальної відповідальності за загальними правилами. Оскільки для вчинення об'єктивної сторони легалізації потрібен не тільки значний соціальний та життєвий досвід, а й певні спеціальні знання, які обумовлюють об'єктивну можливість вчинити фінансову операцію або угоду на фондовому ринку в Україні, або ж використати його інструменти для таких дій.

У даному контексті, на наш погляд, вірним є бачення науковців, якими пропонується розглядати суб'єкт легалізації (відмивання) доходів не будь-яку осудну фізичну особу, а лише таку, яка характеризується певними ознаками. До

них можуть відноситись: особа, яка досягла віку, з якого вона має самостійно здійснювати цивільно-правові угоди, а також використовувати майно в підприємницькій чи іншій господарській діяльності, тобто дієздатна особа тощо [2, с. 104].

Наведене є загальноприйнятим положенням, яке закріплено законом про кримінальну відповідальність. У нашому випадку, досліджуючи особу, що здійснює легалізацію (відмивання) доходів на фондовому ринку необхідно, перш за все, визначити її статус за професією, родом діяльності.

Зазначаємо, виключною ознакою характеристики особи, яка вчиняє легалізацію (відмивання) доходів на фондовому ринку в Україні, є те, що здійснювати трансакції зі спеціальними засобами (або предметами) даного злочину – цінними паперами, можуть тільки певні суб'єкти. Основну роль на ринку цінних паперів відіграють інвестори (постачальники капіталу, що вкладають свої кошти в придбання цінних паперів) і емітенти (споживачі капіталу, що залучають кошти шляхом випуску цінних паперів), але є ще велика кількість суб'єктів, насамперед посередників, які забезпечують нормальне функціонування ринку цінних паперів і є необхідною його частиною. У багатьох країнах посередників, що працюють на фондовому ринку, найчастіше називають інвестиційними інститутами або професійними учасниками фондового ринку цінних паперів, і їхня діяльність регулюється певними нормативними актами [3, с. 27–28].

Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» [4] визначено, що професійні учасники фондового ринку – юридичні особи, які на підставі ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, провадять на фондовому ринку професійну діяльність, види якої визначено законами України. Професійні учасники ринку цінних паперів є суб'єктами господарювання. Тобто, є учасниками господарських відносин, здійснюють такий вид господарської діяльності як професійна діяльність на ринку цінних паперів, реалізуючи при цьому господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків, закріплених у відповідних нормативно-правових актах, що регулюють певний вид професійної діяльності), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [5, с. 36].

Виходячи з цього, саме на отриманні оперативної інформації про діяльність посадових осіб, які представляють учасників фондового ринку, оперативні працівники

уповноважених підрозділів повинні сконцентрувати сили та засоби оперативно-розшукової діяльності. Цим же законом [4] визначено, що професійна діяльність на фондовому ринку – діяльність юридичних осіб з надання фінансових та інших послуг у сфері розміщення та обігу цінних паперів, обліку прав за цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, що відповідає вимогам, установленим до такої діяльності законодавством.

Отже, особи, яка причетна до легалізації (відмивання) доходів на фондовому ринку характеризується не лише нормами закріпленими законом про кримінальну відповідальність, а й іншими законами, що регулюють діяльність пов'язану із фондовим ринком.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України, прийнятий 5 квіт. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. Беніцький А.С. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (проблеми кримінально-правової кваліфікації): дис. … кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Беніцький Андрій Сергійович. Луганськ, 2002. 202 с.

3. Кравченко Ю.Я. Ринок цінних паперів: навч. посібник. 2-ге вид., змін та доп. К.: Дакор, КНТ, 2009. 672 с.

4. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

5. Господарське судочинство в Україні: Судова практика. Обіг цінних паперів / За ред. І.Б. Шицького. К.: Праксіс, 2006. 552 с.

Романовська Оксана Іванівна,
здобувач кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету;
Пивовар Юрій Ігорович,
завідувач кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету, кандидат юридичних наук, професор

СУТНІСТЬ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Правовий статус юридично опосередковує найбільш важливі, основні зв'язки між індивідами, державою, суспільством. Його характерною рисою є урегульованість нормами права. Цей юридичний феномен визначає місце, яке особа займає в політичному, соціально-економічному, культурному житті країни, у сфері управління державними та суспільними справами, її соціальну роль [1, с. 231].

Потрібно сказати, що сьогодні в науковців існують різні точки зору щодо визначення терміна «правовий статус». Більшість вітчизняних учених погоджуються з тим, що основою правового статусу є права та обов'язки.

Якщо звернутися до наукової та довідково-енциклопедичної літератури, то бачимо, що під правовим статусом розуміють сукупність прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб, що в Україні визначається Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України [2, с. 44].

Незважаючи на значне вживання категорії «правового статусу» у різних нормативно-правових актах безпосередньо щодо державної виконавчої служби, а саме: окремих статтях Конституції України (ст.ст. 36, 37) [3], Законах України «Про виконавче провадження» [4], Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів [5], Про запобігання корупції; Державну службу тощо.

В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко під правовим статусом розуміють потенційну здатність мати права і обов'язки у сфері

державного управління (адміністративна правоздатність), реалізовувати надані права та обов'язки у сфері державного управління (адміністративна дієздатність), наявність суб'єктивних прав та обов'язків у сфері державного управління формують адміністративно-правовий статус суб'єкта, є складовими адміністративної правосуб'єктності [6, с. 73].

На думку А. М. Колодія «правовий статус» являє собою систему юридичних прав, свобод, обов'язків і законних інтересів особи, що визначаються і гарантуються державою [7, с. 168–169].

О. Ф. Скакун відзначає, що «правовий статус» – це система закріплених у нормативно – правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності згідно з якими індивід як суб'єкт права (тобто володіючий правосуб'єктністю) координує свою поведінку у суспільстві [8, с. 409; 9, с. 241].

М. В. Кравчук уважає, що «правовий статус» – це сукупність всіх належних суб'єктивних юридичних прав, свобод і обов'язків, що визначають правове становище в суспільстві, яке закріплене в чинному законодавстві та інших формах права [10, с. 45].

Правовий статус науковець умовно поділяє на такі види як: загальний (закріплений у Конституції статус особи як громадянина держави, який реалізується в межах правовідносин, що виникають між особою і державою); галузевий (визначається нормами конкретної галузі права); міжгалузевий (визначається нормами комплексних правових інститутів); спеціальний (статус визначених категорій громадян, що забезпечує можливість виконання спеціальних функцій – студенти, пенсіонери і т.д.).

Галузевий, міжгалузевий і спеціальний правові статуси здійснюються в конкретних правовідносинах і співвідносяться із загальним статусом як загальне з особливим. Тобто правове становище конкретної особи можна розглядати як суму загального правового статусу і тих статусів, яких набуває ця особа, вступаючи в ті чи інші правовідносини [10, с. 45].

На думку І. А. Покровського, наявність у кожного суб'єкта правового статусу розкриває таку важливу ознаку права, як універсальність, хоча головною метою права є регулювання суспільних відносин, його регламентуючий вплив розповсюджується і на інших суб'єктів, таких як: держава, юридичні особи, органи місцевого самоврядування, тощо. Здійснюючи регулятивний вплив на певні суспільні відносини,

право надає їм юридичні (правові) форми, які характеризуються наявністю стійких зв'язків між правовими соціальними явищами, що, з огляду на їх важливість для суспільства, потребує правової регламентації з боку держави. Тобто в площині юридичної форми суспільні відносини отримують правову регламентацію, а суб'єкти цих відносин – відповідний статус. Статус учасників у суспільних відносинах регламентується певними соціальними нормами, не є винятком і правовий статус суб'єкта, який визначається нормами права [11, с. 36].

Таким чином, проведений аналіз демонструє, що правовий статус – це особлива ознака, котра вказує на певний стан учасника суспільних відносин, яка характеризується наявністю певного комплексу юридичних прав та обов'язків (правоздатність та дієздатність особи) та обов'язково законодавчо закріплена нормами права. Одночасно міру юридичної відповідальності, яка настає у разі порушення особою вимог норм права, а також обсяг нормативно закріплених прав та обов'язків суб'єкта права, котрі, у свою чергу, визначають межі необхідності та можливості поведінки індивіда, регулює саме правовий статус.

Здійснивши ґрунтовне дослідження поняття «правовий статус» можна сформулювати такі його особливості:

визначається правовий статус як наявність прав та обов'язків лише у фізичних особах;

неоднозначність трактування правового статусу та його різновидів;

визначається наявністю правового взаємозв'язку суб'єкта права із іншими суб'єктами, а також включає в себе увесь діапазон відносин (зв'язків) суб'єкта права;

формулює індивідуальні особливості суб'єктів права та віддзеркалює їх фактичний стан у системі відповідних відносин у визначених умовах;

наділений універсальним характером, що охоплює різноманітні статуси суб'єктів права, як індивідуальних так і колективних;

визначається правова позиція (становище) суб'єкта права у відповідних взаємовідносинах з іншими суб'єктами, яка не залежить від участі суб'єкта у конкретних правовідносинах. Відповідно, при наділенні суб'єкта права правовим статусом визначає відповідне його положення відносно інших суб'єктів права;

застосовується як до фізичних осіб (особи, громадянина, працівника органів публічної адміністрації, державного службовця, керівника), так і до юридичних осіб (органів публічної адміністрації, громадських об'єднань, підприємств, установ та організацій) тощо;

специфіку та особливості відмінних галузей права відображає такий різновид правового статусу, як галузевий правовий статус, а саме для галузі адміністративного права цим різновидом є адміністративно-правовий статус.

Доцільно відзначити те, що «правовий статус», відповідно до норм галузей права, якими він регулюється може бути кримінально-правовим, конституційно-правовим, цивільно-правовим, адміністративно-правовим тощо.

Здійснивши ґрунтовний аналіз вчених щодо дослідження правової категорії «правовий статус», вважаємо за доцільне надати узагальнене авторське визначення досліджуваної категорії під яким необхідно розуміти сукупність нормативно-врегульованих суб'єктивних прав, юридичних обов'язків та відповідальності учасників відповідних правовідносин, котрі формулюють правове становище фізичних та юридичних осіб в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Грибанова М.А. Зміст поняття адміністративно-правового статусу громадянина // Держава і право: Збірник наук. пр. Київ, 2001. Вип. 11: Юридичні і політичні науки. С. 230–35.

2. Шемшученко Ю.С., Пархоменко Н.М. Правовий статус. Юридична енциклопедія : том 5 : П-С / [ред.кол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. Київ: Українська енциклопедія, 2003. Т. 5. С. 44.

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

4. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 року // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. ст. 542.

5. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02 червня 2016 року. № 1403-VIII // Відомості Верховної Ради. 2016. № 29. ст. 535.

6. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
7. Колодій А. М. Принципи права України / Колодій А. М. К. : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
8. Скакун О. Ф. Теория государства и права : [учебн.] / Скакун О. Ф. Х. : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
9. Нікітін А. В. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / Нікітін А. В. ; [за наук. ред. А. М. Колодія]. К. : Ун-т «Україна», 2005. Ч. ІІ. 2005. 265 с.
10. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Навчальний посібник. 3-тє вид., змін, й доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.
11. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. М., 1998. 353 с.

Сидоренко Лариса Володимирівна,
здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття 2 КПК України передбачає, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Виконання цих завдань вимагає застосування певних засобів. Такими засобами у кримінальному процесі та в оперативно-розшуковій діяльності, на думку М. А. Погорецького, у є все те, за допомогою чого забезпечується отримання їх результату [1, с. 171], тобто все те, за допомогою чого виконуються

їх завдання. Природно, що із запровадженням інституту негласних слідчих (розшуковий) дій (НСРД) вчений розглядає їх саме як засоби діяльності (кримінальної процесуальної). Так у статті опублікованій у 2018 році спільно з О. С. Стареньким, він розглядає негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів [2]. Підхід до розуміння НСРД та ОРЗ як інструментальних засобів проведення відповідних видів діяльності (кримінального процесу та ОРД) є цілком виправданим з точки зору теорії права та підтримується багатьма науковцями.

Одночасно слід зауважити, що в межах зазначеного інституту, законодавець виокремлює не лише окремі НСРД, а й визначає засоби, необхідні для досягнення їх результату (виконання завдань) – одержання доказів у кримінальному провадженні. Саме таку назву має стаття 273 КПК України: «Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій». Як слушно зауважує М. Л. Грібов, у цій статті законодавець невиправдано звужує зміст таких засобів до заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів [3].

Проте у широкому розумінні засобами, що використовуються під час проведення НСРД є усе те, за допомогою чого досягають потрібного результату (одержання відомостей, необхідних для виконання завдань кримінального провадження, забезпечення доказування у кримінальному провадженні).

Зокрема, це: 1) правові засоби (законодавчі приписи щодо процедури проведення НСРД; видання на основі КПК України підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію та правильне застосування норм гл. 21 КПК України; реалізація уповноваженими суб'єктами повноважень наданих їм главою 21 КПК України); 2) організаційні засоби (унормовані підзаконними нормативно-правовими актами моделі (алгоритми) діяльності уповноважених суб'єктів; діяльність суб'єктів і об'єктів управління у прокуратурі, органах досудового розслідування та оперативних підрозділах щодо проведення НСРД); 3) матеріальні засоби.

У вузькому розумінні засобами, що використовуються під час проведення НСРД є саме матеріальні засоби. До них належать: а) технічні засоби (технічні засоби проникнення у публічно недоступні місця; технічні засоби аудіо- і відеоконтролю; технічні засоби зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж й електронних інформаційних систем; засоби

фотографування, відео- та звукозапису; технічні засоби встановлення місцезнаходження конкретних матеріальних об'єктів; технічні засоби зв'язку, оптичні прилади, транспортні засоби); б) програмні та інформаційні засоби (розвідувальні комп'ютерні програми; інформаційно-пошукові системи та електронні бази даних оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів); в) засоби забезпечення негласності (по-перше, засоби маскування – матеріальні знаряддя для зміни зовнішнього вигляду суб'єктів НСРД, їх апаратури, обладнання, приміщень й транспорту; по-друге, засоби прикриття – письмова та усна дезінформація (у тому числі документи) щодо суб'єктів НСРД, їх дій, апаратури, обладнання, приміщень й транспорту).

Якщо виходити із законодавчих приписів то матеріальними засобами, що використовуються під час проведення НСРД є лише я спеціально виготовлені речі і документи, спеціально утворені підприємства, установи, організації. Зазначені речі та документі мають бути віднесені до матеріальних засобів, а підприємства, установи, організації – до нематеріальних. При цьому, документи про створення та функціонування таких підприємств, установ, організацій будуть матеріальними, а самі вони – ні.

До викладеного слід додати, що аналіз гл. 21 КПК України дозволяє виділити ще один нематеріальний засіб досягнення результату НСРД – конфіденційне співробітництво.

Так, ч. 1 ст. 275 КПК України передбачає, що під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом.

Проведений нами аналіз положень гл. 21 КПК України дозволяє стверджувати що жодна із статей, які регламентують проведення НСРД не містить вказівку про можливість залучення до їх проведення на конфіденційній основі «інших осіб», окрім єдиного випадку – ч. 1 ст. 272 КПК України. Дана норма передбачає, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

Отже буде логічним припустити, що залучення на конфіденційній основі «інших осіб» до проведення усіх інших НСРД буле незаконним. Але цей висновок суперечить нормі ч. 6 ст. 246 КПК України, де зазначено, що за рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи. При цьому законодавець не встановлює жодних обмежень щодо випадків у яких до проведення НСРД можуть залучатися інші особи. Невизначеність у цьому питанні створює проблеми у правоохоронній практиці.

Крім того аналіз норм ст. 275 КПК України у комплексі з іншими нормами КПК України, а також підзаконних нормативно-правових актів різних правоохоронних органів дозволяє стверджувати наступне.

По-перше, слідчий особисто не може одержувати (а, відповідно, і використовувати) інформацію від конфідентів через відсутність правового механізму його роботи з такими співробітниками. По-друге, слідчий має право (але не може мати формальних підстав) для використання інформації одержаної внаслідок конфіденційного співробітництва оперативними підрозділами. Адже він не може дати їм доручення на використання негласного співробітництва через те, що воно не становить змісту окремої НСРД. Відповідно, слідчий не може одержати результати виконання такого доручення. По-третє, оперативний підрозділ може використовувати інформацію одержану від негласних співробітників лише в межах виконання доручення слідчого на проведення конкретної НСРД [4].

Отже, доходимо висновку, що сучасний стан правового регулювання використання негласного співробітництва не сприяє виконанню завдань кримінального провадження. Нині неможна повним обсягом використати можливості негласного співробітництва для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Як наслідок, суттєво падає результативність захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Одним з важливих кроків для виправлення такого становища є внесення відповідних змін до КПК України в частині вдосконалення правового регулювання конфіденційного співробітництва як засобу виконання завдань НСРД, досудового розслідування та кримінального провадження в цілому.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. Х.: Арсіс ЛТД, 2007. – 576 с.
2. Старенький О. С. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії, як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. Право України. 2018. № 8. С. 85–106.
3. Грібов М. Л. Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Бюлетень міністерства юстиції України. 2014. № 9. С. 152 –158.
4. Козаченко О. І., Грібов М. Л. Міжнародний досвід правового регулювання негласного співробітництва. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 3 (112). С. 83–97.

Слива Юрій Михайлович,
аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Судовому контролю за дотриманням права на повагу до приватного життя в кримінальному провадженні приділяється все більше уваги не лише в Україні, а й за кордоном. Більшість цивілізованих країн вважають пріоритетним напрямом судової діяльності контрольні функції суду щодо провадження заходів, які обмежують основні права й свободи людини та громадянина. На думку І.Л. Петрухіна, судовий контроль є надбанням світової правової культури та результатом тривалого процесу розвитку цивілізації [1, с. 34]. Незважаючи на різноманітність судових систем, є очевидною світова тенденція створення спеціальних судів або судових посад, наділених повноваженнями судового контролю [2].

Досить цікавим є розгляд права на недоторканість приватного життя в дзеркалі порівняльно-правового дослідження. Так, Конституція ФРН у ст.10 закріплює: «Таємниця листування, а також таємниця поштового і телефонного зв'язку непорушні... Право на недоторканність кореспонденції може бути обмежене лише на підставі закону... Судові позови при застосуванні секретних заходів для захисту національних інтересів повинні

замінятися розглядом справ в органах, призначених парламентом» [3].

Конституція Італійської Республіки 1947 р. в ст. 15 зазначає, що свобода і таємниця листування та всіх інших видів зв'язку непорушні, обмеження їх може мати місце лише за вмотивованим актом судової влади з дотриманням гарантій, встановлених законом [4].

Порівняльно-правове дослідження конституційних законів зарубіжних держав та аналіз Конституції України дає підстави зробити деякі узагальнення: 1) основним законом в більшості держав закріплено право на недоторканість приватного життя та можливості його обмеження; 2) загальноприйнятим стандартом, за невеликими винятками, є судовий контроль за реалізацією повноважень правоохоронних органів щодо обмеженням конституційних прав громадян, їх законністю та обґрунтованістю; 3) при формулюванні приписів щодо умов та підстав подібних обмежень, а також самої процедури прийняття подібних рішень судом йде посилання на спеціальні закони, що більш детально регламентують ці аспекти. Остання обставина актуалізує вивчення інших законодавчих актів України, що становлять правову основу судового контролю в сфері оперативно-розшукової діяльності.

У Сполучених Штатах Америки, наприклад, такий вид обмежень прав громадян у сфері судочинства як прослуховування телефонних переговорів і контроль інших видів телекомунікацій також проводиться на підставі судового ордера. Судовий ордер видається на підставі письмового клопотання (affidavit) співробітника правоохоронного органу з коротким викладом фабули розслідуваного злочину і передбачуваних результатів заходу, що планується провести [5]. Прослуховування встановлюється на термін до 30 діб, при цьому орган, що здійснює розслідування, кожні 10 днів інформує про хід прослуховування й отримані результати суддю, який може припинити проведення заходу, якщо вважає отримані дані достатніми [6]. Істотно змінився порядок санкціонування електронного спостереження після терористичних актів 11 вересня 2001 р. З метою ефективної боротьби з тероризмом був прийнятий новий законодавчий акт, що одержав коротку назву «Акт патріота». Відповідно до зазначеного закону, при розслідуванні і попередженні терористичних дій допускається в екстрених випадках здійснювати електронне спостереження без судового ордера, але із санкцією прокурора. Значно розширені також повноваження суддів: у відповідності зі

ст.216 «Акта Патріота» судді отримали повноваження видавати ордер на проведення окремих заходів «у будь-якому місці Сполучених Штатів», а не тільки в межах територіальної юрисдикції суду, як це обумовлювалося процедурними правилами у минулому [7].

Список використаних джерел

1. Петрухин И.Л. Прокурорский надзор и судебная власть : [учеб. пособие] / И.Л. Петрухин. – М. : Проспект, 2001. – 88 с.

2. Бондаренко А. І. Судовий контроль за дотриманням прав людини / А. І. Бондаренко // Актуальні проблеми держави і права. – 2016. – Вип. 76. – С. 10–17. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2016_76_4.

3. Прослушивание телефонов в международном праве и законодательстве одиннадцати европейских стран / Сост. Е.Е. Захаров. – Х: Фолио, 1999. – С. 23.

4. Мишин А.А. Конституционное право зарубежных стран: Учебник / 6-е изд.перераб. и дополн. – М., 1998. – С. 403.

5. Bohm R.M. Introduction to criminal justice / Robert M. Bohm, Keith N. Haley. – Westerville: «Glencoe / McGraw-Hill», 1997. – P. 120–121.

6. Пешков М. Прослушивание и электронное наблюдение в уголовном процессе США // Российская юстиция. – 1997. – № 4. – С. 55–56.

7. Власихин В. Угрожает ли «Акт Патриота» Биллю о правах // Российская юстиция. – 2002. – № 2. – С. 57.

Федоренко Оксана Анатоліївна,
молодший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ

В основі успішної діяльності Національної поліції лежить превентивна діяльність, тобто діяльність, спрямована на запобігання правопорушенням. Поліція превентивної діяльності в Україні у межах компетенції реалізує державну політику у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку, безпеки дорожнього

руху, організації роботи дозвільної системи, превентивної та профілактичної діяльності, запобігання та припинення насильства в сім'ї Ефективне провадження відповідної діяльності позитивно відображається на динаміці криміногенної ситуації в державі, а отже і на стані національної безпеки. Закон України «Про Національну поліцію» оперує двома подібними категоріями – «профілактика» та «превенція». Зокрема, й у Положенні про Національну поліцію серед функцій поліції визначено провадження превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень [1].

Превентивна функція правоохоронних органів не виступає самоціллю, її належна реалізація прямо впливає на зменшення дрібних правопорушення, швидкість та оперативність виявлення та розслідування злочинів і пошук правопорушників.

Необхідність здійснення превентивних заходів поліцією підтверджується на прикладі кількості виявлених адміністративних правопорушень, зокрема, у 2016 році – 1 млн 656 тис., 2017 – 2 млн 845 тис., 2018 – 3 млн 639 тис. [2].

Проте, на сьогодні ми маємо несистемність, брак досконалого аналізу та дефіцит напрямів у реалізації профілактичної функції компетентними органами. Окрім цього, ситуація погіршується через ксенофобні прояви на теренах держави, збільшення розшарування населення, його активність у відстоюванні власних поглядів (політичних, релігійних, соціальних) [3].

Компаративістський аналіз, розгляд та порівняння зарубіжного досвіду із національним, запозичення найкращих практик, є необхідним для вирішення даних проблем.

Планування та здійснення превентивної діяльності на державному рівні відбувається у Чехії. З 1996 року Міністерством внутрішніх справ Чеської Республіки розробляється державна стратегія з питань запобігання злочинності, яка формується на підставі досліджень громадської думки щодо проблем безпеки, статистичних даних правоохоронних органів, аналізу криміногенної ситуації, потенційних загроз та ін. Кожні чотири роки уряд приймає середньострокову стратегію попередження злочинності, яка визначає пріоритети, стратегічні цілі, завдання та заходи на наступний період. Створено Національний комітет з попередження злочинності (National Crime Prevention Committee), в якому беруть участь практично всі відомства під загальною координацією МВС. Кожен рік на превентивні проекти держава виділяє необхідне фінансування.

На локальному рівні обов'язковою є співпраця між поліцією і місцевим самоврядуванням з метою розробки програм з питань безпеки. Зокрема, поставлено акцент на ідентифікацію та попередження конкретних правопорушень та вирішення місцевих проблем безпеки (громадських пріоритетів у сфері громадського порядку та безпеки). Отже, Чехія, маючи 16-річний досвід практичної роботи, теоретичних досліджень і аналізу, реалізації стратегії, визнала такий метод попередження правопорушень як найкращий і найбільш ефективний [4].

Досвід Сполучених Штатів Америки основні превентивні повноваження виконуються саме поліцейськими органами штатів, тобто, муніципальною поліцією та органами поліції місцевого самоврядування [5]. Превентивна робота даних відомств реалізується за трьома моделями: моделлю громадських установ, моделлю безпеки індивідуума та моделлю впливу через навколишнє середовище. На федеральному й місцевому рівнях реалізуються програми профілактики злочинів. У деяких штатах участь громадян у зміцненні правопорядку сприяла тому, що кількість пограбувань знизилась на 30 %.

У Великобританії здійснення поліцією превентивних заходів та їх загальна ефективність, у великій мірі залежить від ряду організаційних особливостей.

Наряду з поліцією правоохоронно-превентивні функції здійснюють:

− по-перше, органи для яких функція охорони публічного порядку є другорядною (такі органи не є поліцейськими у власному значенні цього слова та складаються із цивільних службовців);

− по-друге, громадяни, що мають законодавчо встановлені повноваження у сфері охорони публічного порядку, зокрема, їм надано право припиняти злочини, а також доставляти правопорушників в органи поліції чи суду [6].

Значного розвитку у Великобританії отримав сектор взаємодії поліції та населення в результаті чого було розроблено та впроваджено велику кількість специфічних операційних стратегій, а саме: консультативні групи, піше патрулювання, контактне патрулювання, публічні констеблі, маркування власності тощо.

Приклад взаємодії поліції та населення Великобританії щодо забезпечення публічного порядку та підвищення рівня безпеки громадян у районах їх проживання, як програма «сусідське спостереження», основним призначенням якої постає

спостереження за підозрілими людьми або потенційно небезпечними подіями, що відбуваються в районі проживання.

Розвинутою в плані організації, використання та забезпечення превентивної діяльності та передбачених нею превентивних заходів є Німеччина, де превентивна робота є прерогативою місцевою поліції. Крім того, така діяльність суцільно «заточена» на максимальне залучення громадськості. Пов'язано це тим, що Німеччина є однією з найбільш досвідчених європейських країн де суспільна орієнтація поліцейської діяльності дійсно працює, а не тільки «існує» в нормах писаних юридичних актів.

В основу організації поліцейської діяльності Німеччини покладено:

− профілактика злочинності є спільним завданням держави і суспільства;

− нові стратегії безпеки спрямовані на суспільно-орієнтовану поліцейську роботу;

− громадяни залучаються в якості партнерів поліції;

− профілактика злочинності є основоположним предметом кримінальної політики [7].

Сутність превенції враховуючи досвід зарубіжних країн, зосереджений на простих та доступних розділах порад і заходів безпеки за найбільш поширеними видами правопорушень. Необхідність залучення кваліфікованих осіб, які розуміють сутність та принципи превентивної практики, вміють та готові нести відповідальність за її належну організацію та проведення в діяльності Національної поліції України превенції дозволить поліпшити ситуацію на місцях та зменшити кількість правопорушень, залежно від характеру їх поширення.

Список використаних джерел

1. Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. Урядовий кур'єр. 2015. № 207.

2. Адміністративні правопорушення в Україні. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/ppr.htm.

3. Расизму в Україні немає, або ксенофобія по-українськи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://african.com.ua/racism-in-ukraine-2015/.

4. The Czech Republic Crime prevention strategy, 2008 to 2011.

5. Курлович П. Н. Полиция в правоохранительной системе США / П. Н. Курлович // Вестник Казанского юридического института МВД России. 2013. № 12. С. 104–110.
6. Комісаров С.А. Взаємодія поліції й населення як стратегічний напрям діяльності органів правопорядку: міжнародний аспект / С.А. Комісаров // Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 2. С. 1 23–126.
7. Случевская Ю. Зарубежный опыт партнерских отношений полиции и гражданина / Ю. Случевская // Объединенная редакция МВД России. 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ormvd.ru/pubs/102/15425.

Федоровська Наталія Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції ННІ № 3 Національної академії внутрішніх справ

ТЕРМІНОВИЙ ЗАБОРОННИЙ ПРИПИС: ЮРИДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Упродовж січня 2020 року у Києві зафіксовано 3336 звернень щодо домашнього насильства (статистичні дані поліції, районних соціальних служб і Київського міського центру по роботі з жінками).

Найбільше звернень надійшло у Дарницькому районі (305), найменше – в Печерському (18). Поліція отримала 1689 звернень щодо домашнього насильства, з яких підтвердилися 1171. Поліцейськими було винесено 351 терміновий заборонний припис, а також складено 479 протоколів стосовно кривдників.

Вперше до кримінальної відповідальності за домашнє насильство було притягнуто кривдника у квітні 2019 року [1].

У разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи та з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення поліцейський виносить терміновий заборонний припис кривднику.

Відповідно до п. 16 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон про домашнє насильство) терміновий заборонний припис – це спеціальний захід протидії домашньому насильству, що

вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства [2].

Заходи, які можуть бути застосовані на підставі термінового заборонного припису регламентуються ст. 25 Закону про домашнє насильство та включають:

– зобов'язання для кривдника (особи, яка вчинила домашнє насильство) залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи;

– заборону кривднику на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи;

– заборону кривднику в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою. Стосовно неповнолітніх кривдників, які мають спільне місце проживання (перебування) з постраждалою особою, зазначені перші два заходи не підлягають застосуванню.

Терміновий заборонний припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівника уповноваженого підрозділу поліції за результатами оцінки ризиків відповідно до процедури винесення зазначеного припису стосовно кривдника.

При винесенні припису працівник уповноваженого підрозділу поліції отримує пояснення від кривдника, постраждалої особи (її представника), свідка(ів) (у разі наявності) [3].

Слід зазначити, що Закон про домашнє насильство надає безпеці постраждалої особи першочерговий пріоритет навіть над майновими правами осіб на житло. Тому в ч. 3 ст. 25 цього Закону передбачено можливість винесення термінового заборонного припису стосовно житлового приміщення, яке належить винятково кривднику, за умови, що таке житло є місцем спільного проживання (перебування) постраждалої особи та кривдника. При цьому поліція наділяється повноваженням здійснити виселення кривдника з такого житлового приміщення, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити.

Стосовно кривдника складається припис на бланку, виготовленому друкарським способом згідно з технічним описом бланка термінового заборонного припису стосовно кривдника, на якому проставлено відповідні серію та номер. Усі

реквізити припису заповнюються державною мовою, розбірливим почерком, чорнилом чорного або синього кольору.

У разі якщо особа, щодо якої виноситься припис, не володіє українською мовою, припис складається за участю перекладача.

Не допускаються закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до припису, а також унесення додаткових записів після того, як припис підписано постраждалою особою (її представником), свідком (свідками) (за наявності) та кривдником. У разі допущення порушень при оформленні припису його заповнений бланк вважається зіпсованим.

Припис складається в одному примірнику з утворенням двох копій через самокопіювальний папір. Оригінал припису вручається кривднику під підпис, перша копія – постраждалій особі або її представнику, друга копія залишається у працівника уповноваженого підрозділу поліції.

Нагальність і позасудовий характер прийняття обумовлюють строк дії термінового заборонного припису, який становить не більше 10 днів.

Отже, терміновий заборонний припис застосовується поліцією у випадку наявності загрози для потерпілої особи та з метою негайної протидії акту домашнього насильства. Тобто на момент винесення цього припису особа, стосовно якої він виноситься, не визнана винною у вчиненні домашнього насильства у кримінальному провадженні чи справі про адміністративне правопорушення. Загалом цей підхід дещо нагадує затримання підозрюваної особи під час вчинення злочину або після його вчинення якщо сукупність ознак вказують на те, що саме ця особа вчинила злочин (ст. 208 КПК), яке відбувається до початку досудового розслідування (іншими словами до «відкриття кримінального провадження»).

Особі, стосовно якої винесено терміновий заборонний припис, роз’яснюється під підпис положення статті 173-2 КУпАП про притягнення до відповідальності за невиконання термінового заборонного припису стосовно кривдника, зобов’язання повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ Національної поліції України за місцем учинення домашнього насильства, а також про право оскарження термінового заборонного припису стосовно кривдника до суду.

Так, Київська місцева прокуратура № 5 підтримала державне обвинувачення у кримінальному провадженні стосовно 33-річного місцевого мешканця, який систематично в

присутності малолітніх дітей скоював психологічне та фізичне насильство у сім'ї (ст. 126-1 КК України). До цього, з січня по жовтень 2019 року, чоловік 9 раз притягувався до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства (ст. 173-2 КУпАП), проте складені адмінпротоколи не вплинули на підозрюваного і не змінили його поведінку стосовно дружини. За результатами судового розгляду Оболонським районним судом м. Києва зловмисника засуджено до 3 місяців арешту та взято під варту у залі суду [4].

Встановлення саме кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства є не тільки мірою покарання для порушника, але й свого роду профілактичною мірою.

Список використаних джерел

1. У січні у Києві зафіксовано понад 3 300 звернень щодо домашнього насильства – Марина Хонда. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/u_sichni_u_kiyevi_zafiksovano_ponad_3300_zvernen_schodo_domashnogo_nasilstva__marina_khonda/.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19.

3. Порядок винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: затвердж. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01 серп. 2018 р. № 654. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#n14.

4. Чоловіка, який систематично знущався над дружиною, засуджено до 3 місяців арешту. URL: https://www.facebook.com/kyiv.gp.gov.ua/posts/2963096360368373.

Хома Діана Олександрівна,
здобувач вищої освіти ННІ № 3 Національної академії внутрішніх справ;
Дідух Марина Миколаївна,
старший викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ

Актуальність проблеми стресу призвела до необхідності вивчення стресостійкості як потенціалу людини протидіяти

впливу стрес-факторів та профілактики появи патологічних психічних станів. Відзначимо, що стресостійкість особистості – визначається сукупністю особистісних якостей, які дають право особистості витримувати великі інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без шкоди для особистої діяльності, соціального середовища та власного здоров'я [4].

Виходячи з праць таких вчених, як Г. С. Никифоров, В. А. Абабков, Ю. В. Щербатих, О. Я. Чебикін, В. Л. Марищук, Р. Лазарус та ін., можна визначити, що особливу категорію ресурсів стресостійкості, на яку слід звернути увагу, становлять стратегії і моделі поведінки подолання. Характер і способи протистояння стрес-ситуаціям залежать від життєвої позиції, активності особистості, від її потреб у самореалізації своїх потенціалів і здібностей.

До чинників, що сприяють стресостійкості можна віднести: навики вирішення аналогічних проблем у минулому та позитивне передбачення на майбутнє; схвалення діяльності з боку оточуючих людей; індивідуально-психологічні особливості (впевненість у собі, вольова саморегуляція, активність); задоволення професійною діяльністю; позитивний емоційний фон (успішно досягти мети).

Слід зазначити, що певні чинники можуть негативно впливати на стійкість особистості до стресу – це емоційно-когнітивні фактори (не повний запас необхідної інформації, негативний прогноз ситуації, почуття безпорадності перед проблемою; надмірний вплив стресогенних, психогенних чи фізичних факторів, які переважають адаптаційні можливості людини; індивідуально-психологічні особливості: низький рівень емоційної стабільності, врівноваженості, високий рівень невротизації, подразливості, особистісної та ситуативної тривожності [3].

В. М. Корольчук, у свою чергу, зазначила, що детермінанти стресостійкості за сприйняттям стресогенних факторів визначаються як динамічні в часі, залежні від особливостей, що зумовлюються системно-екстернальними (об'єктивними) ознаками: контрольованості, мінливості, невизначеності, валентності, повторюваності та системно-інтернальними (суб'єктивними) показниками: когнітивної репрезентації стресора, інтернального контролю, професійно-динамічної репрезентації, дивергентності (невизначеності), репеторної репрезентації, позитивного досвіду з урахуванням

первинної стресостійкості і рівнем розвитку структурних компонентів стресостійкості [2].

В підтвердження до вищесказаного, О. М. Джеджула і його дослідницька група стверджують, що стресостійкість як інтегративна властивість особистості передбачає взаємодію з усіма структурними характеристиками психіки як під час, так і після дії стресогенних факторів. Так, до визначальних внутрішніх чинників формування і розвитку стресостійкості особистості відносяться Я-концепція особистості, інтернальний локус контролю, розвиненість комунікативної сфери, змістові характеристики структурних компонентів стресостійкості особистості.

Посилаючись на дослідження В. М. Корольчук можна виділити провідні функції стресостійкості, а саме визначення когнітивно-феноменологічної перспективи і відновлення. Якщо про неї говорити більше, то можна зазначити, що дана функція здійснюються через окремі функції її структурних компонентів: інтегруючу, мотиваційну, копінгову, стабілізуючу.

На основі аналізу психологічної літератури, можна стверджувати, що у процесі подолання стресу кожна особистість використовує власні копінг-стратегії (тобто тактику поведінки), на основі уже набутого у неї особистісного досвіду й її психологічних ресурсів. Тому копінг-стратегії постають як засоби управління стресовими факторами, що діють на особистість і спонукають її до відповідної реакції на загрозу.

В. М. Корольчук, приходить до висновку, що механізм стресостійкості можна описати за допомогою дворівневої структури:

1) первинний рівень стресостійкості, в основі якого лежить біологічна складова: емоційний тонус, витривалість, точність, функціональну рухливість, надійність, основні характеристики і особливості основних нервових процесів, рівень активації, комплекс конституційно-генетичних, фізіологічних, ендокринних та інших систем, які забезпечують її адекватне і стабільне функціонування в стресогенних умовах;

2) особистісні характеристики, що є результатом соціального впливу, досвіду, навчання.

Хоча первинний рівень є базовим у формуванні стресостійкості, вирішальне значення відводиться особистісному, соціальному, поведінковому компонентам та навчанню [1].

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що стресостійкість як здібність людини протидіяти стресу повинна включати в собі комплекс властивостей, характеристик та якостей

людини. Саме сукупність цього комплексу дає дозвіл їй максимально швидко й ефективно виробити нову стратегію поведінки, завдяки якій відбудеться адаптація до впливу стрес-фактора.

Список використаних джерел

1. Корольчук В. М. Обгрунтування організаційної моделі дослідження стресостійкості особистості / В. М. Корольчук // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2010. – Вип. 7. – С. 210–218.

2. Корольчук В. М. Чинники формування та розвитку стресостійкості особистості / В. М. Корольчук // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПНУ. – Т. XII, ч. 7. – С. 252–261.

3. Психологічні особливості стресостійкості осіб юнацького віку: («Молодий вчений» №9(61) вересень, 2018р.) [Електронний ресурс] / Степова А.С. – Режим доступу: http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/9/73.pdf – назва з титульного екрану.

4. Психологія стресостійкості студентської молоді / Л. Афанасенко, І. Мартинюк, Л. Омельченко, А. Шамне, В. Шмаргун, С. Яшник / За заг. ред. В. Шмаргуна. К.: Видавничий центр НУБіП України, 2018. 198 с.

Чемерис Дмитро Дмитрович,
ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

ПОЄДНАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ У СПРАВАХ ПРО БЕЗВІСНЕ ЗНИКНЕННЯ ОСІБ

Побудова правової держави передбачає наявність стабільної системи законодавства, яка має сприяти забезпеченню прав і законних інтересів особи поряд з вирішенням завдань, пов'язаних із боротьбою зі злочинністю, в тому числі із встановленням місцезнаходження безвісти зниклих осіб. У разі подання заяви, а саме повідомлення про безвісне зникнення особи, за обставин, що свідчать про можливість учинення стосовно неї злочину, протягом 24 годин обов'язково вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про вчинення кримінального правопорушення з попередньою

кваліфікацією умисного вбивства, та вживаються всі передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України заходи для всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження [1].

Необхідність розпочати кримінальне провадження протягом доби після звернення, є результатом врахування досвіду минулих років, коли в правоохоронних органах не було достатньої можливості здійснювати широкий спектр оперативних заходів і мали місце непоодинокі випадки неналежного реагування на ситуації, коли безвісно зникла особа ставала жертвою злочину.

У зв'язку з тим, що безвісне зникнення в окремих випадках є одним із способів приховування умисного вбивства та характеризується високим ступенем конспірації з боку злочинців та ретельною підготовкою до його вчинення, органи Національної поліції для встановлення місцезнаходження безвісти зниклих осіб та притягнення винних до кримінальної відповідальності проводять передбачений законодавством комплекс негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД) та оперативно-розшукових заходів (далі ОТЗ), відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Порядок їх проведення регулюється КПК України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», відомчими наказами МВС України.

Незважаючи на деякі тенденції до зменшення залишку нерозшуканих осіб даної категорії, в цілому по Україні за 8 місяців 2018 року, не розшукано 8,1 тисяча безвісно зниклих. Для порівняння, за той-же період 2016 року, залишок не розшуканих безвісно зниклих становив 9,4 тисячі осіб, у 2017 – 9,3 тисячі осіб) [2; 39]. І хоча більшість справ даної категорії вирішуються протягом доби, не розшуканими залишається значна кількість осіб. На думку автора статті, вміння грамотно поєднувати проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів сприяє швидкому розшуку безвісти зниклого. Фактор часу у справах даної категорії має вирішальне значення адже мова йде про життя і здоров'я особи. Наприклад, у резонансній справі про безвісне зникнення неповнолітньої Дарії Лук'яненко, що мало місце 13.06.2019 в селі Іванівка Одеської області, яка до моменту зникнення користувалася мобільним терміналом.

На практиці, з метою розшуку безвісти зниклого, у переважній більшості випадків проводяться ОРЗ. Це обумовлено

тим, що протягом 10 днів, тобто до заведення ОРС при відсутності ознак злочину, оперативники виконують доручення слідчого, здійснюючи передбачені планом кримінального провадження гласні слідчі (розшукові) дії.

Для виконання завдань кримінального судочинства по встановленню місцезнаходження безвісно зниклої особи, в процесі проведення НСРД необхідні підстави, перелік яких передбачений законодавством. Питання про наявність цих підстав в кожному конкретному випадку вирішується слідчим, прокурором, а у випадках, передбачених КПК – слідчим судею за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, які приймають рішення про наявність чи відсутність фактів або обставин, що потребують проведення НСРД. Дане питання вирішується на основі вже отриманої гласної чи негласної інформації, письмових доручень правоохоронних органів, слідчих та посадових осіб, які ведуть кримінальний процес. Закон дозволяє проведення НСРД при наявності необхідних законних приводів і підстав для їх проведення. Перелік підстав для проведення НСРД є вичерпним. Кожна з них має свої особливості і різну питому вагу, що обумовлюється завданнями, цілями і способами здійснення кримінального судочинства. Законодавець дає перелік приводів для застосування підстав проведення оперативно-розшукової діяльності в частині другій ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», але чітко не визначає їх переліку, тому практично НСРД мають підстави, аналогічні до підстав проведення оперативно-розшукової діяльності [4, с. 30, 31]. Тобто це наявність достатньої інформації, отриманої в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про осіб безвісно відсутніх. Зазначене дає можливість вважати, що НСРД є комплексом дій, які використовують можливості оперативно-розшукової діяльності (оперативно-розшукові дії, заходи й методи) з дотриманням вимог ст. 246 КПК України.

Констатуємо, що положення глави 21 КПК України є підґрунтям для проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». З огляду на спорідненість НСРД та ОРД, доцільно зазначити, що органи досудового розслідування набувають повноважень: самостійно не лише ініціювати, а й фактично проводити оперативно-розшукові заходи, хоча такими

повноваженнями відповідно до ст. 40 КПК України вони не наділені [5, с. 150]. З цього приводу можливо дійти висновку, що негласні слідчі (розшукові) дії практично тотожні відповідним оперативно-розшуковим заходам, які здійснюються уповноваженими оперативними підрозділами відповідно до статті 8 Закону про ОРД. Відмінність полягає лише в суб'єкті – слідчий або оперативний підрозділ, та, відповідно, слідча дія або ОРЗ [6, с. 37].

Для оптимізації роботи у справах даної категорії, автор вважає за доцільне запропонувати проведення в першу чергу комплексу НСРД, а потім після заведення ОРС, на підставі отриманих даних, проводити ОРЗ. Це обумовлено тим, що оперативні працівники розшукових підрозділів краще володіють аспектами розшукової роботи ніж слідчі. Мова йдеться про встановлення мотивів безвісного зникнення особи, формування оперативно-розшукових версій щодо зникнення такої особи, подальша перевірка інформації, робота з обліками невпізнаних трупів, взаємодія з розшуковими підрозділами суміжних органів Національної поліції, «відпрацювання» підоблікових категорій осіб, отримання оперативної інформації від конфіденційних джерел тощо.

Список використаних джерел

1. Про затвердження інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/page.

2. Аброськін В.В. Роль органів Національної поліції щодо забезпечення правопорядку в зоні проведення операції об'єднаних сил // Всеукраїнський науково-практичний семінар «Забезпечення правопорядку на території проведення Операції Об'єднаних сил»: Зб. тез доповідей. Маріуполь. 2018. 243 с.

3. Негласні слідчі (розшукові) дії: [навчальний посібник; структурно-логічні схеми] / Д.Й. Никифорчук, О.С. Тарасенко, Є.В. Лизогубенко, В.І. Василинчук та ін.; За заг. ред. Никифорчука Д.Й. Київ; Національної академії внутрішніх справ, 2014. 235 с.

4. Благута Р.І. Негласні слідчі (розшукові) дії : проблеми підготовки та проведення. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, № 1, 2013. С. 147–152.

5. Мовчан А.В. Проблеми застосування негласних слідчих (розшукових) дій у розкритті злочинів. Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 8 листопада 2012 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. 168 с.

Чечель Анастасія Олександрівна,
курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;
Біліченко Валерій Віталійович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ ПІДЛІТКОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Діти це досить складна категорія людей,яка відрізняється своєю вразливістю та надзвичайною чуттєвістю. Раніше дитячі злочини були досить рідкісним явищем, проте,через деякий час дитяча злочинність набула неабиякої поширеності не тільки в Україні, але і у всьому світі. Особливість дитячої злочинності полягає в тому, що аспекти і винятки цього питання не виокремлено в сучасному українському законодавстві. Стосовно кримінальної відповідальності ,вона настає з моменту досягнення дитиною повноліття (18 років), щодо адміністративної відповідальності, то з 16 років. Але , і в кримінальному законодавстві і в адміністративному є певні винятки згідно з якими дитини з різного віку можуть нести відповідальність на загальних умовах і в порядку, визначеним законом. [1].

На нашу думку, через те, що дитячі злочини майже не розмежовують з звичайними, відмежування їх, та розгляд окремими інстанціями почав запроваджуватися нещодавно. Нововведенням є такий підрозділ, як Ювенальна превенція. В її повноваження входить:

Профілактична робота з дітьми щодо запобігань правопорушень

Охорона прав дітей, та судовий захист неповнолітніх як потерпілих, підсудних

Здійснення правосуддя згідно загального законодавства України

Реабілітація дитини, у випадку, якщо вона постраждала від небезпечних дій [2].

В Україні існує 10 виховних колоній для неповнолітніх. Згідно зі статистикою, то більша частина дітей,що знаходяться там ще не досягли 18 років, їм від 14–17 років. Третина відбуває покарання за крадіжку, третина – за розбій і пограбування, 13% молодих людей засуджено через вбивства [1].

Потрібно визначити чому саме відбувається значне підвищення рівня дитячої злочинності. На думку соціологів первинною проблемою цього є соціальна занедбаність неповнолітніх, діти кинуті напризволяще, яких залишили батьки, які зростають у неблагополучних родинах, або підпадають під приниження та негативне ставлення з боку оточуючих через певні вади, або недоліки, які звикли висміювати. Однією з таких проблем є боулінг, який полягає в тому, що діти іронічно висміюють недоліки набагато слабшої дитини, при цьому виставляючи її у гіршому світі перед усім її оточенням, що в результаті призводить до великої кількості самогубств, а саме страшне те, що діти через це йдуть на відчайдушні кроки, а саме: вбивства, крадіжки, пограбування, за що потім вони несуть відповідальність.

За даними соціального дослідження, з 1800 неповнолітніх в колоніях-116 з них дівчата. За словами слідчих, то ця цифра зменшилась удвічі. Проте зросла кількість тих, хто відбуває покарання за більш тяжкі злочини [3].

На думку фахівців-кримінологів, проявом девіантної поведінки дітей є скоєння ними правопорушень різного характеру. Дитяча злочинність становить значну небезпеку попри малий відсоток серед всіх видів злочинів.

За даними МОН, з 2016–2019 роки 3802 неповнолітніх осіб було заарештовано за вчинення ними злочинів кримінального характеру. За даними Генеральної прокуратури України у період з 2017–019 роки 28 особам(малолітнім) було повідомлено про підозру у скоєнні умисного вбивства (ст. 115 КК України) [4].

Сьогодні спостерігається тенденція популярності використання підлітків у масових політичних акціях, змовницьких цілях, або взагалі для задоволення власних потреб. Соціальні мережі також справляють на дітей, у яких ще не сформований

світогляд та психіка, жахливе враження, там розміщуються негативні матеріали, листування з однокласниками, друзями, образливі пости а також відео та фотоматеріали, які примушують дітей йти на відчайдушні кроки, даючи їм до цього поштовх. Більшість дитячих злочинів є рецидивом злочинів, вчинених дорослими, які є їх батьками, або з якими вони спілкуються [5].

Щодо України, то на законодавчому рівні вона повинна надавати можливість працювати з дітьми задля профілактики правопорушень. Через соціальну незахищеність неповнолітніх в них з'являється потреба у захисті, підтримці та спілкуванні, тому вони шукають те саме місце де вони це можуть отримати. Тому, на мою думку варто вдосконалювати таких підрозділ поліції, як ювенальна превенція, який загалом спеціалізується на проблемних підлітках та їх родинах. Варто виділяти кошти на вдосконалення матеріальної та технічної бази роботи даних підрозділів Національної поліції України. Потрібно набирати більшу кількість освічених працівників, які мають досвід роботи з дітьми, які мають навички у сфері психології та медицини, а не тільки у сфері права. Також потрібно більше інформувати народ про такий підрозділ, бо якщо виникають проблемні ситуації з підлітками, то зазвичай батьки та вчителі не знають куди звертатися у таких ситуаціях, а звертаючись до органів поліції, вони стикаються з тим, що їх дітей майже не розуміють і діти не йдуть на контакт з працівниками [4].

З метою виключення дитячої злочинності, потрібно запровадити низку нових заходів, наразі гарна ідея – «Зелена кімната». Це спеціально-обладнане приміщення в якому є працівники поліції, психологи, медичні працівники, які надають послуги в межах одного приміщення, що не лякає дітей, та дає змогу адекватно та спокійно з ними працювати не травмуючи їх психологічний та фізичний стани.

На нашу думки, тільки при вдосконаленню даних технологій, якщо зробити більше таких кімнат по всій Україні а не тільки в столиці. Якщо на державному рівні забезпечити контроль за даним питанням, то вдасться досягти певного успіху у вдосконаленні методики роботи з дітьми та взагалі роботи самих підрозділів ювенальної превенції. Якщо є перспектива виключення даного виду злочину, то потрібно робити все необхідне для його запобіганню. Тому я вважаю, що ювенальна превенція повинна мати більше фінансування з боку держави, краще обладнання та більше кваліфікованих працівників, які зможуть не тільки працювати з дітьми у випадку скоєння ними

правопорушень чи злочинів а також задля профілактичної та виховної робіт.

Список використаних джерел

1. «Дитяча злочинність». Кількість підлітків у виправних колоніях меншає, але злочини неповнолітні скоюють жорстокіші. Радіо Свобода : веб-сайт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/1332657.html.

2. Підліткова злочинність в Україні. Слово і діло : веб-сайт. URL: https://www.slovoidilo.ua/2017/04/18/infografika/suspilstvo/skilky-zlochyniv-ukrayini-skoyuyut-pidlitky.

3. Злочин дитини і кара, або Що таке ювенальна юстиція? Українська правда: веб-сайт. URL: https://life.pravda.com.ua/columns/2012/12/14/117682.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

Ювенальна юстиція. Можливість впровадження в Україні. Громадська освіта: веб-сайт. URL: http://osvita.khpg.org/index.php?id=1372943650.

Шляховський Олександр Анатолійович,
здобувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

НАПРЯМИ ВИЯВЛЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ (ОЗНАК) ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ

Розглядаючи сфери пошуку та осіб, які можуть стати потенційними жертвами торгівлі людьми, оперативний і слідчий працівник повинні знати про методи злочинної діяльності, які застосовують організовані злочинні угруповання щодо вчинення торгівлі людьми. Важливо пам’ятати, що торгівля людьми не є одномоментним явищем і здійснюється в декілька етапів, а саме: а) вербування; б) переміщення; в) передача; г) одержання людини; д) експлуатація. Кожен з цих етапів складається з певних взаємопов’язаних дій, що ставлять жертву в залежність від торгівця людьми та спрямовані на здійснення всього процесу [1, с. 16; 2, с. 47].

Методи вербування людей, до яких вдаються торгівці людьми, є різноманітними й залежать від рівня організації та

способу вчинення злочину. Найбільш типові (загальні) методи становлять собою: вербування через неформальні мережі сімей, друзів чи знайомих; рекламу (Інтернет, газети тощо), яка пропонує роботу чи навчання за кордоном; агенції, що пропонують подорожі, роботу, навчання чи одруження за кордоном; фіктивні одруження або шлюб за домовленістю; покупку дітей у батьків; діяльність окремих вербувальників, котрі шукають необхідних осіб у барах, кафе, клубах, на дискотеках тощо.

Часто жертва знає вербувальника, нерідко він є родичем. Торгівці людьми використовують чинники «виштовхування й притягування» та зосереджуються на людях, які шукають нові можливості за кордоном і перебувають у складному економічному та соціальному становищі.

Добре оплачувану роботу за кордоном у ресторанному бізнесі, в сільському господарстві, текстильній промисловості, у сфері догляду за дітьми та дорослими пропонують, насамперед, жінкам. Міжнародні шлюбні агенції також можуть бути причетними до торгівлі людьми. Часто лише після прибуття до країни призначення жінки усвідомлюють оманливість домовленості з торгівцем людьми й опиняються в жахливих ситуаціях. Іноді родичі, «коханці» чи навіть державні заклади, зокрема сирітські притулки, можуть продавати жінок та дітей без їхньої згоди безпосередньо вербувальникам. В інших випадках людей силоміць викрадають з дому і продають на внутрішньому ринку або за кордоном. Жертви можуть здогадуватися про таємний характер свого працевлаштування за кордоном, однак нічого не підозрюють про справжні умови праці своєю чергою, їх про це не повідомляють. Існують різні засоби вербування від звичайного застосування сили до менш суворих засобів обману [2, с. 47–48].

Злочинними засобами вербування є: примус шляхом викрадення; продаж дитини торгівцям особами, які контролюють дитину, зазвичай це батьки чи представники сирітського притулку; неправдиві обіцянки щодо легального працевлаштування/в'їзду до країни; обман шляхом надання частково правдивої інформації; обман шляхом приховування інформації про експлуатаційні, контрольовані та примусові умови праці.

Вербувальники дають оманливі обіцянки та надії, намагаються зобразити роботу за кордоном як єдиний спосіб заробити необхідні гроші. Вони також можуть запропонувати фінансову допомогу з оформлення проїзних документів, віз

тощо. Таким чином, майбутня жертва майже одразу потрапляє в економічну залежність.

Методи вербування певним чином залежать від особи, до якої їх застосовують. У випадку торгівлі дітьми до вербування не обов'язково причетні злочинні угруповання. Досить часто батьки власноруч передають своїх дітей експлуататорам, щиро сподіваючись, що таким чином поліпшать життя дитини. Нерідко трапляється ситуація, коли навіть «колишні» жертви діють як вербувальники, а іноді самі стають торгівцями людьми. Це знов-таки, сприяє збільшенню рівня латентності торгівлею людьми [2, с. 47–48].

Отже, ефективна протидія торгівлі людьми органами Національної поліції можлива лише за набуття працівниками слідчих та оперативних підрозділів відповідних теоретичних знань та практичних навичок щодо тактичних особливостей виявлення, документування та розслідування таких злочинів [2, с. 52].

Список використаних джерел

1. Людвік В.Д. Організація повернення постраждалих від торгівлі людьми з-за кордону: питання правового регулювання та правореалізації: метод. рек. / В.Д. Людвік, О.О. Мислива, Л.А. Філяніна. – Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 71 с.

2. Павленко С. О. Тактика протидії торгівлі людьми органами Національної поліції України: вітчизняний та зарубіжний досвід / С. О. Павленко // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Юридичні науки. – 2018. – № 5. – С. 41–55. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2018_5_8.

Шматкова Анастасія Вадимівна,
аспірант кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРАДІЖОК БАГАЖУ ПАСАЖИРІВ В АЕРОПОРТУ

Питання дослідження та розробки діючої криміналістичної характеристики крадіжок багажу пасажирів в аеропорту має важливе значення для розслідування зазначеного правопорушення в цілому. Адже її вивчення надає можливість

зібрати достатню кількість доказової інформації, яка буде з часом втрачена без можливості її відновлення.

На даний час вчені-криміналісти наголошують на тому, що криміналістична характеристика злочинів – це заснована на практиці правоохоронних органів і криміналістичних досліджень модель системи зведених відомостей про криміналістично значущі ознак і виду, групи або конкретного злочину, яка має на меті оптимізувати процес розкриття та розслідування злочину [3, с. 255].

А вже Є. П. Іщенко акцентує увагу на тому, що, працюючи по конкретній кримінальній справі, слідчий нерідко зустрічається з труднощами в з'ясуванні криміналістичних особливостей того або іншого виду чи групи злочинів, а також у виборі оптимальних підходів до їхнього розкриття і розслідування. Іншими словами, йому необхідна, образно кажучи, криміналістична матриця розслідування, наклавши яку на сформовану (або вихідну) слідчу ситуацію, він міг би чітко зорієнтуватися, що і як йому слід зробити для встановлення і викриття винних осіб і виправдання невинних, якщо вони через обставини, що склалися, виявилися під підозрою [2, с. 120–121]. Тобто акцентується увага на тому, що необхідна певна система, «криміналістична матриця», яка забезпечить можливість вирішення першочергових завдань кримінального провадження.

Стосовно значення криміналістичної характеристики ми поділяємо позицію науковців, які розділяють його на практичне й теоретичне. Для працівників поліції, які безпосередньо займаються розслідуванням, найбільш важливим є практичне застосування того чи іншого засобу, що допоможе в процесі розслідування. Тобто дійсна цінність криміналістичної характеристики того чи іншого виду злочину – це можливість її практичного застосування, можливість вирішити певні питання з огляду на неї і, звичайно, можливість, спираючись на неї, зробити розслідування певної категорії злочинів більш швидким та ефективним [1, с. 15]. Тобто теоретичне значення полягає у побудові певної системи криміналістично значимої інформації, а практичне – у можливості її використання правоохоронними органами.

Виходячи з наведених напрямків використання досліджуваної категорії, необхідно вирішити зміст її побудови. Це пов'язано з відповідним набором елементів, що становлять структуру криміналістичної характеристики. З огляду на дослідження Г. А. Матусовського, можна зробити висновок, що криміналістична характеристика, як накопичення і джерело

відомостей про певні види злочинів, виконуючи інформаційну функцію, становить собою єдину інформаційну систему. Використання останньої можливо шляхом одержання й аналізу відомостей щодо окремих елементів і встановлення зв'язків між ними. У цьому розумінні всі елементи системи теоретично рівнозначні і поділяти їх на основні та другорядні недоцільно. У той же час використання такої інформаційної системи вимагає в кожному конкретному випадку виокремлення ключового елемента, через який можна здійснити «вхід» у систему з метою одержання необхідної інформації. Виокремлення ключового елемента для конкретного випадку залежить від слідчої ситуації, що склалася на даному етапі розслідування, а також від того, які вихідні дані має слідчий і які з них необхідно встановити. Аналіз кримінальних справ щодо злочинів різних категорій показує, що значна частина їх учиняється способами, ознаки яких не завжди очевидні. Тому їх виявлення й пояснення вимагають у першу чергу знань і використання систематизованого опису способів злочинів [4, с. 149]. Як раз тому нам необхідно дослідити систему криміналістичної характеристики та визначити її елементи.

Безпосередньо дослідженням питання криміналістичної характеристики крадіжок займався О. Г. Швидкий, який виокремив наступні її елементи:

– способи підготовки, вчинення і приховування злочину, а також особливості залишених слідів;

– обстановка (час, місце, інші обставини), у якій готується злочинець до квартирної крадіжки і вчинює її;

– безпосередній предмет злочинного посягання;6

– особистість злочинця;

– особистість потерпілого від квартирної крадіжки. [6, с. 5–6]

Інший дослідник криміналістичної характеристики крадіжок, І. В. Сорока, серед її елементів виділяла наступні:

– спосіб учинення злочину;

– обстановка злочину;

– слідова картина;

– особа потерпілого;

– особа злочинця. [5, с. 38–39].

Проведене опитування респондентів дало змогу зробити висновок, що на початковому етапі розслідування крадіжок багажу громадян, учинених в аеропорту дані, що становлять

зміст означених елементів, використовуються у відповідному співвідношенні:

– спосіб підготовки, учинення та приховування кримінального правопорушення – у 76 % випадках;

– предмет посягання – 91 %;

– обстановка вчинення кримінально-караного діяння – 67 %;

– слідова картина – 43 %;

– особа правопорушника – 21 %;

– особа потерпілого – 94 %.

Підводячи підсумок, зазначимо, що система криміналістичної характеристики крадіжок багажу пасажирів в аеропорту складається з наступних елементів: спосіб підготовки, учинення та приховування кримінального правопорушення; предмет посягання; обстановка вчинення кримінально-караного діяння; слідова картина; особа правопорушника; особа потерпілого.

Список використаних джерел

1. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / М. М. Єфімов. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

2. Ищенко Е.П. Проблемы криминалистической характеристики преступлений // 50 лет в криминалистике. К 80-летию со дня рождения Р.С. Белкина. Матер. межд. науч. конф. Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2002. С. 120–121.

3. Криміналістика: навчальний посібник / За заг. ед. Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 540 с.

4. Матусовский Г.А. Структура криміналістичної характеристики злочинів // Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів / За ред. В.Ю.Шепітька. Харків: Право, 1998. С. 149.

5. Сорока І.В. Особливості запобігання крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми // Сучасна кримінально-правова політика України: законотворчість та судова практика (тенденції, проблеми і шляхи їх подолання): Матеріали круглого столу (Дніпропетровськ, 22 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ: ДДУВС, 2016, с. 481–483.

6. Швидкий О.Г. Планування та організація початкових слідчих дій при розслідуванні квартирних крадіжок : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. кандидат юридичних наук /

Харків: Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, 2000. 18 с.

Юрченко Олександр Валентинович,
аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ПЕРЕВИЩЕННЮ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕСПРАВЖНІХ (ІМІТАЦІЙНИХ) ЗАСОБІВ

Принцип верховенства права стосовно діяльності правоохоронних органів держави означає виконання правоохоронцями усіх без виключень вимог закону та дію будь-якої посадової особи тільки на підставі закону. Проте навіть у практиці європейських країн цей принцип не дотримується повністю через велику кількість чинників, що призводить до чисельних «відхилень» у виконанні вимог закону працівниками правоохоронних органів, порушень ними прав людини під час виконання службових обов'язків.

На відміну від європейських країн в Україні перевищення влади або службовим становищем набуло масштабного характеру. Зокрема, систематично порушуються права громадян України під час утримання їх у слідчих ізоляторах, про що свідчать виступи та повідомлення у пресі уповноваженого з прав людини. Адвокати вказують на існуючу практику розповсюдження наркотичних засобів через охорону серед затриманих осіб. Значною проблемою в усі роки незалежності України було незаконне порушення або закриття кримінальних справ (кримінального провадження), службові зловживання [1, с. 220–221].

Громадяни мають активніше долучатися до формування державної політики у сфері протидії корупції. Громадські організації повинні використовувати такі механізми протидії корупції як консультації з громадськістю, участь у робочих групах, круглих столах із представниками органів державної влади, місцевих органів влади, міжнародними, зарубіжними громадськими організаціями, здійснювати громадські експертизи і моніторинги, проводити громадські слухання з питань протидії корупції, а головне – контролювати виконання органами державної влади та місцевого самоврядування Національної антикорупційної стратегії, вносити безперервно

(протягом часу дії Стратегії) пропозиції щодо її корегування та доповнення, а також виконання політичних рішень [1].

Так згідно ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» основним завданням поліції є протидія злочинності [2]. Протидія злочинності – це безперервний процес, у межах якого одночасно й паралельно здійснюються загальносоціальні та спеціальні заходи, що спрямовані на виявлення та розкриття злочинів. Ефективність протидії злочинності залежить від багатьох факторів [3].

При цьому особливу увагу прокурор як процесуальний керівник досудового розслідування має звернути на документальне оформлення предмета неправомірної вигоди, який має бути вручений фігуранту. Гроші, як найбільш поширений предмет неправомірної вигоди, для документування факту одержання неправомірної вигоди службовими особами, повинні надавати оперативні підрозділи. У виняткових випадках, згідно з рішенням слідчого, можуть бути використані гроші заявника у разі їх добровільного надання останнім до правоохоронного органу. Але ні в якому разі не можна примушувати заявника надати гроші для проведення заходу [4, с. 45]. При передаванні грошових коштів як предмету неправомірної вигоди у особливо великих розмірах виникає ще одна ситуація, пов'язана з проблемою отримання правоохоронними органами великих сум грошей (наприклад, кілька мільйонів гривень або доларів США), які потрібні для передачі службовій особі як предмет неправомірної вигоди. Ініціатори проведення зазначеного заходу звертаються в установленому законом порядку, наприклад, до банку і отримують бажану суму. Такі гроші, зрозуміло, необхідно повернути потім до банку, але оскільки в досудовому розслідуванні вони визнаються предметом неправомірної вигоди, тобто і речовими доказами, – до вступу вироку в закону силу суд не повертає їх організаторам проведення такої операції. Саме, у зв'язку, із існуванням проблем з отриманням великих сум грошей, по кримінальному провадженню можливе використання у відповідності з вимогами ст. 273 КПК України несправжніх (імітаційних) засобів, а саме спеціально виготовлених документів до яких можна віднести й імітацію грошових купюр, тобто коли частина грошей, що передається як неправомірна вигода, фактично відсутня, а замість грошей передають так звану «ляльку», які можуть бути використані при проведенні спеціального слідчого експерименту. По завершенню слідчим, або відповідно до доручення слідчого, оперативним працівником, проводять огляд та вручення грошових коштів, при

цьому з них виготовляються копії які помічаються спеціальними хімічними речовинами [4, с. 47]. Саме спеціальні хімічні речовини відіграють ключову роль у забезпеченні доказування неправомірної вигоди. Адже аналіз практики дозволяє стверджувати, що до доказів у провадженнях про одержання неправомірної вигоди службовою особою належать: зразки цих речовин, ватні тампони із змивами з поверхні долонь рук підозрюваного, рукавички, за допомогою яких оглянуті гроші під час огляду місця події та проведено освідування, тампони зі змивами з поверхні робочого столу підозрюваного; протоколи огляду та помічення коштів спеціальною хімічною речовиною.

Отже, лідери організованих злочинних груп приділяють особливу увагу пошуку та встановленню корупційних зв'язків серед посадових осіб, що здійснюють правоохоронну діяльність, регуляторною діяльністю у сфері економіки, суддів, керівників місцевих органів влади та інших посадових осіб, до компетенції яких належить прийняття важливих для організованих злочинних груп рішень. Це сприяє збільшенню кількості корумпованих службових осіб, які займають відповідальне становище. Слід також урахувати, що корупційним діянням притаманний високий рівень латентності [5, с. 166, 6, с. 284].

Список використаних джерел

1. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 479 с.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

3. Севрук В. Г. Протидія Національної поліції України злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 2 (252). С. 288–293.

4. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. Ф. Вакуленко, О. М. Толочко та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 92 с.

5. Джужа О. М. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : посібник. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 248 с.

6. Павленко С. О. Деякі особливості протидії хабарництву, вчиненому службовими особами, які займають відповідальне

становище. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2 (30). С. 279–288.

Мостепанюк Людмила Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 240-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Задля удосконалення правового врегулювання відносин щодо користуванням надрами з метою видобування бурштину, припинення його незаконного видобування бурштину, створення сприятливих умов для розвитку в Україні галузі економіки, залучення у цю галузь інвестицій та нових технологій, забезпечення охорони навколишнього природного середовища під час видобування бурштину та рекультивації порушених земель у Верховній Раді України було зареєстровано кілька законопроектів, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо бурштину. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин» від 19.12.2019 р. положення Кримінального кодексу України (далі – КК) були доповнені новою статтею 240-1 «Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину» [1].

Предметом вказаного злочину є бурштин. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 12.121994 р. № 827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення», бурштин є видом неметалічних корисних копалин загальнодержавного значення, а саме – ювелірною сировиною (дорогоцінним камінням) [2].

Проблема, яка пов'язана з предметом незаконного видобування, збуту, придбання, передачі, пересилання, перевезення, переробки бурштину полягає в тому, що в ч. 1 ст. 240-1 КК законодавцем не визначено, скільки особа має

видобути корисних копалин у вигляді бурштину, щоб вчинене нею визнавалось злочином. Це означає, що формально під ознаки складу злочину, описаного в ч. 1 ст. 240-1 КК, підпадає і видобування 10 грамів бурштину. Як вказано в науковій літературі, Володимирецький районний суд Рівненської області визнав особу винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 240 КК, за незаконне видобування нею бурштину вартістю 1 грн. 15 копійок. Водночас Первомайський міський суд Луганської області за цією самою нормою кваліфікував діяння особи, яка незаконно видобула щонайменше 500 тонн кам'яного вугілля вартістю понад півмільйона грн. [3, с. 129]. Якщо мова йде про малозначність діяння, то правоохоронні органи та суд мають застосовувати ч. 2 ст. 11 КК. Однак виникає питання: де знаходиться межа між злочинним і незлочинним (малозначним)? Ні кримінальне, ні адміністративне законодавство відповіді на це питання не дає. Описані ситуації не сприяють ефективній протидії аналізованому злочину.

Отже, як правильно зазначає ряд вчених, існує потреба у встановленні мінімального обсягу корисних копалин, незаконне видобування яких є кримінально караним діянням. На їх думку, найкращим показником, який здатен стати загальним еквівалентом, своєрідним знаменником, до якого можна буде привести будь-який вид корисних копалин, є вартість незаконно видобутої мінеральної сировини. На користь такого рішення свідчить і те, що саме вартість незаконно видобутої мінеральної сировини визначає суспільну небезпеку вчиненого діяння, а також те, що вартість предмета злочину є традиційним критерієм відмежування складів злочинів проти власності від аналогічних складів адміністративних правопорушень [3, с. 125].

Як випливає з положень Конституції України, в межах КК всі форми власності мають охоронятися однаково, а межа між злочинним і незлочинним вилученням корисних копалин має бути такою ж, як і між злочинним викраденням чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення або розтрати (злочини, передбачені статтями 185, 190, 191 КК України) і дрібним викраденням чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення або розтрати (адміністративні правопорушення,

передбачені ст. 51 КупАП). На сьогодні ця межа встановлена на рівні 0,2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) [3, с. 126]. Враховуючи викладене, пропонуємо мінімальний розмір кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 240-1 КК встановити на рівні 0,2 НМДГ.

Таким чином, особливу увагу при подальшому удосконаленні злочину, передбаченого ст. 240-1 КК, необхідно звернути на законодавчу вказівку мінімального розміру предмету злочину – бурштину.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин» від 19.12.2019 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. № 827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%.

3. Дудоров О.О., Комарницький М.В., Калмиков Д.О. Кримінальна відповідальність за незаконне видобування корисних копалин в Україні : монографія. Суми : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2016. 567 с.

4. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D0%B1%BD#Text

Говорун Дмитро Валерійович,
аспірант Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ ЩОДО РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА ВОДІЇВ АВТОТРАНСПОРТУ

Закріплення інституту негласних слідчих (розшукових) дій у КПК України надало право слідчому самостійно їх проводити, а прокурору – забезпечувати законність і повноту їх

проведення. Втім, практика їх проведення показує (83,7 %), що вони здебільшого проводяться слідчими у взаємодії з співробітниками оперативних підрозділів, якими, своєю чергою, напрацьовано тактичні особливості проведення оперативно-розшукових заходів, які є подібними з НСРД. До того ж у 49,5 % випадків НСРД проводяться співробітниками оперативного підрозділу за їх дорученням, і з результатами таких НСРД вони ознайомлюються після прийняття відповідного рішення прокурором.

Здебільшого це викликане: відсутністю практичних навичок тактики проведення НСРД (53,1 %), у т.ч. використання спеціальних технічних засобів (32,1 %); відсутністю у слідчих часу через завантаженість по розслідуванню кримінальних правопорушень (56,8 %); наявність у співробітників оперативного підрозділу можливостей здобуття відомостей оперативним шляхом, що передуватиме ефективному проведенню НСРД (45,3 %); наявність у співробітників оперативного підрозділу конфіденційних співробітників, які сприяють ефективності проведення НСРД (31,2 %).

Виходячи з переліку негласних слідчих (розшукових) дій (визначених главою 21 КПК України), на нашу думку, доцільно розглянути особливості проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій з метою розкриття (розслідування) розбійних нападів на водіїв автотранспорту, а саме:

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. Дана дія проводиться на підставі ухвали слідчого судді, а у невідкладному випадку на підставі постанови слідчого, прокурора, який в свою чергу зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді (ч. 4 ст. 268 КПК України).

Наступна негласна слідча (розшукова) дія, яка використовується в процесі розслідування розбійних нападів на водіїв автотранспорту, є виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України). Вона здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із

збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу, яка залучається до її проведення.

Під час розкриття (розслідування) розбійних нападів на водіїв автотранспорту також доцільно проводити зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України).

Наступною поширеною негласною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться слідчим та оперативним працівником в процесі розкриття (розслідування) розбійних нападів на водіїв автотранспорту є обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України).Здійснюється вона з метою: виявлення і фіксації слідів учинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування розбійного нападу на водія автотранспорту; виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів; виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину; встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи [1; 2, С.57-61].

В контексті дослідження окресленого, вважається за доцільне розглянути також наступну дію, як спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), яка полягає у візуальному спостереженні за особою для фіксації її пересування, контактів, поведінки, перебування у певному місці тощо або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження [1; 2].Вказана негласна слідча (розшукова) дія надає можливість виявити: сліди, предмети, знаряддя злочину; виявлення спільників вчинення злочинів; виявлення викраденого майна; виявлення знаряддя вчинення злочинів; фіксація злочинних дій та підтвердження злочинної діяльності; факт вчинення інших кримінальних правопорушень; необхідність проведення інших слідчих дій.

Наступною, достатньо дієвою НСРД є контроль за вчиненням злочину. Зокрема при досудовому розслідуванні розбійних нападів на водіїв автотранспорту може проводитися контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту.

Отже, враховуючи наведені особливості, важливою складовою при проведенні спеціального слідчого експерименту під час розслідування розбійних нападів на водіїв автотранспорту є планування його проведення. Під час цього планування прогнозуються наслідки, які можуть виникнути під час такого розбійного нападу, зокрема, щоб під час його проведення не постраждали особи. Також дуже важливим є передбачення можливості використання особами, дії яких перевіряються, зброї та інших предметів, речей, використання яких може завдати шкоди життю і здоров'ю інших громадян.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] // Інформаційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу :

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651ж-17/paran16#n16

2. Негласні слідчі розшукові дії : курс лекцій / Никифорчук Д. Й., Ніколаюк С. І., Поливода В. В. та ін. // За заг. ред. Д. Й. Никифорчука. – К. : НАВС, 2012. – 124 с., с. 57–61

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17

4. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : спільний наказ ГП України, МВС України, СБ України, Адміністрації Держприкордслужби України, Мінфін України, Мінюст України від 16 листоп. 2012 р. №№ 114/1042/516/936/1687/5.

Остренко Микола Вікторович,
ад'юнкт кафедри досудового розслідування ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ГРОМАДЯНАМ, ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Розкриття злочинів актуальна проблема не тільки сьогодні та вчора, але й буде в подальшому актуальна на протязі всього існування суспільства. Тож, як і в минулому, так і в теперішньому часі правоохоронна система та відповідна їй правоохоронна функція зазнають значних труднощів, суперечностей та неврегульованих досі суспільних відносин, яких з кожним роком стає більше. А це, в свою чергу, не сприяє належному забезпеченню прав та свобод громадян.

З часів прийняття Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) минуло більше семи років, але з цим проблемних питань менше не стало. Так, для ефективного розкриття злочинів та ефективної кримінальної процесуальної діяльності органів досудового розслідування загалом, необхідно належним чином законодавчо врегулювати суспільно-правові відносини у сфері відшкодування шкоди та пов'язаної з нею юридичної реабілітації осіб, постраждалих від незаконних дій органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудового розслідування, прокуратури і суду.

Завданням дослідження є аналіз деяких правових норм із відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями уповноважених органів, які займаються кримінальною процесуальною діяльністю та вироблення пропозицій, щодо вдосконалення та врегулювання виявлених правових колізій.

Основні унормовані відносини, якими врегульовується зазначена підгалузь кримінального процесу є КПК України та Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 року. Частина

1 статті 1 зазначеного закону визначає перелік процесуальних рішень та слідчих (розшукових) дій, за неправомірне вчинення яких передбачена відповідальність: «Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянинові внаслідок: незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян».

Досліджуючи визначений перелік одразу можна звернути увагу на визначену законодавцем категорію під назвою «виїмка».

На сьогодні у чинному КПК України на відміну від КПК України 1960 року виїмка відсутня як окрема слідча дія. Термін «виїмка» наявний у якості:

одного з елементів тимчасового доступу до речей та документів (п. 1 ч. 1 ст. 159 КПК України) «Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку)», який є заходом забезпечення кримінального провадження;

одного з елементів втручання у приватне спілкування (п. 2 ч. 4 ст. 258 КПК України) поруч з арештом та оглядом кореспонденції; у цьому ж значенні виїмка згадується у ч. 3 ст. 261 КПК України (накладення арешту на кореспонденцію); вона здійснюється під час проведення огляду кореспонденції, на яку накладено арешт (ч. 2 ст. 262 КПК України); також відповідно до ч. 4 ст. 262 КПК України проведення огляду та виїмки передбачає складання протоколу за визначеними вимогами, передбаченими КПК «Про кожен випадок проведення огляду, виїмки або затримання кореспонденції складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу…»;

Принагідне зауважимо, що не зовсім зрозумілою з точки зору процесуальних дій, передбачених КПК, є «затримання кореспонденції», про яке слідчий зобов’язаний складати

окремий протокол. Незрозуміло, що саме має на увазі законодавець, коли поруч із оглядом і виїмкою вживає термін «затримання кореспонденції» в якості альтернативи зазначеним діям.

Таким чином, виїмка як процесуальна дія в КПК України передбачена у всіх випадках лише як елемент інших більш комплексних дій: тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження (ст. 159 КПК України) та накладення арешту на кореспонденцію як негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 261 КПК України).

Разом з цим, як зазначалося вище, законодавець у ст.ст. 1, 2 ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» серед підстав відшкодування шкоди передбачив незаконне проведення у ході кримінального провадження виїмки. Отже, незаконне вчинення такої дії тягне за собою відповідні юридичні наслідки у вигляді завданої шкоди громадянинові, та, відповідно виникнення права у громадянина на її відшкодування.

Але, оскільки виїмка є лише частиною тимчасового доступу до речей та документів та накладення арешту на кореспонденцію, то серед підстав виникнення права на відшкодування шкоди у ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» слід було б передбачити тимчасовий доступ до речей та документів та накладення арешту на кореспонденцію.

Однак, на нашу думку, таке вибіркове перерахування процесуальних дій та заходів у разі незаконного проведення яких виникають підстави до відшкодування шкоди, не слугує на користь належного забезпечення права на таке відшкодування. Вважаємо, що діюча редакція зазначених норм ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» викладена не зовсім коректно та потребує редагування.

Так, з метою максимального охоплення випадків можливого порушення прав громадян, серед підстав відшкодування шкоди слід передбачити незаконне застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також незаконне проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, корегування окремих законодавчих норм, які підлягали дослідженню, буде сприяти вдосконаленню законодавчої бази задля ефективного розкриття злочинів шляхом зменшення ризиків завдання шкоди під час реалізації зазначеної діяльності, як основоположної функції правоохоронних органів.

Нечитайло Віктор Олександрович,
аспіранта наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄРДР ЩОДО ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ, ВЧИНЕНОГО ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Кримінальним процесуальним кодексом України визначено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування (стаття 214) [1]. При цьому, до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про: дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального

правопорушення; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування; інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань (ч. 5 ст. 214 КПК України), а саме: відомості про передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування або за місцем проведення досудового розслідування; дату затримання особи; обрання, зміну та скасування запобіжного заходу; час і дату повідомлення про підозру, зміну повідомлення про підозру, особу, яку повідомлено про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; зупинення та відновлення досудового розслідування; об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань тощо [2].

З урахуванням досліджуваного виду злочину, зокрема щодо зловживання впливом, вчиненого працівником правоохоронного органу можна стверджувати, що особа, яка можу бути причетною до вчинення злочину має можливість здійснити моніторинг відомостей, що внесені до ЄРДР. При цьому, шляхом певного співставлення відомостей, що вносяться до ЄРДР, а саме: вид правопорушення, місце вчинення злочину (територіальність), заявник, особа причетна до вчинення злочину тощо.

Безперечно, на практиці зустрічаються випадки, коли уповноваженою особою вносяться не повні відомості до ЄРДР. Певним чином це є вірним рішенням. Проте, не потрібно забувати й про негативну практику внесення не повних відомостей до ЄРДР. За якої слідчими суддями відмовляється у проведенні обшуку, негласної слідчої (розшукової) дії.

Оскільки, на їх думку (слідчих суддів), зміст відповідного клопотання не відповідає витягу з ЄРДР.

Враховуючи чинне законодавство України, можна стверджувати, що при внесенні відомостей до ЄРДР можна внести видумані відомості лише щодо осіб, які є свідками, потерпілими та іншими учасниками кримінального судочинства. Адже, Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [3] закріплено можливість зміни анкетних даних цих осіб.

У той же час, необхідною умовою є необхідність зміни даних особи, яка є працівником правоохоронного органу та здійснює зловживання впливом. З огляду на це, можна звернутися до зарубіжної практики врегулювання цієї проблеми. Так, кримінальним процесуальним законодавством Республіки Казахстан передбачено, що з метою забезпечення конфіденційності під час проведення негласних слідчих дій в рамках досудового розслідування при реєстрації в єдиному реєстрі досудових розслідувань допускається вказівка псевдоніма заявника і незаповнення реквізиту «опис злочину/проступку. Після відпадання необхідності забезпечення конфіденційності негайно проводиться редагування вказаних відомостей [4-5].

Отже, враховуючи особливості вчинення злочинів, пов'язаних із зловживання впливом, вчиненого працівником правоохоронного органу ефективним буде прийняття аналогічних положень в українському законодавстві. Це забезпечить: прихованість дій правоохоронного органу щодо досудового розслідування кримінального правопорушення; захист осіб, які заявили, повідомили про правопорушення; ефект неочікуваності при проведенні процесуальних дій.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Голос України.* 2012. № 90–91.

2. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ ГП України 6 квіт. 2016 р. № 139. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16.

3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.

4. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. № 231-V ЗРК. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=1;-307.

5. Об утверждении Правил приема и регистрации заявления, сообщения или рапорта об уголовных правонарушениях, а также ведения Единого реестра досудебных расследований: Приказ Генерального Прокурора Республики Казахстан от 19 сент. 2014 г. № 89. URL: https://tengrinews.kz/zakon/generalnaya_prokuratura_respubliki_kazahstan/sud/id-V14W0009744/.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Матеріали
Міжнародного науково-практичного круглого столу
(Київ, 19 лютого 2020 року)

Відповідальні упорядники: *Є. В. Шаповаленко, В. В. Корольчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.
Підписано до друку 14.02.2020. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 15,5. Ум. друк. арк. 14,41.
Тираж 40 прим.